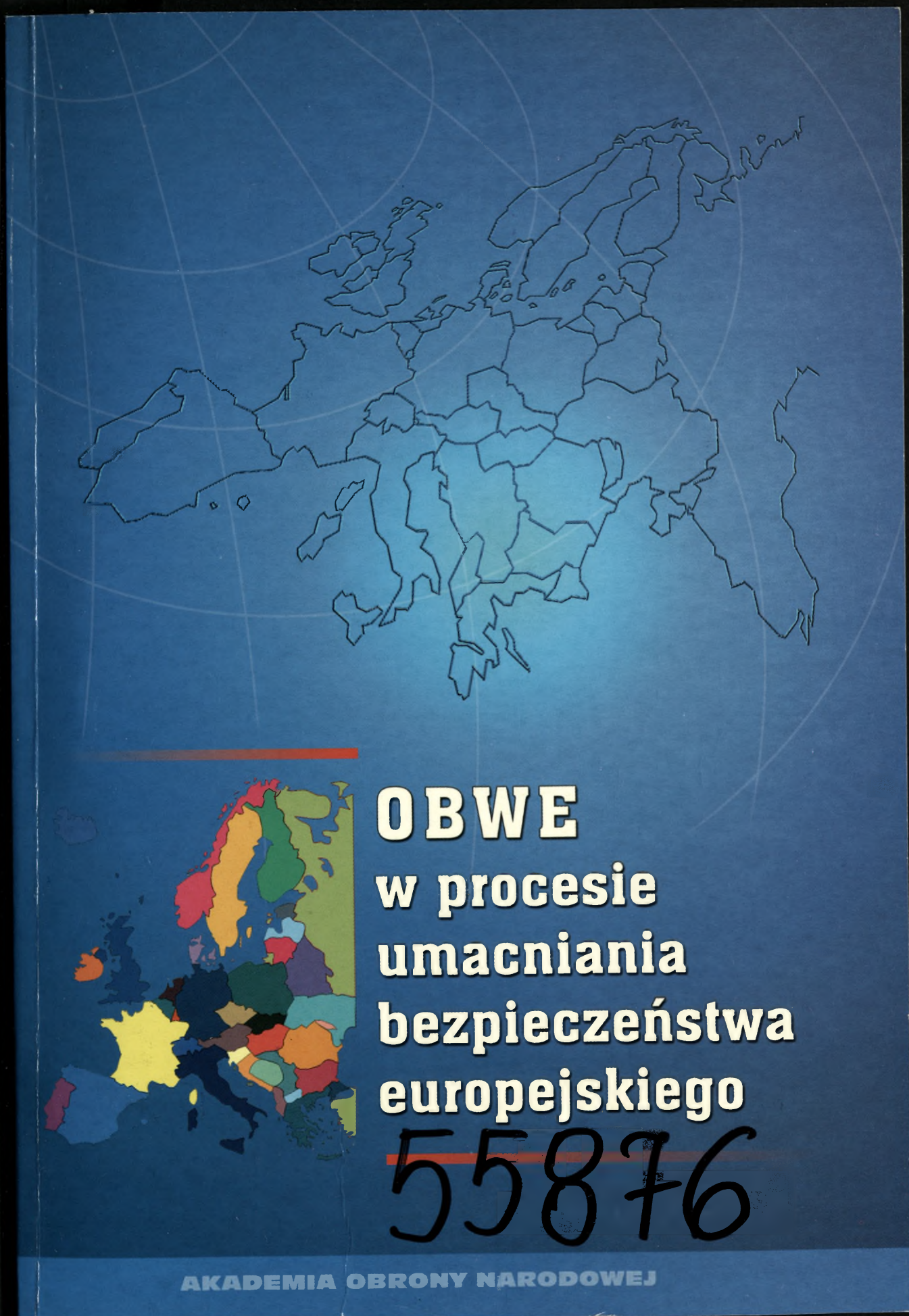
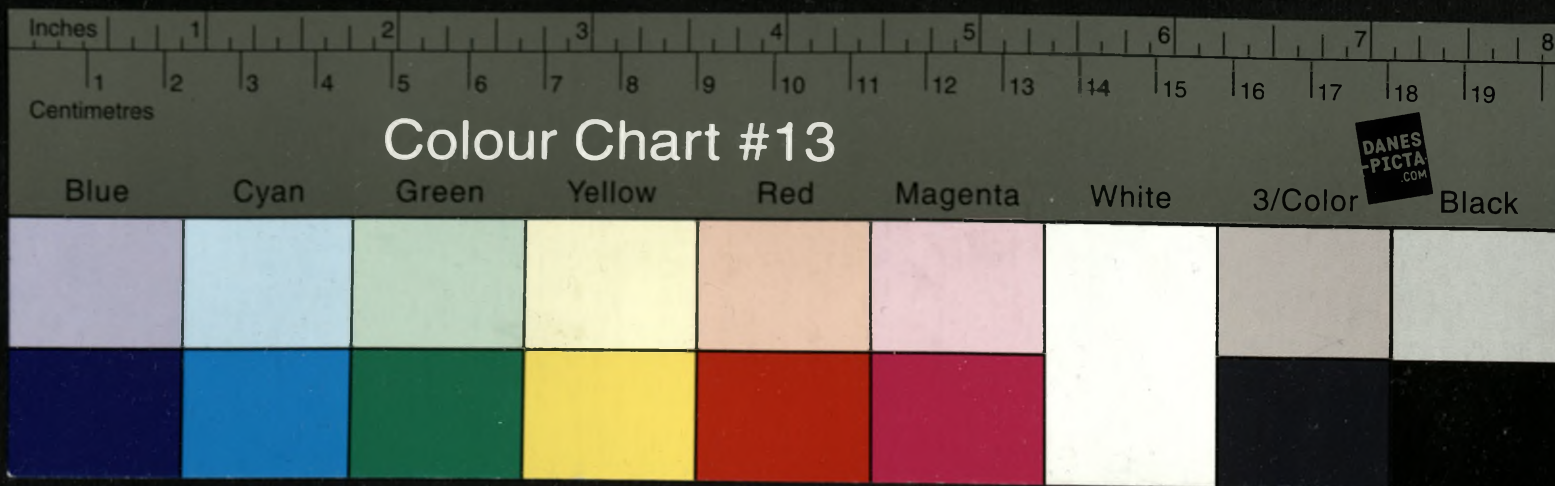

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

OBWE
w procesie
umacniania
bezpieczeństwa
europejskiego

Pod redakcją Henryka Binkowskiego

Warszawa 2003

Zespół autorski

Krzysztof Błaszczak, rozdział 4

Henryk Binkowski, redakcja, opracowanie całości, wstęp i rozdział 1

Zbigniew Ciołek, rozdział 2

Piotr Szymańczyk, rozdział 3

Projekt okładki

Dariusz Łysio

Redaktor techniczny

Beata Klarowska

Korekta

Marzena Piecyk

Małgorzata Sęktas

Skład, druk i oprawa: Akademia Obrony Narodowej – Wydział Wydawniczy
00-910 Warszawa, al. gen. A. Chruściela 103, tel. 681-40-55, tel./faks 681-37-52
Zam. nr 453/2003

SPIS TREŚCI

WSTĘP	5
ROZDZIAŁ I	
ORGANIZACJA BEZPIECZEŃSTWA I WSPÓŁPRACY W EUROPIE	10
1. Inauguracja, zarys działalności i instytucjonalizacja KBWE	10
2. Najważniejsze organy i instytucje OBWE	16
2.1. Spotkania „na szczycie” i konferencje przeglądowe	16
2.2. Rada Ministerialna	22
2.3. Stała Rada	22
2.4. Wysoka Rada	23
2.5. Forum Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa	23
2.6. Zgromadzenie Parlamentarne	24
2.7. Urzędujący Przewodniczący	25
2.8. Sekretarz Generalny i Sekretariat	25
2.9. Wysoki Komisarz ds. Mniejszości Narodowych	27
2.10. Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka	27
2.11. Przedstawiciel OBWE ds. Wolności Mediów	28
2.12. Trybunał Concyliacji i Arbitrażu	28
2.13. Misje, centra i biura OBWE	29
2.14. Grupa Mińska	29
2.15. Wspólna Grupa Konsultacyjna	29
2.16. Komisja Konsultacyjna Otwartych Przystaw	29
3. Najważniejsze dokumenty	30
3.1. Akt Końcowy Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie	30
3.2. Karta Paryska Nowej Europy	33
3.3. Kodeks Postępowania w Polityczno-Militarnych Aspektach Bezpieczeństwa	34
3.4. Karta Bezpieczeństwa Europejskiego	36
ROZDZIAŁ II	
FORUM WSPÓŁPRACY W DZIEDZINIE BEZPIECZEŃSTWA	38
1. Powstanie Forum Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa i jego mandat	38
2. Wstępny etap prac Forum Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa	41
3. Dokumenty przyjęte przed obradami Rady Ministerialnej KBWE w Rzymie	41
4. Dokumenty przyjęte przed obradami szczytu KBWE w Budapeszcie	43
5. Kolejne edycje Dokumentu Wiedeńskiego (1994 i 1999)	43
6. Dyskusja nad kształtem Kodeksu postępowania w polityczno-militarnych aspektach bezpieczeństwa	47
7. Negocjacje na temat zasad nierozprzestrzeniania broni masowego rażenia	50
8. Prace nad dokumentem o globalnej wymianie informacji wojskowych	53
9. Dokument OBWE w sprawie broni strzeleckiej i lekkiego uzbrojenia	54

ROZDZIAŁ III	
ROKOWANIA W SPRAWIE ŚRODKÓW BUDOWY ZAUFANIA I BEZPIECZEŃSTWA	
W EUROPIE	59
1. Podstawy Środków Budowy Zaufania – tzw. Dokumenty Wiedeńskie	59
1.1. Dokument Wiedeński 1990	59
1.2. Dokument Wiedeński 1992	61
1.3. Dokument Wiedeński 1994	62
1.4. Dokument Wiedeński 1999	64
2. Wkład Polski w treść i realizację postanowień dokumentów wiedeńskich	66
3. Implementacja postanowień Dokumentu Wiedeńskiego 1999. Polska na tle innych państw	
uczestniczących	68
3.1. Wymiana informacji wojskowej	68
3.2. Planowanie obronne	68
3.3. Inne informacje udostępniane dobrowolnie przez państwa uczestniczące	69
3.4. Kontakty wojskowe	69
3.5. Powiadamianie o określonych rodzajach działalności wojskowej i ich obserwacja	70
3.6. Roczne plany kalendarzowe i postanowienia ograniczające	70
3.7. Przestrzeganie i weryfikacja	71
3.8. Porozumienia regionalne	72
ROZDZIAŁ IV	
POLSKIE PRZEWODNICTWO W KIEROWANIU PRACAMI OBWE	
	74
1. Zarys działalności Polski w procesie KBWE/OBWE	74
2. Udział Polski w kierowniczej „trójce” OBWE	80
BIBLIOGRAFIA	89
ZAŁĄCZNIKI	93

WSTĘP

W 2003 roku mija 30 lat od historycznej daty inauguracji w Helsinkach bezpośrednich przygotowań do uruchomienia procesu KBWE. Inicjatywy, która stała się jedną z pierwszych, tak szeroko włączających państwa starego kontynentu, Stanów Zjednoczonych i Kanady w działania przełamujące powojenne podziały. Europa po II wojnie światowej przez wiele lat pozostawała zorganizowana w dwa wrogie obozy. Mimo to próbowano przezwyciężyć ten podział i podejmowano działania w celu zbudowania wielostronnego forum, które umożliwiłoby uzgodnienie zasad postępowania we wzajemnych stosunkach między państwami, które sprzyjałyby pokojowej koegzystencji i współpracy. Pierwsze konkretniejsze propozycje w tym zakresie zostały podjęte w latach 60. XX stulecia. Wychodziły one z kręgów grupujących zarówno państwa NATO, jak i Układu Warszawskiego. Do nich włączyło się aktywnie większość pozostałych państw europejskich.

KBWE oraz jej zinstytucjonalizowana forma OBWE miały ważny udział w ostatecznej likwidacji „żelaznej kurtyny” i kształtowaniu podstaw współdziałania państw na kontynencie europejskim w duchu poszanowania praw człowieka i budowania jednolitej przestrzeni demokratycznych struktur narodowych. Periodyzacja jej historii może opierać się na najważniejszych faktach w rozwoju stosunków międzynarodowych w Europie. Stosunkowo trudna dla osiągnięcia pożądaných efektów jej pracy była pierwsza dekada, pomiędzy latami 1975 i 1985. Był to okres konfrontacji ideologicznej, wyścigu zbrojeń na tle rozbudowanej międzyblokowej retoryki rozbrojeniowej, ale zarazem wypracowania pokojowych reguł gry, dzięki, i przy wyraźnym udziale, KBWE i niezależnie od różnych przeciwności (powodowanych np. rozlokowaniem rakiet średniego zasięgu przez USA w Europie, wejściem wojsk ZSRR do Afganistanu, stanem wojennym w Polsce). Druga połowa lat 80., szczególnie w obliczu zmian towarzyszących gorbaczowskiej pierestrojce, związana była z pełniejszym wypełnianiem w krajach obozu socjalistycznego postanowień zawartych w decyzjach helsińskich i sprzyjała rozwojowi szerszej kooperacji europejskiej. Przełom lat 80. i 90. oraz zmiany, jakie nastąpiły w jego wyniku, ostatecznie zniosły źródła najważniejszych podziałów w Europie. Na początku lat 90., w obliczu likwidacji Układu Warszawskiego i zawirowań w NATO, zaczęła się instytucjonalizacja KBWE. Pojawiły się pierwsze struktury charakterystyczne dla typowej organizacji międzynarodowej. Instytucja ta zdawała się nawet wyrastać na najważniejszą w Europie w zakresie kształtowania bezpieczeństwa regionalnego. Z czasem ta nowa rola uległa pewnemu pomniejszeniu, zwłaszcza,

kiedy NATO zdecydowało się na otwarcie na wschód, ale misja OBWE na początku XXI w. jeszcze się nie zakończyła.

Po doświadczeniach związanych z niepowodzeniami na Bałkanach wszystkich struktur międzynarodowego współdziałania na rzecz gwarantowania pokoju wydaje się, że każda z działających w Europie organizacji regionalnych ma swoją – określoną rolę do odegrania. Nadal jest dość miejsca na prace służące umacnianiu pokoju i likwidacji jego zagrożeń dla takich organizacji jak Rada Europy, Unia Europejska, NATO oraz stale zmieniającej się OBWE. Jej misja może i powinna trwać dotąd, dopóki zgrupowane w niej państwa widzą praktyczną użyteczność współdziałania w jej ramach.

Na pytanie o przyszłość OBWE padają różne odpowiedzi. Większość nich nie przekreśla tej organizacji. Polska, głosami swoich przedstawicieli, podkreśla konieczność redefinicji roli i zadań organizacji stosownie do zmieniających się warunków środowiska bezpieczeństwa. Wśród polskich propozycji dotyczących przyszłej wizji OBWE znajdują się m.in. kwestie objęcia zainteresowaniem organizacji takimi problemami, jak: nielegalny przepływ ludzi ze wschodu na zachód (jest to rząd ok. 600 tys. osób rocznie), nowymi środkami zaufania nakierowanymi na rejony konfliktów wewnętrznych; zwiększenie skuteczności narzędzi z tzw. drugiego koszyka; niekoncentrowaniu się wyłącznie na przeciwdziałaniu terroryzmowi; szersze podejście i włączenie społeczeństw w kształtowanie bezpieczeństwa, kontroli granic, reform własnego, narodowego sektora bezpieczeństwa; kontrola eksportu broni lekkiej (small arms). W odniesieniu do poprawy efektywności pracy struktur OBWE wnosimy np. o ustanowienie stałego urzędu zastępcy Urzędującego Przewodniczącego, likwidacji, Trybunału Koncylacji i Arbitrażu, faktycznie niepracującego¹.

Polski minister spraw zagranicznych wielokrotnie zwracał uwagę na pozytywną rolę, jaką odgrywa OBWE oraz, że Polska będzie wspierać wszelkie inicjatywy zmierzające do tego, aby organizacja pozostała instytucją potrzebną i efektywną. Podkreślano zwłaszcza potrzebę zrównoważonego odzwierciedlenia w działalności organizacji wszystkich tradycyjnych wymiarów jej zainteresowania: wymiaru ludzkiego, polityczno-wojskowego i ekonomicznego. „Popieramy większą otwartość i przejrzystość działań OBWE. Organizacja winna w sposób bardziej aktywny kreować swój wizerunek w społeczeństwach uczestniczących. Konieczne jest prowadzenie odpowiedniej polityki informacyjnej OBWE...”². Niekonwencjonalnym zagrożeniom bezpieczeństwa winny odpowiadać niekonwencjonalne odpowiedzi. Dlatego OBWE wśród innych siostrzanych organizacji powinna pozostać ważnym

¹ Szerzej zob. A.D. Rotfeld, *Does The OSCE Have A Future?* Paper prepared for the OSCE Competence Annual Meeting, Geneva, 26–27 September 2002 and Presented at the ISF Meeting (Zurich, 14–16 October 2002), [w:] <http://www.msz.gov.pl/start.php>

² Wystąpienie ministra spraw zagranicznych W. Cimoszewicza na IX sesji Rady Ministerialnej OBWE, Bukareszt, 3–4 grudnia 2001. Por. <http://www.msz.gov.pl/start.php?page=1100602000>

ogniwnem europejskiej architektury bezpieczeństwa i w przyszłości, uzupełniając swoją rolę o nowe zadania i narzędzia ich wypełniania, przekształcać się w organizację tętniącą życiem (a vibrant organisation)³. To są słowa, w których zawiera się stanowisko naszego kraju.

Inni uczestnicy OBWE być może są nawet może mniej krytyczni. Według niektórych poglądów organizacja spokojnie może oczekiwać na swoje „złote urodziny”⁴ i ma do wniesienia znaczący wkład w bardziej bezpieczną wspólną przyszłość obszaru pomiędzy Vancouverem i Władywostokiem⁵. Cathal Nolan podkreśla jeszcze inny walor organizacji. Wskazuje on, że OBWE i jej przyszłość wiąże się z obszarem efektywniejszego przewidywania rodzących się konfliktów i zapobieganiu im w drodze podejmowania wspólnie wysiłków, poprzez konsens, osiągany w jej ramach. Organizacja – jego zdaniem – nie powinna znajdować swojego miejsca w roli mediatora lub narzędzia bezpośrednio próbującego rozwiązywać konflikt, który już zaistniał. W tym drugim przypadku Nolan nie widzi przyszłej roli OBWE, bo jej spełnienie byłoby nieskuteczne⁶.

USA, jako niezwykle ważny aktor na scenie międzynarodowej postrzegany jest bardzo często przez pryzmat udziału w NATO, która to struktura ma być filarem obecności Stanów Zjednoczonych w Europie. Warto zatem może wskazać, że OBWE w amerykańskiej strategii bezpieczeństwa „ma kluczową rolę w umacnianiu stabilności w Europie”, „uzupełnia NATO” i w „wielu przypadkach współpraca poprzez OBWE na rzecz strzeżenia pokoju, powstrzymywania agresji oraz zapobiegania, rozładowania i zarządzania kryzysami oferuje względną przewagę, ponieważ jest bardziej wydajna pod względem kosztów niż jednostronna akcja”. Wymieniony powyżej dokument zawiera liczne treści odnoszące się pozytywnie do Karty Bezpieczeństwa Europejskiego oraz deklarację, że „USA nadal będą silnie wspierać OBWE, jako najlepszy wybór do zaangażowania wszystkich krajów Europy, Kaukazu i Azji Środkowej w wysiłek na rzecz wspierania demokracji, praw człowieka i zasad prawa oraz zachęcania ich do wzajemnej pomocy, gdy niestabilność, brak bezpieczeństwa i łamanie praw człowieka zagrażają pokojowi w regionie”⁷.

OBWE nadal odgrywa istotną rolę w promowaniu i budowie pokoju i stabilności w Europie. Jest ona szczególnie aktywna w dziedzinie dyplomacji prewencyjnej, zapobieganiu konfliktom, opanowywaniu kryzysów i przywracaniu warunków pokojowej egzystencji narodów. Różnorodność interesów państw członkowskich,

³ December 6–7, Porto – The foreign Minister Włodzimierz Cimoszewicz’s address to the OSCE Ministerial Council, [w:] <http://www.msz.gov.pl/start.php>.

⁴ W. Kemp, *Targeting Its Constituency: Political Will, Public Relations, and the OSCE*, [w:] *Europe’s New Security Challenges*, ed. H. Gartner, A. Hyde-Price, E. Reiter, Londyn 2001, s. 263.

⁵ P.T. Hopmann, *An Evaluation of the OSCE’s Role In Conflict Management*, [w:] *Europe’s...*, s. 252.

⁶ *Redefining European Security*, ed. C.C. Hodge, New York and London 1999, s. 318.

⁷ *A National Security Strategy For a New Century*, The White House, December 1999, s. 30 i nast. (przekład własny).

brak statutu organizacji oraz inne uwarunkowania sprawiają, że decyzje OBWE nie mają mocy prawnej a ona sama skutecznych uprawnień wykonawczych. Jest jednak jasne, że – zwłaszcza na przełomie XX i XXI stulecia – OBWE była jedyną powszechną i najważniejszą europejską organizacją bezpieczeństwa zbiorowego⁸. Pomimo niespełnienia wielu oczekiwań trudno nie docenić roli tej organizacji, jako forum, na którym prowadzone są konsultacje polityczne, wymieniane poglądy i opinie oraz negocjowane są i przyjmowane porozumienia dotyczące szeroko pojętego bezpieczeństwa. Stopień ich realizacji oraz stosunek poszczególnych krajów do przyjętych na siebie zobowiązań ilustruje rzeczywisty wkład tych państw w umacnianie bezpieczeństwa międzynarodowego oraz udział w kształtowaniu jego aktualnego stanu.

Oferowana Czytelnikowi książka w swoich najważniejszych założeniach ma służyć wspomoczeniu procesu dydaktycznego w AON, w tym zwłaszcza na studiach poddyplomowych służby zagranicznej, bezpieczeństwa narodowego oraz uzupełniających studiach magisterskich na kierunku bezpieczeństwo narodowe. Składa się ona z rozdziałów, w których odniesiono się do ogólnych zagadnień powstania, działalności i struktury OBWE oraz wybranych aspektów jej pracy. Rozdział pierwszy, poprzez dokonaną w nim ogólną prezentację procesu KBWE i jego instytucjonalizacji, ma zadanie wprowadzenia w problematykę OBWE. Organizację tę można określić jako system zorganizowanej współpracy wszystkich państw europejskich, USA i Kanady oraz azjatyckich państw postradzieckich, którego celem jest zapobieganie użycia siły w stosunkach między państwami i podejmowanie działań zmierzających do rozwiązywania konfliktów tak, aby bezpieczeństwo gwarantowane było poprzez tworzenie wzajemnego zaufania w stosunkach między państwami europejskimi drogą współpracy we wszystkich niemal dziedzinach oraz podejmowanie działań na rzecz umacniania instytucji demokratycznych i przestrzegania praw człowieka. Celem informacji umieszczonych w rozdziale drugim jest przedstawienie dorobku oraz roli, jaką odgrywa Forum Współpracy w dziedzinie Bezpieczeństwa w strukturach Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie. W tej części pracy odniesiono się, zatem do opisu jednego z jej organów, ważnego dla obszaru związanego z kształtowaniem bezpieczeństwa. W rozdziale trzecim znalazły się treści traktujące o środkach budowy zaufania, czasami współcześnie niesłusznie traktowanymi jako już „historyczne”. W ostatnim, czwartym, umieszczono informacje o udziale Polski w kierowaniu pracami OBWE w latach 1997–1998, czyli w okresie udziału Polski w kierownictwie „trójce” i wniesionemu przez nas udziałowi do dorobku na rzecz rozwoju organizacji. Mimo że uczestnictwo w OBWE nie stanowi na początku XXI stulecia priorytetu polskiej polityki

⁸ Por. B.George and J.Borawski, *The OSCE, NATO, and European Security in the Twenty-First Century*, International Security Information Service (ISIS Europe), Briefing Paper No 17, January 1998.

zagranicznej⁹, daje jednak duże możliwości udziału w budowaniu tzw. miękkich gwarancji bezpieczeństwa oraz upowszechniania wartości demokratycznych i zarazem propagowania Polski za granicą, zbliżenia z innymi krajami, utrwalania – korzystnego dla Polski – ładu europejskiego. Uczestnictwo Polski w „trójce” kierowniczej OBWE w latach 1997–1999 ułatwiło jej aktywność na forum tej organizacji. Sytuacja w dziedzinie bezpieczeństwa była trudna, a poczucie bezpieczeństwa w poszczególnych częściach kontynentu zróżnicowane. Ta sytuacja, szczególnie w 1998 roku, wymagała od polskiego przewodniczącego posiadania wizji zadań i usytuowania organizacji na paneuropejskiej scenie bezpieczeństwa oraz aktywności w działaniu.

⁹ R. Zięba, *KBWE/OBWE w Polskiej polityce bezpieczeństwa*, [w:] Polska polityka bezpieczeństwa 1989–2000, red. R. Kuźniar, Warszawa 2001, s. 385.

ROZDZIAŁ I

ORGANIZACJA BEZPIECZEŃSTWA I WSPÓŁPRACY W EUROPIE

1. INAUGURACJA, ZARYS DZIAŁALNOŚCI I INSTYTUCJONALIZACJA KBWE

Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie – OBWE (*Organisation for Security and Cooperation in Europe – OSCE*) rozpoczęła swoją historię od posiedzeń organizowanych w ramach Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (KBWE), które były płaszczyzną prowadzenia dialogu politycznego i negocjacji pomiędzy Wschodem i Zachodem prowadzonych w ostatnich trzydziestu latach XX w. Instytucjonalizacja procesu KBWE, prowadząca do decyzji o powstaniu OBWE, podjęta została przez przywódców państw uczestniczących w procesie KBWE podczas spotkania „na szczycie” w Budapeszcie w dniach 5–6 grudnia 1994 roku i obowiązuje od 1 stycznia 1995 roku. OBWE jest „porozumieniem regionalnym” w rozumieniu Karty Narodów Zjednoczonych i funkcjonuje, uzupełniając działania ONZ w wymiarze regionalnym obok takich organizacji, jak np. Organizacja Państw Amerykańskich, Liga Państw Arabskich i Unia Afrykańska¹. Organizację tę można określić jako system zorganizowanej współpracy 55 (w 2003 r.) państw europejskich, USA i Kanady, państw powstałych po rozpadzie Związku Radzieckiego oraz kilkunastu państw Azji i obszaru Morza Śródziemnego, którego celem jest zapobieganie użycia siły w stosunkach między państwami i podejmowanie działań zmierzających do rozwiązywania konfliktów tak, aby bezpieczeństwo żadnego państwa nie było zagrożone. Chodzi o tworzenie coraz trwalszych podstaw wzajemnego zaufania w stosunkach między państwami w drodze współpracy określonej w tzw. koszykach, czyli we wszystkich niemal dziedzinach współdziałania międzynarodowego, w tym poprzez podejmowanie działań na rzecz umacniania instytucji demokratycznych i przestrzeganie praw człowieka.

Kiedy nawiązuje się do idei zainaugurowania Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie należy przywołać wydarzenia z lat 60. i ówczesnego stanu stosunków międzynarodowych. W związku z koniecznością przezwyciężenia i osła-

¹ Powstała w 2002 r. w miejsce Organizacji Jedności Afrykańskiej istniejącej od 1963 r.

bienia rywalizacji polityczno-wojskowej między państwami Układu Warszawskiego i NATO, uznano, że niczym nieograniczona konfrontacja niesie szkody dla obu stron i może grozić zagrożeniami dla pokoju oraz wybuchem groźnego i niekontrolowanego konfliktu. Powody, które skłoniły państwa do podjęcia idei KBWE były zróżnicowane. Ich wspólnym dążeniem było jednakże stworzenie forum rokowań dla rozmów, podejmujących problemy z zakresu bezpieczeństwa ogólnoeuropejskiego, możliwe do rozwiązywania ponad istniejącymi podziałami. Do zainicjowania Konferencji i uruchomienia procesu KBWE przyznaje się współcześnie dość liczna grupa państw, ale na uwagę zasługuje też polska propozycja w tym zakresie. Wśród nich niewątpliwie zasługi może przypisać sobie właśnie dyplomacja polska. W zasadzie inicjatywa ministra spraw zagranicznych Adama Rapackiego, dotycząca zwołania konferencji wszystkich państw europejskich i Stanów Zjednoczonych, którą przedstawił w dniu 14 grudnia 1964 roku na XIX sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ w sprawie zwołania konferencji ogólnoeuropejskiej, uruchomiła proces konsultacji pomiędzy państwami Wschodu i Zachodu. Zainaugurowany, również aktywnością Polski na forum międzynarodowym, ciąg zdarzeń doprowadził ostatecznie do podpisania Aktu Końcowego KBWE w 1975 roku².

Państwa, członkowie Układu Warszawskiego, kierowały się generalną potrzebą uzyskania politycznej zgody przez ogół państw uczestniczących w KBWE, dla polityczno-terytorialnego *status quo*, ukształtowanego po II wojnie światowej. Kraje te zamierzały uzyskać akceptację dla istniejącego ustroju socjalistycznego w krajach wschodniej części Europy, podziału Niemiec oraz nowych, po II wojnie światowej, granic państwowych. Osiągnięcie tych celów wiązało się z utrwaleniem tzw. jałtańsko-poczdamskiego ładu pokojowego i praktyczną zgodą państw demokratycznych na dominację ZSRR nad Europą Środkową i Wschodnią. Kraje socjalistyczne liczyły też na uzyskanie szerszego dostępu do rynków zachodnich oraz kredytów, technologii i zaopatrzenia przez rozwój współpracy gospodarczej na linii państwa wschodu i szeroko rozumianego zachodu³. Z formalnoprawnego punktu widzenia niewątpliwie do organizacji takiego forum przyczyniły się decyzje przyjęte 17 marca 1969 roku przez państwa Układu Warszawskiego, których wyrazem były Oświadczenie bukareszteńskie i Apel budapesztański. W dokumencie sformułowanym w Rumunii kraje UW zaoferowały podjęcie działań zmniejszających poziom napięcia militarnego w Europie. Zaproponowano likwidację baz wojskowych i wycofanie wojsk z terytoriów innych państw na obszar własnego państwa, redukcję liczebności sił zbrojnych w państwach niemieckich, ograniczenia dotyczące broni jądrowej. „Po II wojnie światowej – głosił natomiast Apel budapesztański – państwa Europy jeszcze ani razu nie zebrały się wszystkie razem, chociaż

² D.A. Rotfeld, *Europejski system bezpieczeństwa in statu nascendi*, Warszawa 1990, s. 37.

³ R. Zięba, *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego*, Warszawa 2001, s. 295.

liczne problemy oczekują na rozpatrzenie przy stole konferencyjnym⁴. Sygnatariusze Apelu deklarowali gotowość podjęcia konkretnych działań, postulując zwołanie spotkania przygotowawczego dla ustalenia obszarów zainteresowania inicjatywy, trybu organizacji konferencji i jej porządku dziennego. Ze strony NATO Dania wysunęła podobną propozycję. Nie bez znaczenia na reorientację państw zachodnich miała francuska koncepcja porozumienia, odprężenia i współpracy, lansowana w latach 60. przez prezydenta de Gaulle'a.

Dążenia te, wsparte zawarciem dwustronnych układów o podstawach normalizacji wzajemnych stosunków między krajami socjalistycznymi, w tym przede wszystkim pomiędzy Polską a RFN (grudzień 1970 r.) i ZSRR a RFN (sierpień 1970 r.) oraz czterostronnego porozumienia w sprawie statusu Berlina Zachodniego (wrzesień 1971 r.), doprowadziły do rozpoczęcia 23 listopada 1972 r. wielostronnych rozmów przygotowawczych w Helsinkach. Rozmowy, odbywające się w kilku turach, toczyły się do 8 czerwca 1973 r. KBWE zapoczątkowana została serią spotkań, które w trzech etapach odbyły się kolejno w Helsinkach (3–7.07.1973), Genewie (19.09.1972 – 21.07.1975) i ponownie w Helsinkach (30.07–1.08.1975). W rozmowach uczestniczyli przedstawiciele Kanady, Stanów Zjednoczonych i 33 państw Europy.

Wynikiem konferencji przygotowawczej były zalecenia końcowe, regulujące planowany zakres podmiotowy i przebieg konferencji helsińskiej w 1975 roku. Uzgodniony porządek dzienny konferencji oraz odpowiedni zakres prac organów roboczych ujęty został w ramach czterech grup problemów: zagadnień bezpieczeństwa w Europie; współpracy w dziedzinie gospodarki, nauki, techniki i ochrony środowiska; współpracy w dziedzinie humanitarnej i innych; dalszych kroków po konferencji.

Zapoczątkowany na przełomie 1972 i 1973 roku proces w postaci dwu- i wielostronnych konsultacji oraz konferencji międzynarodowych, który – po przeprowadzeniu prawie 2400 posiedzeń – doprowadził do podpisania w dniu 1 sierpnia 1975 roku przez 650. przywódców i delegatów 35 państw *Aktu Końcowego KBWE*. Była to uroczysta deklaracja intencji politycznych, zawierająca tzw. dekalog helsiński, czyli podstawowe zasady postępowania państw w stosunkach wzajemnych. W dokumencie tym, po raz pierwszy, wrogie i konkurujące nie tylko pod względem ideologicznym, państwa przyjęły wspólny katalog reguł postępowania względem siebie w celu umocnienia pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego.

Treść *Aktu Końcowego* ma charakter kompleksowy. Decyzje wyrażone w tym dokumencie dotyczą wszystkich dziedzin życia międzynarodowego: polityki i spraw wojskowych, gospodarki, handlu, nauki i techniki oraz współpracy humanitarnej, informacji, kultury i oświaty.

⁴ W. Multan, *Konferencja w sprawie bezpieczeństwa i współpracy w Europie. Wybór dokumentów 1964–1972*, Warszawa 1973, s. 85.

Przyjęcie Aktu Końcowego miało z jednej strony zamykać okres zimnej wojny, konfrontacji i nieufności, a z drugiej – zachęcać do współpracy, do wzrostu wzajemnego zaufania, do umacniania bezpieczeństwa. Za podstawę nowego typu stosunków uznano dziesięć sformułowanych w Akcie Końcowym zasad – zgodnych z celami i zasadami Karty narodów Zjednoczonych. Na podstawie osiągniętego kompromisu potwierdzono, że celem KBWE jest podejmowanie nowych wysiłków na rzecz odprężenia i poszukiwania pokojowych sposobów dla rozwiązywania nabrzmiałych problemów.

Przyjęcie zasad KBWE oznaczało potwierdzenie i wielostronne uznanie, w stosunkach między państwami uczestniczącymi, realiów ukształtowanych w Europie na podstawie decyzji konferencji w Jałcie i Poczdamie, zamykających okres wojny, oraz w wyniku powojennego rozwoju. Do realiów tych należą: ustalone granice państwowe w Europie, swoboda wyboru ustroju politycznego i systemu społecznego, istniejące ugrupowania polityczno-militarne i gospodarcze oraz miejsce i rola, jakie zajmują i odgrywają w Europie państwa neutralne i niezaangażowane.

Zasady KBWE oznaczają dostosowanie uniwersalnych norm prawnych i politycznych do specyfiki stosunków europejskich, a w szczególności do określenia reguł stosunków wzajemnych między państwami Wschodu i Zachodu.

Polska miała dodatkowy tytuł do aktywnego popierania idei KBWE. W wyniku II wojny światowej znalazła się, bowiem nie tylko w zmienionych realiach geopolitycznych, ale i terytorialnych. Nowe granice nie miały dostatecznych gwarancji prawnomiędzynarodowych w układach wielostronnych. W pewnym uproszczeniu, zatem władze polskie traktowały sukces helsiński w 1975 r. jako gwarancję i substytut powojennej konferencji pokojowej oraz potwierdzenie status quo w realiach, zmienionych po 1945 roku.

Dla państw zachodnioeuropejskich ważnym motywem było dążenie do stworzenia forum przełamywania zimnowojennych podziałów na kontynencie i budowania (np. przez ustalenie katalogu zasad wzajemnych stosunków międzypaństwowych) fundamentów pod przyszły demokratyczny ład pokojowy w niepodzielnej Europie. Dlatego też, państwa te głównym przedmiotem swojego zainteresowania w procesie KBWE uczyniły sprawę współpracy w dziedzinach humanitarnych, objętych ustaleniami tzw. trzeciego koszyka⁵.

Kraje neutralne i Jugosławia prezentowały początkowo wstrzemięźliwe stanowisko. Z czasem przyjęły postawę pośrednią, ale zarazem aktywną i starały się przede wszystkim poszukiwać elementów wspólnych dla obu rywalizujących ugrupowań i nie szczędziły wysiłków, aby proces KBWE miał w rzeczywistości

⁵ O zagadnieniach zawartych w tym „koszyku”, dotyczących wspólnego budowania przez obywateli państw – sygnatariuszy KBWE warunków sprzyjających łatwiejszemu przekraczaniu granic, większego ich dostępu do informacji i poznawania wartości kulturalnych innych krajów, które zdołano uzgodnić w wyniku 761 posiedzeń komisji i podkomisji przygotowujących końcowy sukces konferencji w Helsinkach w 1975 r. zob. np. E. Guz, *Trzeci koszyk*, Warszawa 1977.

pozablokowy charakter. Taka postawa dawała im konkretne korzyści, zwiększające ich rolę międzynarodową jako mediatora między dwoma blokami wojskowo-politycznymi, co korzystnie wpływało na postępy w procesie dialogu paneuropejskiego.⁶ W maju 1969 r. to właśnie rząd Finlandii wystosował memorandum do zainteresowanych państw, w którym wyraził gotowość wzięcia na siebie roli gospodarza, zarówno spotkania przygotowawczego, jak i konferencji zasadniczej.

Proces KBWE, zgodnie z postanowieniami Aktu Końcowego, był kontynuowany w formie spotkań ekspertów z różnych dziedzin, rokowań międzynarodowych oraz konferencji przeglądowych na szczeblu rządowym. Państwa uczestniczące w procesie KBWE zawierały porozumienia, podejmując istotne zobowiązania mające na celu przestrzeganie praw człowieka oraz dotyczące środków budowy zaufania między państwami. Do połowy lat osiemdziesiątych rokowania toczyły się w trudnej atmosferze, na co wpływ miała radziecka interwencja w Afganistanie oraz wprowadzenie stanu wojennego w Polsce, niemniej dialog w sprawie bezpieczeństwa i rozbrojenia był kontynuowany. Do niewątpliwych sukcesów zaliczyć należy rokowania w Sztokholmie (17 stycznia 1984 r. – 19 września 1986 r.) poświęcone środkom budowy zaufania i bezpieczeństwa. Zakończyły się one porozumieniem państw sygnatariuszy, co do praktycznego sposobu realizacji takich środków. W przełomowym dla stosunków w Europie porozumieniu uzgodniono powiadamianie o manewrach wojskowych, wysyłanie obserwatorów na czas ich trwania oraz udostępnianie ogólnych danych dotyczących własnych sił zbrojnych.

Istotnym wydarzeniem w procesie KBWE/OBWE stał się szczyt w Paryżu (19–21 listopad 1990), podczas którego państwa uczestniczące podpisały *Paryską Kartę Nowej Europy*⁷, w której stwierdzono, że „era konfrontacji i podziału Europy” dobiegła końca i proklamowano zapoczątkowanie „nowej ery demokracji, pokoju i jedności w Europie”. Było to formalne potwierdzenie zakończenia okresu zimnej wojny. Drugim historycznym wydarzeniem tego szczytu było podpisanie przez 22 państwa członkowskie NATO i Układu Warszawskiego *Traktatu o Konwencjonalnych Siłach Zbrojnych w Europie*. Porozumienie, które stało się podstawą ładu militarnego w Europie, zawarto m.in. dzięki dużej aktywności Polski (np. w trakcie konsultacji wiedeńskich w 1989 r.).

Czołowe państwa europejskie wykazywały duże zainteresowanie procesem KBWE. Dużą aktywnością wyróżniała się Francja i Rosja. Niemcy skoncentrowane na procesie zjednoczeniowym również traktowały to forum jako niezwykle użyteczne w dziedzinie kształtowania bezpieczeństwa europejskiego i demokratycznej integracji kontynentu. Rosja (wtedy Związek Radziecki) dążyła do zmiany KBWE w instytucję, na której opierałby się ład polityczny i militarny w Europie. Według założeń rosyjskich postępujące odprężenie pomiędzy istniejącymi blokami powinno być podtrzymywane, zaś pozytywne zmiany w ich wzajemnych relacjach

⁶ R. Zięba, *Instytucjonalizacja...*, s. 295–296.

⁷ Szerzej o tym dokumencie w dalszej części rozdziału.

winny zmierzać w kierunku stworzenia w przyszłości struktury odpowiedzialnej za utrzymanie ładu i bezpieczeństwa nie tylko na kontynencie europejskim, lecz także szerzej na całym obszarze półkuli północnej. KBWE, jako najlepsza z istniejących, instytucja współpracy wielostronnej miała być zdolna – chociażby ze względu na swój uniwersalizm i największy zasięg terytorialny – spełnić wymagania stawiane przed organizacją strzegącą bezpieczeństwa międzynarodowego. Rosyjska inicjatywa wymierzona była przede wszystkim w NATO, które było już wówczas praktycznie jedynym, realnie istniejącym w Europie sojuszem wojskowym o charakterze obronnym. Koncepcja Rosji zakładała nie tylko zablokowanie procesu poszerzania NATO o nowe państwa, ale również w dalszej przyszłości być może zmianę charakteru NATO. W późniejszym czasie aktywność Rosji uległa zmianie. Począwszy od 2000 r. dało się zaobserwować wyraźne obniżenie zainteresowania Rosji funkcjonowaniem OBWE.

Postępująca instytucjonalizacja KBWE znalazła odzwierciedlenie w decyzjach zawartych w Karcie Paryskiej. W dokumencie umieszczono postanowienia ustanawiające nowe struktury i instytucje sprzyjające rozwojowi KBWE, w tym: Radę Ministrów Spraw Zagranicznych (RMSZ), która jako główne forum konsultacyjne miała zbierać się przynajmniej raz w roku; Komitet Wysokich Przedstawicieli (KPW), jako organ wykonawczy RMSZ; Sekretariat KBWE z siedzibą w Pradze; Centrum Zapobiegania Konfliktom w Wiedniu; Biuro Wolnych Wyborów w Warszawie – przekształcone w 1992 roku w Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka. W 1991 r. Utworzono Zgromadzenie Parlamentarne KBWE oraz instytucję Urzędującego Przewodniczącego, którą sprawuje szef dyplomacji państwa organizującego posiedzenia Rady.

Współpracę w ramach KBWE umocnił nowy Dokument Helsiński (tzw. Helsinki II), przyjęty przez szefów państw i rządów w lipcu 1992 roku. Ustanowił on nowe sposoby i narzędzia, służące wzmocnieniu wkładu KBWE w ochronę praw człowieka i przeciwdziałanie kryzysom na obszarze jej działania. W szczególności wzywał on do wzmocnienia roli KBWE w zakresie wczesnego ostrzegania, zapobiegania i rozwiązywania konfliktów. Powołano do życia Forum Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa, jako ciało konsultacyjno-negocjacyjne KBWE, którego mandat określony został w *Programie działań natychmiastowych* oraz ustanowiono urząd Wysokiego Komisarza ds. Mniejszości Narodowych. W grudniu 1992 roku Rada Ministerialna utworzyła urząd Sekretarza Generalnego, zaś rok później – Sekretariat z siedzibą w Wiedniu. W grudniu 1993 roku powstał w Wiedniu nowy organ konsultacji wielostronnych – Stały Komitet (przekształcony później w Stałą Radę), umacniający proces współpracy i wypracowania decyzji dzięki cotygodniowemu trybowi spotkań. Nowy, operacyjny wymiar KBWE rozwinął się wraz z wysyłaniem najpierw jednorazowych, a następnie długotrwałych misji dyplomatycznych w rejony potencjalnych lub istniejących konfliktów. W wyniku utworzenia tych wszystkich organów KBWE stała się *de facto* organizacją (choć

działającą bez jednolitych zasad określonych w jednym dokumencie jakim mógłby być statut). Formalna decyzja w tym względzie podjęta została podczas szczytu w Budapeszcie, obradującego w dniach 5 i 6 grudnia 1994 r. z mocą obowiązywania od 1 stycznia 1995 roku.

Od roku 1996 do szczytu w Stambule okazją do dalszego wzmocnienia OBWE oraz roli jaką odgrywa ona w europejskim systemie bezpieczeństwa stały się prace, prowadzone nad tzw. *Kartą Bezpieczeństwa Europejskiego* (KBE).

W miarę postępowania procesu instytucjonalizacji zakres działania uczestników KBWE obejmował coraz większą liczbę uczestników. Do państw – inicjatorów dołączyły państwa powstałe w wyniku rozpadu Związku Radzieckiego i Jugosławii i zasięg terytorialny obejmuje obszar Kanady po wschodnie granice Rosji w Azji. W jej licznych pracach uczestniczą – na zasadzie tzw. partnerów współpracy – Algieria, Egipt, Izrael, Maroko, Tunezja, Jordania, Japonia, Korea Południowa i Tajlandia. Wszystkie państwa członkowskie mają równy status, postanowienia przyjmowane są w oparciu o zasadę konsensusu a deklaracje i decyzje OBWE mają charakter politycznie wiążący. Status taki oznacza, że za uchylanie się od wprowadzania ich w życie nie grożą państwu uczestniczącym żadne sankcje przewidziane w prawie międzynarodowym, jednakże dotychczasowa praktyka wskazuje, iż w większości przypadków traktują one tego typu zobowiązania z całą powagą, w przeciwnym, bowiem razie ryzykują utratę wiarygodności na arenie międzynarodowej.

Wyjściową przesłanką w interpretacji zasad KBWE jest postanowienie, zgodnie z którym „wszystkie zasady mają podstawowe znaczenie i wobec tego będą stosowane jednakowo i bez zastrzeżeń, a każda z nich będzie interpretowana z uwzględnieniem pozostałych”⁸. Wszystkie zasady stanowią podstawę budowy systemu bezpieczeństwa i współpracy w Europie. Paneuropejski mechanizm umacniania bezpieczeństwa, rozwijany w ramach Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, stanowi kontynuację procesu zapoczątkowanego przez Konferencję Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie.

2. NAJWAŻNIEJSZE ORGANY I INSTYTUCJE OBWE⁹

2.1. Spotkania „na szczycie” i konferencje przeglądowe

Spotkania „na szczycie” poprzedzane są przez konferencje przeglądowe. Spotkania „na szczycie” są okresowymi – odbywającymi się co kilka lat – spotkaniami szefów państw i rządów, którzy oceniają sytuację w obszarze OBWE. Określają

⁸ *Wielka Karta Pokoju...*, s. 20.

⁹ Informacje opracowano na podstawie: *OSCE Handbook*, Third Edition, Vienna 2002 oraz www.osce.org.

one strategiczne priorytety OBWE i zapewniają konsultacje na najwyższym szczeblu politycznym. Spotkania te poprzedzane są przez konferencje przeglądowe, których zadaniem jest ocena całego spektrum działalności OBWE, debata na temat implementacji przyjętych postanowień oraz rozważanie ewentualnych propozycji dotyczących zmian w strukturach organizacji. Pomiędzy rokiem 1975 a 2002 odbyło się sześć spotkań na szczycie.

Szczyt inauguracyjny proces KBWE, jak już wyżej wspomniano, miał miejsce w **Helsinkach** (30 lipca – 1 sierpnia 1975 roku). Państwa uczestniczące przyjęły *Akt Końcowy z Helsinek*. *Akt Końcowy z Helsinek* określił podstawowe zasady normujące relacje pomiędzy państwami uczestniczącymi w procesie KBWE oraz w stosunku do własnych obywateli (tzw. „*dekalog helsiński*”), wprowadził pojęcie wojskowych środków budowy zaufania i bezpieczeństwa, potwierdził zdecydowaną wolę państw uczestniczących do opracowania powszechnie akceptowanych pokojowych metod rozstrzygania sporów oraz ustanowił podstawy pod nawiązanie współpracy w dziedzinie gospodarczej, naukowej, ochrony środowiska, pomocy humanitarnej i praw człowieka.

Do następnego spotkania państw KBWE doszło w niespełna dwa lata po Konferencji Helsińskiej – 15 czerwca 1977 r. w **Belgradzie**. Celem tego spotkania było ustalenie porządku dziennego i innych warunków pierwszego spotkania przedstawicieli KBWE w ramach „dalszych kroków po Konferencji” (określanych czasami jako tzw. czwarty koszyk). Pomimo zdecydowanej różnicy stanowisk prezentowanych przez przeciwstawne bloki polityczno-militarne w Belgradzie wszyscy uczestnicy podkreślili znaczenie, jakie przywiązują do odprężenia. Wyznaczono datę i miejsce rozpoczęcia następnego spotkania na dzień 11 listopada 1980 roku w Madrycie.

W ramach przygotowań do spotkania madryckiego odbyło się w dniach 4.10.1977–9.03.1978 roku pierwsze spotkanie kontynuacyjne sygnatariuszy Aktu Końcowego KBWE. W trakcie obrad zgłoszono ponad 80 propozycji, które zdaniem projektodawców usprawniłyby implementację postanowień Aktu Końcowego. Nie uzyskano jednak porozumienia w żadnej istotnej kwestii. Podkreślono jednak polityczne znaczenie KBWE i ponownie potwierdzono wolę państw do pełnej implementacji porozumień zawartych w Akcie. Ustalono terminy kolejnych spotkań: spotkania ekspertów nt. Pokojowego Załatwiania Sporów, (31.10.1978, Montreux); spotkania przygotowawczego do Forum Naukowego (20.10.1978, Bonn); spotkania nt. Współpracy w Regionie Morza Śródziemnego (13.02.1979, La Valletta).

Drugie spotkanie przeglądowe rozpoczęło się 11.11.1980 roku. Obrady rozdzielono na osiem oddzielnych sesji, które odbywały się w dniach 11.11–19.12.1980, 21.01–10.04.1981, 5.05–28.07.1981, 27.10–18.12.1981, 9.02–12.03.1982, 9.11–17.12.1982, 8.02–25.03.1983 i 19.04–9.09.1983. Forum, które miało miejsce w **Madrycie** w latach 1980–1983 było odbiciem aktualnego stanu stosunków międzynarodowych, w tym przede wszystkim wzrostu nieufności, militaryzacji stosunków poli-

tycznych, radzieckiej interwencji zbrojnej w Afganistanie oraz pogłębiającego się kryzysu w Polsce, mającego zakończyć się wprowadzeniem stanu wojennego. Rozbieżność koncepcji państw wielokrotnie groziła zerwaniem wielostronnego procesu KBWE. Niemniej w czasie obrad, trwających łącznie ponad dwa lata, pojawił się element zbieżny. Wspólnie uznano potrzebę powołania do życia forum, które podjęłoby problematykę wojskowych aspektów bezpieczeństwa w Europie oraz celowość etapowego organizowania prac w tym zakresie, prowadzących w efekcie do podjęcia problematyki rozbrojenia.

W dokumencie końcowym konferencji podkreślono znaczenie postanowień *Aktu Końcowego* z 1975 roku oraz powagę, jaką przywiązywano w nich do problemu bezpieczeństwa, wyrażając równocześnie ubolewanie z powodu pogorszenia się sytuacji międzynarodowej od czasu spotkania w Belgradzie w 1977 roku.

Konferencja Madrycka nie była wyłącznie forum, gdzie doszło do zderzenia sprzecznych racji państw. Jej ważnym dokonaniem były decyzje o zwołaniu konferencji na temat środków budowy zaufania i bezpieczeństwa oraz rozbrojenia w Europie. Uzgodniono, że konferencja w tych sprawach przeprowadzona zostanie w Sztokholmie 17 stycznia 1984 roku, a jej pierwszy etap poświęcony będzie negocjacjom na temat sposobów zmniejszenia ryzyka konfrontacji militarnej w Europie. Do Dokumentu Końcowego Spotkania Madryckiego włączono mandat przyszłej Konferencji Sztokholmskiej.

Ustalono cele środków budowy zaufania i bezpieczeństwa (ŚBZiB). Miało nimi być:

- wyeliminowanie przyczyn napięcia i umocnienie pokoju i bezpieczeństwa na świecie;
- umocnienie wzajemnego zaufania i w ten sposób zwiększenie stabilizacji i bezpieczeństwa w Europie;
- zmniejszenie niebezpieczeństwa konfliktu zbrojnego i eliminacja możliwości nagłej napaści.

Ustalono też, że spotkania „typu madryckiego” odbywać się będą regularnie. Zdecydowano, że kolejne, trzecie spotkanie kontynuacyjne rozpocznie się w Wiedniu 4 listopada 1986 roku.

Dokument uzgodniony w czasie Konferencji Sztokholmskiej uznany został przez wszystkich uczestników KBWE za przełom w procesie kontroli działalności wojskowej państw oraz istotny etap w kształtowaniu systemu wzajemnego zaufania i zapobiegania możliwości wybuchu wojny w Europie. Treść Dokumentu¹⁰ przedstawiono w załącznikach. Wkrótce okazać się miało, że następne spotkania KBWE/OBWE, bazując na Dokumencie Konferencji Sztokholmskiej znacznie go rozszerzą, doprowadzając do powstania tzw. *Dokumentów Wiedeńskich* w Sprawie Środków Budowy Zaufania i Bezpieczeństwa w Europie. Załączniki przedstawiają

¹⁰ Dokument Konferencji Sztokholmskiej w sprawie Budowy Środków Zaufania i Bezpieczeństwa. Sztab Generalny WP, Warszawa 1988.

schematycznie proces KBWE zakończony powstaniem pierwszego z serii *Dokumentów Wiedeńskich*.

Trzecie spotkanie rozpoczęto 4.11.1986 roku i zakończono 19.01.1989 roku w **Wiedniu**. W dokumencie końcowym podkreślono poważny postęp w budowie porozumienia państw uczestniczących, osiągnięty w efekcie intensywnych negocjacji prowadzonych w ciągu dwóch lat, a których celem było uzyskanie równowagi i wzmocnienia poczucia bezpieczeństwa. Szczególnie podkreślono postęp osiągnięty na płaszczyźnie humanitarnej, gdzie udało się uzgodnić stanowiska w wielu kwestiach, co, do których istniały istotne rozbieżności w trakcie wcześniejszych negocjacji (problematyka praw człowieka i wolności osobistej). Znalazło to bezpośrednie odbicie w zaplanowanych spotkaniach i konferencjach nt. współpracy kulturalnej i edukacyjnej, przepływu informacji i zagadnień humanitarnych (Paryż, 1989; Kopenhaga, 1990; Moskwa, 1991). Kolejnym osiągnięciem były uzgodnienia dotyczące rozwoju procesu pokojowego załatwiania sporów (spotkanie ekspertów w 1991 roku). Wiele aspektów poruszonych w dokumencie końcowym znalazło swe odbicie w całej serii spotkań w latach 1989–1992, do momentu zwołania czwartego spotkania przeglądowego w Helsinkach.

Szczególnym osiągnięciem procesu umacniania bezpieczeństwa w Europie były porozumienia w sprawie mandatu dwóch nowych obszarów i dziedzin negocjacji. Pierwszy dotyczył konwencjonalnych sił zbrojnych, drugi środków budowy zaufania i bezpieczeństwa.

Szczyt paryski stanowił nadzwyczajne wydarzenie w dziejach KBWE. Spotkanie KBWE w Paryżu, 19–21.11.1990 wywołały wydarzenia „jesieni ludów” w Europie Środkowej i Wschodniej. Wraz z *Kartą Paryską Nowej Europy* wyznaczył on formalne zakończenie okresu zimnej wojny i rozpoczął proces instytucjonalizacji KBWE. Podczas tego szczytu 22 państwa uczestniczące podpisały *Traktat o Konwencjonalnych Siłach Zbrojnych w Europie* (CFE) oraz ustanowiły Biuro Wolnych Wyborów w Warszawie (później zmieniono jego nazwę na Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka).

Najważniejsze jego dokonania związane są z przyjęciem ważnych dla bezpieczeństwa europejskiego dokumentów. Przedstawiciele NATO i Układu Warszawskiego złożyli podpisy pod dokumentem zatytułowanym *Wspólna Deklaracja 22 Państw oraz Traktatem o Konwencjonalnych Siłach Zbrojnych w Europie* (CFE). Przedstawiciele państw KBWE podpisali również inny ważny dokument *Kartę Paryską Nowej Europy*. Deklaracja była oświadczeniem o intencjach i zamknięciem pewnego etapu historii. Stanowiła ona symbol politycznej ewolucji stosunków pomiędzy Wschodem a Zachodem, ale i zarazem wewnątrz sojuszników. Pozytywne zmiany, jakie nastąpiły na arenie międzynarodowej pozwoliły na wynegocjowanie *Traktatu CFE i Karty Paryskiej Nowej Europy*.

W preambule *Karty* potwierdzono „koniec epoki podziałów i konfrontacji trwającej ponad cztery dekady”, a w jej dalszej części znajdujemy m.in.: oświad-

czenie, że sygnatariusze nie są dłużej przeciwnikami i podają sobie ręce w geście przyjaźni; potwierdzenie postanowień Karty Narodów Zjednoczonych oraz Aktu Końcowego z Helsinek; potwierdzenie prawa każdego z państw do zachowania terytorialnej i politycznej integralności; deklarację o utrzymaniu sił na poziomie niezbędnym do skutecznej obrony; potwierdzenie prawa każdego z państw do pozostawania lub nie członkiem paktów i sojuszków; wolę determinacji w wypełnianiu postanowień porozumień rozbrojeniowych; obietnicę umacniania procesu KBWE i deklarację rozwoju mechanizmów Konferencji¹¹.

Paryska Karta Nowej Europy, podpisana 21.11.1990 roku, jest potwierdzeniem politycznych przemian, jakie zaszły w Europie w końcu lat osiemdziesiątych. Zamykając okres „zimnej wojny” w dziejach Europy otwierała równocześnie nową erę w budowie systemu bezpieczeństwa europejskiego, opierając go na równowadze potencjałów obronnych, otwartości i przejrzystości struktur militarnych. Ustalała ponadto wspólne demokratyczne normy ustrojowe państw uczestniczących w KBWE oraz potwierdzała prawomocność „dekalogu helsińskiego”. Nakreśliła ona również kierunki przyszłej współpracy w strefie KBWE na szerokiej płaszczyźnie – poczynając od ochrony praw człowieka i praw mniejszości narodowych, poprzez umacnianie bezpieczeństwa i kontynuowanie rokowań rozbrojeniowych, aż do tworzenia systemu pokojowego rozstrzygania sporów i zacieśniania współpracy gospodarczej.

Kolejna konferencja przeglądowa rozpoczęła się 24.03.1992 roku, a zakończyła tzw. szczytem **Helsinki II** w dniach 9–10.07.1992 roku. Szczyt stanowił podsumowanie dotychczasowych rezultatów KBWE i próbę określenia nowej roli Konferencji oraz znalezienie odpowiedzi na pytania, które zrodziły nowe i dynamiczne zmiany europejskiego porządku politycznego kształtującego się po 1989 roku.

Podpisany przez przywódców państw uczestniczących Dokument Helsinki '92 (*Wyzwania epoki przemian*) był odbiciem nowego podejścia do problematyki bezpieczeństwa oraz woli państw do poszukiwania skuteczniejszych mechanizmów zapobiegania konfliktom.

Podczas spotkania helsińskiego reprezentanci państw i rządów wyrazili wolę przeobrażenia KBWE w regionalne porozumienie, którego charakter byłby w zgodzie z regulacjami zawartymi w rozdziale VIII Karty Narodów Zjednoczonych. Powołano instytucję Wysokiego Komisarza ds. Mniejszości Narodowych i ustanowiono Forum Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa. Wydano również oficjalne oświadczenie dotyczące kwestii wycofania wojsk radzieckich z krajów bałtyckich oraz, w odpowiedzi na kryzys jugosłowiański, państwa uczestniczące zawiesiły Federalną Republikę Jugosławii w prawach państwa uczestniczącego.

¹¹ Por. tekst *Karty* np. w: H.A. Jacobsen, L. Souchon, *W służbie pokoju. Bundeswehra 1955–1993*, Warszawa 1993.

Szczyt **budapesztański** zakończony został przyjęciem *Dokumentu Budapeszteńskiego 1994 (W kierunku prawdziwego partnerstwa w nowej erze)*. Rozpoczęła go konferencja przygotowawcza w dniu 10 października i zakończyły obrady na szczycie w stolicy Węgier w dniach 5–6 grudnia 1994 roku. Podjęto decyzję o przemianowaniu KBWE w Organizację Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (z dniem 1 stycznia 1995 roku) oraz dokonano rekonstrukcji jej organów. Podczas szczytu zapoczątkowana została dyskusja nt. powszechnego i pełnego modelu bezpieczeństwa w Europie XXI wieku. Przyjęto „*Kodeks postępowania państw w zakresie polityczno-wojskowych aspektów bezpieczeństwa*”. 4 grudnia 1994 roku. przyjęto *Kodeks Postępowania w Polityczno-Militarnych Aspektach Bezpieczeństwa* będący dokumentem ustalającym normy i zasady postępowania państw w różnorodnych aspektach bezpieczeństwa międzynarodowego. W przyjętym na szczycie głównym dokumencie – deklaracji *W kierunku prawdziwego partnerstwa w nowej erze* zadeklarowano kierowanie się całościową koncepcją bezpieczeństwa, która zakłada jego niepodzielność i nie przynoszenie uszczerbku interesom narodowym któregośkolwiek z państw. Z inicjatywy Rosji szczyt podjął decyzję o przeprowadzeniu szerokiej dyskusji, w celu wypracowania modelu wspólnego i kompleksowego bezpieczeństwa dla Europy XXI wieku.

Kolejna konferencja przeglądowa odbyła się w dwóch częściach, w Wiedniu od 4 do 22.11.1996 r., oraz od 25–29.11.1996 r. w Lizbonie. Prace konferencyjne zakończono spotkaniem na szczycie w dniach 2–3.12.1996 r. w **Lizbonie**.

W czasie tej konferencji dokonano oceny przestrzegania przez państwa-strony ustaleń poprzednich konferencji oraz podpisanych porozumień i traktatów.

Najważniejsze decyzje podjęte na Szczycie w Lizbonie zawierały się w:

- udzieleniu poparcia decyzji państw będących stronami traktatu CFE o rozpoczęciu z początkiem 1997 roku rokowań w sprawie przystosowania postanowień tegoż traktatu do zmienionej sytuacji geostrategicznej w Europie;
- przyjęciu deklaracji *O wspólnym i całościowym modelu bezpieczeństwa dla Europy XXI wieku*;
- zaaprobowaniu rosyjsko-francuskiej propozycji przystąpienia do prac nad *Kartą Bezpieczeństwa Europejskiego*;
- przyjęciu *Deklaracji Lizbońskiej w sprawie powszechnego i pełnego modelu bezpieczeństwa w Europie XXI wieku*, w której naszkicowano wyzwania dla bezpieczeństwa stojące przed państwami uczestniczącymi oraz propozycje nawiązania współpracy aby im sprostać;
- zaakceptowaniu dokumentu poszerzającego mandat działania Forum Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa oraz innego, zatytułowanego *Podbudowa dla kontroli zbrojeń*,¹² w którym państwa uczestniczące wyrażają zobowiązanie do

¹² *Framework for arms control*, Aneks III Dokumentu Lizbońskiego OBWE 1996, <http://www.osce.org/docs/english/summite.htm>.

utworzenia sieci wzajemnie połączonych i wspierających się obecnych i przyszłych porozumień w sprawie kontroli zbrojeń tak aby tworzyły one spójną całość.

Ostatnia w XX stuleciu konferencja przeprowadzona została w dwóch częściach, w dniach 20.09–1.12.1999 r. w Wiedniu oraz 8–10.11.1999 r. w Stambule. Najważniejsze dokumenty w czasie tej konferencji przeglądowej zostały podpisane podczas szczytu OBWE w **Stambule** w dniach 18–19.11.1999 r. Były nimi: *Karta Bezpieczeństwa Europejskiego*; *Deklaracja polityczna szczytu w Stambule*; *Dokument Wiedeński 1999 – w sprawie negocjacji o środkach zaufania i bezpieczeństwa – CSBM*. Ponadto 30. państw uczestniczących w OBWE podpisało *Zaadaptowany Traktat o Konwencjonalnych Siłach Zbrojnych w Europie*.

2.2. Rada Ministerialna

Rada Ministerialna (The Ministerial Council) jest organem decyzyjnym i zarządzającym OBWE. W jej skład wchodzi ministrowie spraw zagranicznych państw członkowskich OBWE. Dokonuje ona przeglądów i oceny działalności organizacji w celu zapewnienia prowadzenia przez nią działalności zgodnej z określonymi celami politycznymi. Organ ten zajmuje się sprawami o długofalowym znaczeniu, i podejmuje decyzje wytyczające kierunki jej działań organizacji oraz przygotowuje spotkania szefów państw i rządów oraz uczestniczy w implementacji zadań i decyzji, przez nie określonych. Rada spotyka się, co najmniej raz w roku, w różnych państwach, z wyłączeniem tych lat, kiedy odbywają się spotkania „na szczycie”.

Rada Ministerialna została ustanowiona przez *Kartę Paryską Nowej Europy* (1990) i pierwotnie nosiła nazwę Rada Ministrów Spraw Zagranicznych. *Dokument Helsiński 1992* potwierdził rolę Rady jako głównego organu kierowniczego OBWE i rozszerzył jej uprawnienia w zakresie zapobiegania konfliktom i zarządzania kryzysowego. *Dokument Budapesztański 1994* zmienił nazwę Rady na obecnie obowiązującą i potwierdził jej wiodącą rolę w strukturach organizacji.

W trakcie 10. posiedzenia Rady w Porto (Portugalia) w dniach 6–7 grudnia 2002 r. przyjęto m.in. kartę OBWE o przeciwdziałaniu i zwalczaniu terroryzmu (OSCE Charter on Preventing and Combating Terrorism) oraz deklarację dotyczącą handlu ludźmi (Declaration on Trafficking in Human Beings).

2.3. Stała Rada

Stała Rada (The Permanent Council) jest odpowiedzialna za bieżącą działalność OBWE. Członkowie Rady, szefowie delegacji wszystkich państw OBWE, spotykają się raz w tygodniu w centrum konferencyjnym Hofburg w Wiedniu. Jej pracami kieruje ambasador kraju sprawującego przewodnictwo w organizacji w danym roku (w 2003 r. ambasador Holandii). Rada prowadzi regularne konsultacje polityczne oraz podejmuje decyzje we wszystkich kwestiach dotyczących

działalności OBWE. Jej posiedzenia mogą być zwoływane również w trybie *ad hoc*, w celu podjęcia naglącej kwestii.

W przeciwieństwie do innych najważniejszych organów decyzyjnych OBWE Stała Rada nie wywodzi się od *Karty Paryskiej*, ale od decyzji podjętej przez Radę Ministerialną podczas spotkania w 1993 roku w Rzymie, która była podstawą do utworzenia Stałego Komitetu. Postanowieniami zawartymi w *Dokumencie Budapesztańskim 1994* zmieniono nazwę tego organu na Stałą Radę. Podczas szczytu stambulskiego 1999 w celu wzmocnienia procesu politycznych konsultacji uzgodniono ustanowienie Komitetu Przygotowawczego podlegającego Stałej Radzie.

2.4. Wysoka Rada

Wysoka Rada (The Senior Council), zwana do końca 1994 roku Komitetem Wysokich Przedstawicieli, jest organem odpowiedzialnym za nadzorowanie, kierowanie i koordynację działań OBWE pomiędzy posiedzeniami Rady Ministerialnej, za których przygotowanie odpowiada. Rada powinna formalnie zbierać się w Pradze, co najmniej dwukrotnie w ciągu roku, na szczelbu wyższych urzędników, przeważnie dyrektorów politycznych ministerstw spraw zagranicznych. W praktyce trwający od 1990 r. proces instytucjonalizacji organizacji spowodował, że główne zadania i funkcje Wysokiej Rady przejęła Stała Rada w Wiedniu.

W zakresie reagowania kryzysowego dodatkowe spotkania Wysokiej Rady mają miejsce w przypadku wystąpienia sytuacji wyjątkowych. Dotyczy to tzw. *mechanizmu berlińskiego* (nazwa przyjęta została na sesji inauguracyjnej Wysokiej Rady, na której decyzja w sprawie przyjęcia tego mechanizmu została podjęta w Berlinie w 1991 roku)¹³.

Od 1993 roku Wysoka Rada zbiera się również raz do roku w Pradze, jako Forum Ekonomiczne OBWE. Jej podstawowym obszarem zainteresowania jest ocena wpływu czynników ekonomicznych i środowiska naturalnego na bezpieczeństwo obszaru OBWE.

2.5. Forum Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa

Jest to organ autonomiczny i niepodporządkowany Stałej Radzie, który zastąpił rokowania w sprawie redukcji zbrojeń w Europie. W jego skład wchodzi przedstawiciele wszystkich państw OBWE. W trakcie cotygodniowych spotkań w wiedeńskim pałacu Hofburg prowadzi negocjacje i konsultacje na temat konkretnych środków, mających na celu wzmocnienie bezpieczeństwa, zaufania i stabilności w Europie. Jest to organ skupiający swoją uwagę na wojskowych aspektach bez-

¹³ Pomiędzy rokiem 1991 a 1994 Wysoka Rada (wtedy Komitet Wysokich Przedstawicieli) przeprowadziła cztery spotkania podczas których mechanizm ten został wykorzystany, trzykrotnie w odniesieniu do konfliktu jugosłowiańskiego i jeden raz w stosunku do sytuacji w rejonie Górnego Karabachu.

pieczeństwa oraz środkach budowy zaufania i bezpieczeństwa (ŚBZiB). Główne zadania Forum, to:

- prowadzenie negocjacji na temat kontroli zbrojeń, rozbrojenia oraz budowy zaufania i bezpieczeństwa;
- nadzór nad wdrażaniem ŚBZiB;
- intensywne i regularne konsultacje i współpraca w kwestiach bezpieczeństwa;
- działanie na rzecz zmniejszania ryzyka wystąpienia konfliktów.

Forum jest odpowiedzialne za implementację środków budowy zaufania i bezpieczeństwa (Dokumenty Wiedeńskie 1994 i 1999), przygotowywanie seminariów i konferencji na temat doktryn wojskowych, dorocznych spotkań oceniających stopień implementacji. Jest ono również miejscem dyskusji, gromadzenia i wyjaśniania informacji wymienianych w ramach przyjętych ŚBZiB.

2.6. Zgromadzenie Parlamentarne

Parlamentarzyści z państw OBWE uzgodnili w Madrycie, w kwietniu 1991 roku, powołanie Zgromadzenia Parlamentarnego. Powstało ono jeszcze tego samego roku. Pierwsze formalne posiedzenie Zgromadzenia miało miejsce w Budapeszcie w czerwcu 1992 roku. W jego trakcie przyjęto zaproszenie parlamentu i rządu duńskiego do zorganizowania stałej siedziby w Danii. Idea powołania tego forum dialogu międzyparlamentarnego pojawiła się w *Paryskiej Karcie Nowej Europy* w 1990 roku. Zgromadzenie składa się z ponad 300 parlamentarzystów reprezentujących 55 krajów OBWE. Posiada ono sekretariat w Kopenhadze i działa jako przedstawicielstwo parlamentów narodowych. Jego organami są Stały Komitet, składający się z szefów delegacji narodowych, biura pomocnicze, międzynarodowy sekretariat, trzy komisje generalne (według tzw. koszyków helsińskich), komisje powoływane *ad hoc* (np. w sprawie kodeksu budapesztańskiego), przewodniczący i sekretarz generalny. Na sesjach odbywających się raz w roku omawiane są najczęściej zagadnienia z obszaru całokształtu spraw dotyczących kwestii pokojowego załatwiania sporów, zapobiegania ich zaistnieniu oraz problemy humanitarne. Urzędujący Przewodniczący pozostaje w kontakcie ze Zgromadzeniem, relacjonując mu aktualny stan prac OBWE. Parlamentarzyści uzgadniają rekomendacje dotyczące działalności OBWE, które przekazywane są rządowi państw członkowskich. W 2003 roku Zgromadzenie, obradujące w Wiedniu w dniach 20–21 lutego, skupiło swoją uwagę na skutkach kryzysu irackiego dla obszaru działania OBWE.

Przewodniczącego wybiera się na dorocznej sesji i kieruje on obradami zgromadzenia. Sekretarz generalny jest natomiast wybierany przez Komitet Stały. Od początku istnienia tego stanowiska jest nim R. Spencer Olivier ze Stanów Zjednoczonych (w 1999 roku ponownie wybrany na 5-letnią kadencję podczas dorocznej sesji w Petersburgu). Coroczne posiedzenia plenarne odbywają się w różnych krajach. W 1997 roku Warszawa była gospodarzem takiego wydarzenia, a parlamentarzyści OBWE obradowali w gmachu polskiego sejmu.

W 1996 roku, na podstawie decyzji zawartych w Dokumencie Budapesztańskim 1994, Zgromadzenie Parlamentarne ustanowiło nagrodę za działalność dziennikarską i wkład w rozwój demokracji. Jej pierwszym laureatem został Adam Michnik. Laureatką nagrody w 2003 roku została rosyjska dziennikarka, Anna Politkowska¹⁴.

Zgromadzenie realizuje różnorodne przedsięwzięcia naukowo-badawcze, konferencje, prowadzi misje i realizuje wizyty w celu promocji dialogu i demokracji parlamentarnej, ale przede wszystkim jego decyzje i sprawozdania są kierowane do Urzędującego Sekretarza OBWE oraz Stałej Rady. Zgromadzenie jest reprezentowane we wszystkich przedsięwzięciach OBWE oraz utrzymuje stałą współpracę z podobnymi zgromadzeniami w innych strukturach europejskich (np. Rady Europy, NATO, UE, WNP).

2.7. Urzędujący Przewodniczący

Urzędującym Przewodniczącym OBWE jest minister spraw zagranicznych jednego z państw członkowskich (w 1998 roku był nim Bronisław Geremek). Wybierany, przy zachowaniu zasady konsensu, dyplomata pełni obowiązki przez jeden rok. Przewodniczący i jego przedstawiciele odpowiedzialni są za koordynację i konsultacje prowadzone w ramach wielostronnych struktur organizacji, w kwestiach związanych z jej bieżącą działalnością. Urzędujący Przewodniczący reprezentuje również OBWE w kontaktach z innymi organizacjami. W swoich działaniach jest wspierany przez:

- tzw. „trójkę”, złożoną z poprzedniego, obecnego i przyszłego przewodniczącego;
- tzw. „osobistych przedstawicieli”, którym udziela się odpowiedniego mandatu w określonych sprawach;
- grupy „ad hoc” którym udziela odpowiedniego mandatu w określonych sprawach.

Przewodniczący i jego przedstawiciele odpowiedzialni są za:

- kontrolę działalności OBWE w sferze zapobiegania konfliktom, zarządzania kryzysowego oraz pokonfliktowej odbudowy rejonu konfliktu;
- koordynację bieżącej działalności instytucji i organów organizacji.

2.8. Sekretarz Generalny i Sekretariat

Sekretarza Generalnego, najwyższego funkcjonariusza OBWE, powołuje Rada Ministerialna na trzyletnią kadencję. Jego biuro (Sekretariat OBWE) znajduje się w Wiedniu. Sekretarz Generalny wspiera Urzędującego Przewodniczącego w działalności związanej z wypełnianiem zadań OBWE. W różnym zakresie odpowiedzialności ten najwyższy urzędnik OBWE dysponuje w określonym zakresie budżetem

¹⁴ „Rzeczpospolita” z 11.02.2003 r.

organizacji, który wzrósł z 12 mln (w 1993 roku) do 185 mln Euro (w 2003 roku) oraz kieruje personelem ok. 370 urzędników oraz pośrednio tysiącem osób zatrudnionych w misjach międzynarodowych i dwoma tysiącami w strukturach lokalnych.

Do obowiązków Sekretarza Generalnego należy:

- administrowanie strukturami i operacjami organizacji, w tym Sekretariatem OBWE;

- bliska współpraca z Urzędującym Przewodniczącym w przygotowaniu i kierowaniu spotkaniami przeprowadzanymi w ramach i pod patronatem OBWE (również zapewnienie obsługi językowej i administracyjnej konferencji, spotkań i seminariów);

- prowadzenie działań w zakresie „public relation”;

- utrzymywanie kontaktów z innymi organizacjami międzynarodowymi;

- nadzorowanie działalności misji i instytucji OBWE zgodnie z zasadami i regulacjami przyjętymi w organizacji;

- doradzanie w zakresie konsekwencji w kwestiach implikacji finansowych w związku z przedkładanymi na forum OBWE propozycjami;

- składanie okresowych raportów organom politycznym OBWE z działalności Sekretariatu i misji OBWE w terenie oraz przygotowywanie rocznych sprawozdań dotyczących działalności OBWE.

Sekretariat został utworzony w 1991 roku, z siedzibą w Pradze (gdzie obecnie pozostało Biuro). W 1993 roku przeniesiono go do Wiednia. Działalnością Sekretariatu kieruje Sekretarz Generalny. Zgodnie z decyzją Stałej Rady z dnia 29 czerwca 2000 roku struktura Sekretariatu obejmuje:

- Biuro Sekretarza Generalnego, które odpowiedzialne jest za kontakty dyplomatyczne, prowadzenie działalności informacyjnej, obsługę prawną, przeprowadzanie wewnętrznych audytów, kontakty na szczeblu kierowniczym z międzynarodowymi i pozarządowymi organizacjami oraz za obsługę seminariów;

- Centrum Zapobiegania Konfliktom, które odpowiedzialne jest za całokształt działalności OBWE w sferze wczesnego ostrzegania, zapobiegania konfliktom, zarządzania kryzysowego. Centrum pod kierownictwem Sekretarza Generalnego wspiera Urzędującego Przewodniczącego i inne organy decyzyjno-negocjacyjne pomagając identyfikować obszary, w których mogą wystąpić kryzysy, uczestniczy w planowaniu przyszłych misji i operacji, przechowuje oraz zbiera informacje dotyczące działalności misji, odpowiada za implementację Środków Budowy Zaufania i Bezpieczeństwa, przechowuje całą dokumentację nt. informacji wojskowych podlegających wymianie, pomaga w organizowaniu Dorocznych Spotkań Oceniających Implementację, oraz odpowiada za działanie specjalnie zaprojektowanej komputerowej sieci komunikacyjnej zapewniającej bezpośrednią łączność pomiędzy stolicami;

- Departament ds. Ogólnych, który odpowiada za politykę personalną, personel misji OBWE jak również za implementację programu REACT (Rapid Expert Assistance and Co-operation Teams) przyjętego na szczycie OBWE w Stambule;

– Departament Administracji i Budżetu, który odpowiedzialny jest za wszystkie służby administracyjne w tym zapewniające obsługę konferencji i seminariów, Biuro OBWE w Pradze oraz archiwa OBWE, budżet i księgowość oraz wszystkie działania związane z zabezpieczeniem funkcjonowania misji OBWE;

– Koordynatora Działalności OBWE w Dziedzinie Gospodarczej i Ochrony Środowiska, któremu powierzono zadanie wzmocnienia siły oddziaływania OBWE w sferze gospodarczej, społecznej i ochrony środowiska w zakresie rodzącym bezpośrednie implikacje na poziom bezpieczeństwa w obszarze OBWE.

– Biuro Sekretariatu w Pradze, które prowadzi archiwa OBWE koordynuje programy informacyjne OBWE oraz pomaga w organizacji spotkań, które odbywają się w Pradze (np. Forum Ekonomiczne).

Funkcję Sekretarza Generalnego pełnili: Wilhelm Hoyneck – lata 1993–1996 (Niemcy), Giancarlo Dragona – lata 1996–1999 (Włochy). Od 15 czerwca 2002 r. trwa druga kadencja Jana Kubisa (Słowacja) na stanowisku Sekretarza Generalnego.

Najwyższą rangą Polak, zatrudniany w strukturach OBWE, pracował w 2002 r. w Sekretariacie organizacji na stanowisku koordynatora OBWE do spraw ekonomicznych i ochrony środowiska. Marcin Świąćicki wygrał konkurs na to stanowisko w lutym 2002 r.

2.9. Wysoki Komisarz ds. Mniejszości Narodowych

Urząd ten, z siedzibą w Hadze, powstał w związku z wypełnieniem decyzji podjętych podczas tzw. szczytu Helsinki II. Utworzono go w 1992 roku. Ma on za zadanie reagowanie, w możliwie najwcześniejszym stadium, na napięcia etniczne mogące zagrażać rozwojowi się w konflikt na obszarze działania organizacji. Zadaniem Wysokiego Komisarza jest promowanie rozwiązań przeciwdziałających napięciom powstającym na tym tle, mogącym zagrażać stabilności wewnętrznej i stosunkom między państwami OBWE. Pierwszym Wysokim Komisarzem był Holender Max van der Stoep. Od 1 lipca 2001 funkcję tę pełni szwedzki dyplomata, Rolf Ekeus.

2.10. Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka

Biuro zostało ustanowione w Warszawie. Jego historia rozpoczęła się od decyzji podjętych w Paryżu w 1990 r., kiedy powołano Biuro Wolnych Wyborów. Obradująca w Pradze w styczniu 1992 r. Rada KBWE dokonała zmian i, rozszerzając zakres działania Biura Wolnych Wyborów, zdecydowała o przemianowaniu go na Biuro Instytucji Demokratycznych i Wolnych Wyborów. Celem podstawowym Biura było ułatwianie nawiązywania kontaktów i wymiany informacji dotyczącej wyborów przeprowadzanych w krajach uczestniczących w procesie KBWE. Kompetencje Biura rozszerzano i częściowo zmieniono tak, aby lepiej promować prawa

człowieka, demokrację i rządy prawa¹⁵. Mandat działania Biura był ponownie rozszerzony przez szczyty OBWE – helsiński (1992) oraz budapesztański (1994). Warszawska placówka realizuje w związku z tym szereg projektów pomocy prawnej i edukacyjnej. Organizuje ona m.in. spotkania i seminaria ekspertów dotyczące implementacji zobowiązań przyjętych w ramach tzw. ludzkiego wymiaru OBWE. Pełni ona także funkcje usługowe w zakresie wymiany informacji na temat budowania instytucji demokratycznych, przestrzegania praw człowieka i przeprowadzania wyborów w państwach OBWE. Koordynuje też obserwację wyborów, zapewnienia ekspertyzy i szkolenia dotyczące zagadnień konstytucyjnych i prawnych, współpracuje z organizacjami pozarządowymi.

2.11. Przedstawiciel OBWE ds. Wolności Mediów

Jest to instytucja OBWE z siedzibą w Wiedniu, powołana przez szczyt lizboński w 1996 roku i formalnie ustanowiona decyzją Stałej Rady 5 listopada 1997 roku. Do podstawowych zadań Przedstawiciela OBWE ds. Wolności Mediów należy nawiązywanie współpracy oraz udzielanie pomocy państwom uczestniczącym w budowaniu i umacnianiu wolnych niezależnych mediów, które są czynnikiem nieodzownym do budowania wolnego i otwartego społeczeństwa oraz demokratycznych rządów prawa. Przedstawiciel śledzi sprawy związane z przestrzeganiem standardów międzynarodowych w zakresie wolności środków masowego przekazu w państwach członkowskich OBWE. Jego zadaniem jest wskazywanie na nieprzestrzeganie odnośnych form i rekomendowanie działań. Współpracuje ze wszystkimi najważniejszymi organami OBWE, konsultuje się przede wszystkim z Urzędującym Przewodniczącym, a Radzie Stałej przedkłada regularne raporty. Jest ponadto obowiązany do prezentowania dorocznych raportów w czasie konferencji przeglądowych z zakresu tzw. ludzkiego wymiaru. W 2002 roku obowiązki Przedstawiciela OBWE ds. Wolności Mediów pełnił Freimut Duve (wcześniej niemiecki delegat do Zgromadzenia Parlamentarnego OBWE).

2.12. Trybunał Koncyliacji i Arbitrażu

Trybunał został powołany na podstawie Konwencji o Koncyliacji i Arbitrażu, przyjętej na forum OBWE w grudniu 1992 roku. Konwencja weszła w życie w 1994 roku i wiąże prawnie państwa-strony. Zadaniem Trybunału jest rozwiązywanie sporów pomiędzy państwami OBWE, które są stronami Konwencji, poprzez concyliację lub arbitraż. Siedzibą Trybunału jest Genewa. Polska jest stroną tej konwencji (15.12.1992 r. podpisanie, 9.12.1993 r. ratyfikacja, 5.12.1994 r. wejście w życie), ale uważa ten organ za nie wykonujący swej funkcji należycie.

¹⁵ Jednakże przykładowo w budżecie OBWE na 2002 r., wynoszącym 177,5 mln Euro, nie zawarto kosztów wyborów w Kosowie.

2.13. Misje, centra i biura OBWE

Na działalność operacyjną OBWE składa się praca misji, centrów i biur „terenowych”. W 2003 roku było 9 misji, 3 biura i 9 centrów. Ponadto grupy reprezentantów działały w Górnym Karabachu oraz w rosyjsko-łotewskiej i estońskiej komisjach do spraw emerytów wojskowych. Misje OBWE działają w Bośni i Hercegowinie, Chorwacji, Gruzji, Kosowie, Mołdawii, w Serbii i Czarnogórze. Misje długoterminowe stanowią interesujący i specyficzny dla działania OBWE instrument zapobiegania konfliktom, przewyżniania ich skutków, a także oddziaływania na budowę instytucji demokratycznych.

2.14. Grupa Mińska

Jest to forum konsultacyjne grupy dziesięciu państw, które zadeklarowały swój udział w procesie dochodzenia do politycznego uregulowania konfliktu azersko-ormiańskiego o Górny Karabach. Równolegle do prac Grupy Mińskiej prowadzone były przygotowania do operacji pokojowej OBWE w Górnym Karabachu, jako gwarancji implementacji porozumienia pokojowego. Na wzór tzw. cichej dyplomacji, realizowanej przez sekretarza generalnego ONZ, w OBWE wprowadzono funkcję osobistego przedstawiciela Urzędującego Przewodniczącego. W latach 1995 i 1996 funkcję tę w Górnym Karabachu, który objęty jest zakresem prac Grupy Mińskiej, pełnili polscy dyplomaci, S. Przygodzki i A. Kasprzak¹⁶.

2.15. Wspólna Grupa Konsultacyjna

Państwa sygnatariusze *Traktatu o konwencjonalnych siłach zbrojnych w Europie* powołały Wspólną Grupę Konsultacyjną „do rozpatrywania problemów związanych z przestrzeganiem i ewentualnym obchodzeniem” *Traktatu*, oraz do wyjaśniania ewentualnych wątpliwości i różnic interpretacyjnych. Grupa opracowuje niezbędne procedury i rozpatruje kwestie sporne. Wszystkie decyzje i zalecenia Wspólnej Grupy Konsultacyjnej powstają na zasadzie konsensu.

2.16. Komisja Konsultacyjna Otwartych Przystaw

Komisja Konsultacyjna Otwartych Przystaw z siedzibą w Wiedniu została ustanowiona przez Państwa-Strony *Traktatu o Otwartych Przystawach* dla propagowania jego celów. Komisja ta rozstrzyga i podejmuje decyzje w sprawie wniosków o przystąpienie do *Traktatu* oraz rozpatruje problemy powstające w procesie wypełniania postanowień traktatu, dotyczące:

- ustalania warunków przeprowadzania lotów obserwacyjnych;

¹⁶ Analysis of OSCE Long-term Activities, June 1999, Vienna, sekretariat of the OSCE, s. 71–73. Cyt. za: P. Grudziński, *KBWE/OBWE wobec problemów pokoju i bezpieczeństwa regionalnego*, Warszawa 2002, s. 237.

- poprawiania otwartości i przejrzystości, ułatwiania monitoringu wypełniania porozumień o kontroli zbrojeń;
- sprawy związane z przestrzeganiem postanowień *Traktatu*;
- niejasności i różnic w interpretacji zapisów *Traktatu* zaistniałych w czasie jego wdrażania w życie.

Komisja może również uzgadniać i proponować poprawki do traktatu, służące jego usprawnieniu i poprawieniu efektywności jego działania.

Komisja Konsultacyjna nie jest formalnie umocowana w strukturze OBWE, ale polityczne związki między tą organizacją a traktatem otwartych przestworzy zostały uznane w specjalnej deklaracji przyjętej w 1992 roku. W związku z tym Sekretariat OBWE obsługuje posiedzenia Komisji Konsultacyjnej Otwartych Przestworzy, które odbywają się regularnie.

3. NAJWAŻNIEJSZE DOKUMENTY

3.1. *Akt Końcowy Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie*

Akt Końcowy z Helsinek składał się z kilku zasadniczych części, noszących miano „koszyków”. Generalnie uzgodniono jego treści w trakcie pierwszego spotkania w 1973 roku. Na zasadniczą część Aktu Końcowego składają się: zagadnienia dotyczące bezpieczeństwa w Europie (Deklaracja zasad rządzących stosunkami między państwami uczestniczącymi oraz Dokument w sprawie środków budowy zaufania oraz niektórych aspektów bezpieczeństwa i rozbrojenia – tzw. I generacja ŚBZiB); współpraca w dziedzinie gospodarki, nauki i techniki oraz środowiska naturalnego (handel, kooperacja przemysłowa i projekty stanowiące przedmiot wspólnego zainteresowania, postanowienia dotyczące handlu i kooperacji przemysłowej, nauka i technika, środowisko naturalne, współpraca w innych dziedzinach np. rozwój transportu, popieranie turystyki, gospodarcze i społeczne aspekty siły migracji, kształcenie kadr; sprawy dotyczące bezpieczeństwa i współpracy w rejonie Morza Śródziemnego; współpraca w dziedzinie humanitarnej i innych dziedzinach (kontakty między ludźmi, informacja, współpraca i wymiana w dziedzinie kultury, współpraca i wymiana w dziedzinie oświaty; dalsze kroki po konferencji¹⁷.

Tzw. koszyk pierwszy zawiera zatem problemy dotyczące bezpieczeństwa w Europie. Problematyka bezpieczeństwa ujęta została w dokumencie składającym się z Deklaracji nt. Zasad Regulujących Stosunki Pomiedzy Państwami Uczestniczącymi oraz dokumentu w sprawie Środków Budowy Zaufania i Niektórych Aspektów Bezpieczeństwa i Rozbrojenia.

¹⁷ Zob. *Wielka karta pokoju*. Materiały Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, Warszawa 1975.

Koszyk drugi obejmuje współpracę ekonomiczną, naukową, technologiczną i ochronę środowiska. Rezultatem uzgodnień jest dokument składający się z sześciu punktów, odnoszących się do: wymiany handlowej (szczególną uwagę poświęcono usprawnieniu kontaktów handlowych, wymianie informacji i ekspertów oraz możliwości zakładania przedstawicielstw firm handlowych w innych krajach. Przewidziano również możliwość powoływania połączonych komisji ekspertów w celu ujednolicenia standardów i opracowania jednolitego systemu praw i regulacji w dziedzinie handlu zagranicznego); współpracy przemysłowej i wspólnych przedsięwzięć (podkreślono konieczność rozwoju wspólnych projektów dotyczących źródeł energii i eksploatacji surowców strategicznych oraz wymiany energii elektrycznej w celu optymalnego wykorzystania systemów energetycznych. Za szczególnie ważne uznano wspólne badania w dziedzinie energii nuklearnej); ustaleń dotyczących handlu i współpracy przemysłowej (objęto nimi np.: propozycje ujednolicenia standardów i przepisów technicznych; rekomendacje arbitrażu we wszelkich kwestiach dotyczących kontaktów handlowych; możliwość zawierania umów specjalnych, ułatwiających wymianę handlową); nauki i technologii (zaproponowane zostały m.in. dziedziny rozwoju współpracy takie jak: rolnictwo, przemysł energetyczny, nowoczesne technologie, racjonalne wykorzystanie surowców, transport, fizyka, chemia, meteorologia, telekomunikacja i informatyka, badania kosmiczne, medycyna); środowiska naturalnego (określono cel i zakres współpracy, ze szczególnym naciskiem na kwestie zanieczyszczenia wody. Zadeklarowano potrzebę utworzenia systemu rejestracji i oceny przemieszczających się zanieczyszczeń oraz opracowania wspólnego programu w oparciu o wnioski ze spotkania ekspertów, które odbyło się w Norwegii w grudniu 1974 roku); współpracy w innych dziedzinach (rozwój transportu poprzez złagodzenie formalności granicznych i ujednolicenie zasad bezpieczeństwa, promocja turystyki, aspekty ekonomiczne i socjalne emigracji zarobkowej, szkolenie kadr).

Koszyk trzeci grupuje zagadnienia humanitarne i inne dziedziny współpracy. Problematyka tego koszyka skupiła się na dwóch zasadniczych sprawach, kontaktach międzyludzkich i wymianie informacji. Wyrażono intencję wprowadzenia w życie zasad pozwalających na: regularne kontakty rodzinne (uproszczenie formalności wizowych); łączenie rodzin; wsparcie działalności Czerwonego Krzyża w procesie łączenia rodzin; zawieranie małżeństw przez obywateli różnych krajów; uproszczenie procedur odprawiania osób podróżujących prywatnie i służbowo; spotkania młodzieży (programy wymiany studentów, kursy językowe, seminaria itp.). W zakresie wymiany informacji postanowiono: usprawnić obieg i dostęp do informacji poprzez wymianę wykładowców, organizowanie sympozjów, seminariów i konferencji oraz publikowanie osiągnięć; rozwinąć kontakty pomiędzy organizacjami operującymi mediami (agencjami prasowymi, domami wydawniczymi, radiem i telewizją); poprawić warunki pracy dziennikarzy (wizy wielokrotne, akredytacje, uprawnienia rezydenckie, środki łączności, swoboda podróżowania itp.). Zwró-

cono uwagę na prawa mniejszości narodowych i kultur regionalnych do nieskrępowanego rozwoju i współpracy. W dziedzinie edukacji podkreślono konieczność promocji nauki języków obcych.

Koszyk czwarty¹⁸ dotyczyć ma tzw. dalszych kroków po Konferencji. Obejmuje on kwestie implementacji postanowień Aktu Końcowego na bazie unilateralnej, bilateralnej i multilateralnej poprzez spotkania ekspertów oraz współpracę w ramach istniejących organizacji międzynarodowych. Dotyczy także kontynuacji procesu zainicjowanego przez konferencję oraz rozwoju problematyki podjętej w Akcie Końcowym, służącej sprawie bezpieczeństwa w Europie poprzez spotkania na szczelbu reprezentantów ministrów spraw zagranicznych.

Akt Końcowy nie ma charakteru obligatoryjnego w rozumieniu przepisów prawa międzynarodowego. Nie jest, więc traktatem w rozumieniu prawa. Jest on wynikiem decyzji politycznych i opiera się na zasadzie dobrowolności i wzajemnego przestrzegania państw, które złożyły pod nim swoje podpisy. Stanowił on, i nadal tak jest, ważną podstawę nowego typu stosunków opartych na dziesięciu sformułowanych w nim zasad, które są zgodne z celami i zasadami Karty Narodów Zjednoczonych, dostosowanymi do europejskich warunków historycznych, społeczno-politycznych, wojskowo-strategicznych oraz gospodarczych i kulturalnych.

Deklaracja zasad rządzących wzajemnymi stosunkami między państwami uczestniczącymi, zawarta w Akcie Końcowym KBWE, odwołuje się do demokratycznych zasad stosunków międzynarodowych zawartych w Karcie Narodów Zjednoczonych, ale wprowadza też nowe. Wyrażała ona interesy trzech grup uczestników: bloków polityczno-wojskowych (NATO i Układu Warszawskiego) oraz państw neutralnych i niezaangażowanych¹⁹. Dziesięć fundamentalnych zasad²⁰, do których przestrzegania zobowiązali się sygnatariusze Aktu Końcowego Konferencji to:

1. Suwerenna równość i poszanowanie praw wynikających z suwerenności.
2. Powstrzymanie się od groźby użycia siły lub jej użycia.
3. Nienaruszalność granic.
4. Integralność terytorialna państw.
5. Pokojowe załatwianie sporów.
6. Nieingerencja w sprawy wewnętrzne.
7. Poszanowanie praw człowieka i podstawowych wolności, włączając w to wolność myśli, sumienia, religii lub przekonań.

¹⁸ W części opracowań mówi się o trzech lub czterech koszykach. B. Świątlicki, w: *Konferencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Europie. Proces budowy ogólnoeuropejskiego systemu bezpieczeństwa*, Warszawa 1999, s. 6–14, opowiada się za podziałem na cztery koszyki. Wydaje się, że w potocznym myśleniu utrwaliło się postrzeganie całego procesu KBWE/OBWE z podziałem na „trzy koszyki”.

¹⁹ L. Łukaszuk, *Dyplomacja współczesna a problemy prawa i bezpieczeństwa międzynarodowego*, Warszawa 1999, s. 28–29.

²⁰ *Wielka Karta...*, s. 12 i nast.

8. Równouprawnienie i prawo narodów do samostanowienia.
9. Współpraca między państwami.
10. Wykonywanie w dobrej wierze zobowiązań wynikających z prawa międzynarodowego.

3.2. *Karta Paryska Nowej Europy*

Paryska Karta Nowej Europy została przyjęta w dniu 21 listopada 1990 roku na nadzwyczajnym szczycie OBWE. Była ona wyrazem nadziei, rozbudzonych falą demokratycznych przemian w Europie, które z czasem musiały okazać się zbyt optymistyczne, co do rozwoju sytuacji międzynarodowej. Sygnatariusze tego dokumentu optymistycznie zakładali, że „Europa wyzwala się ze spuścizny przeszłości” a „siła woli narodów i moc idei Aktu Końcowego z Helsinek zapoczątkowały nową erę demokracji, pokoju i jedności w Europie” oraz, że „odtąd nasze stosunki będą opierać się na szacunku i współpracy”²¹. Państwa przyjęły na siebie zobowiązanie budowania, utrwalania i umacniania demokracji, jako jedynego systemu rządów narodów zgrupowanych w procesie KBWE. Uroczystie zadeklarowano przestrzeganie dziesięciu zasad Aktu Końcowego. Zadeklarowano współpracę i popieranie się nawzajem, aby zdobycze demokracji były nieodwracalne. Jako niezbędny warunek dobrobytu wskazano wolność gospodarczą, sprawiedliwość społeczną i odpowiedzialność ekologiczną. Potwierdzono zobowiązanie do załatwiania sporów środkami pokojowymi. Przypomniano, że niewykonywanie zobowiązań wynikających z Karty Narodów Zjednoczonych stanowi pogwałcenie prawa międzynarodowego. Ponowiono zobowiązanie do „powstrzymywania się od groźby użycia siły lub użycia siły przeciwko integralności terytorialnej lub niepodległości politycznej któregośkolwiek Państwa” oraz wskazano, że „bezpieczeństwo jest niepodzielne i bezpieczeństwo każdego Państwa uczestniczącego jest nierozzerwalnie związane z bezpieczeństwem wszystkich pozostałych”²². Zaapelowano o nowy początek w Europie. Wskazano ponadto, że współpraca państw północnoamerykańskich i europejskich jest bardzo istotna dla przyszłości procesu KBWE. Ponownie przywołano konieczność zwiększenia roli ONZ w umacnianiu pokoju, bezpieczeństwa i sprawiedliwości. Wskazano na ważność wprowadzania w życie i rozwijania postanowień dotyczących ludzkiego wymiaru KBWE. Uznano, w tym zakresie, szczególnie duży wkład Rady Europy w popieraniu praw człowieka, zasad demokracji i rządów prawa. Zapowiedziano pogłębienie dalszych działań na rzecz rozbrojenia oraz budowy zaufania i bezpieczeństwa. W dokumencie rozwinięto również kwestie związane ze współpracą gospodarczą, środowiskiem naturalnym, kulturą. Zawarto ponadto odniesienia do sytuacji w regionie śródziemno-

²¹ Por. np. w: H.A. Jacobsen, L. Souchon, *W służbie pokoju. Bundeswehra 1955–1993*, Warszawa 1993, s. 179.

²² Tamże, s. 181–182.

morskim, znaczącej roli organizacji pozarządowych oraz w zasadzie rozpoczęto proces instytucjonalizacji procesu KBWE poprzez wskazanie nowych struktur i instytucji. W zakończeniu potwierdzono zdecydowaną wolę działania państw, podpisujących Kartę, zgodnie z przyjętymi postanowieniami.

3.3. Kodeks Postępowania w Polityczno-Militarnych Aspektach Bezpieczeństwa

Mandat do negocjacji nad Kodeksem Postępowania Państw w Dziedzinie Bezpieczeństwa (wstępny, negocjacyjny tytuł dokumentu) został przyjęty w lipcu 1992 roku podczas Spotkania Helsińskiego KBWE. W powstanie Kodeksu była zaangażowana delegacja polska przy Misji KBWE, która już jesienią 1992 roku przedłożyła jeden z czterech projektów. Wszystkie one były podstawą dalszych rokowań i poszukiwania jednolitej formuły wyrazu dla stosunkowo szerokiej i skomplikowanej gamy problemów. Propozycja polska przewidywała przyjęcie przez państwa uczestniczące w KBWE jednolitych zasad postępowania w warunkach pokojowych, w okresie poprzedzającym konflikt, w czasie konfliktu i po jego zakończeniu. W szczególności proponowano np.:

- w warunkach pokojowych: demokratyczną kontrolę nad siłami zbrojnymi, określenie zasad użycia sił zbrojnych w okresie pokoju, wypracowanie podstaw polityki obronnej (m.in. zasada wystarczalności w sferze w militarnej, niepodzielności bezpieczeństwa, prawa wolnego wyboru sojuszy);
- w okresie poprzedzającym konflikt: powściągliwość i działania prewencyjne;
- w czasie konfliktu: solidarność z ofiarą agresji i udzielanie pomocy humanitarnej.

Negocjacje²³ były utrudnione ze względu na dość istotne różnice poglądów na zakres problemów, które powinny być ujęte w nowopowstałym dokumencie. Węgry i Austria proponowały rozszerzenie zobowiązań politycznych w sferze bezpieczeństwa poprzez włączenie tematyki wymiaru ludzkiego (w tym mniejszości narodowych), współpracy gospodarczej i ochrony środowiska, a np. Turcja sugerowała nadanie priorytetowego znaczenia problemowi walki z terroryzmem. Kompromisową rolę rozwiązania optymalnego zaczął odgrywać wspólny projekt państw Unii Europejskiej oraz Norwegii, Islandii i Estonii (tzw. „piętnastki”). Proponował on skupienie się wyłącznie na kwestiach demokratycznej kontroli nad siłami zbrojnymi oraz dopuszczalności ich użycia. Takie podejście do projektu Kodeksu było wyrazem przekonania „piętnastki”, że demokratyczna (cywilna) kontrola nad siłami zbrojnymi stanowi nieodłączny element stabilizacji i bezpieczeństwa na obszarze (w strefie) KBWE. Wychodząc z założenia, że Kodeksowi powinien towarzyszyć odpowiedni mechanizm regulujący postępowanie w przypadku nie wypełniania przez któreś z państw wziętych na siebie zobowiązań, dele-

²³ Szerzej o procesie jej tworzenia w rozdz. II.

gacje Polski, Węgier i Austrii zaproponowały ustanowienie tzw. mechanizmu uzyskiwania wyjaśnień. Początkowo niechętna pomysłowi powstania Kodeksu delegacja USA w miarę postępu prac i krystalizowania się jego treści zmieniała swoje stanowisko, rozumiejąc znaczenie Kodeksu dla Europy. Trudne dwuletnie negocjacje zakończyły się uzgodnieniem treści Kodeksu postępowania. Dla podkreślenia jego rangi został on włączony do Dokumentu Końcowego szczytu budapeszteńskiego.

Kodeks stanowi zestaw zasad służących rozwijaniu międzynarodowych stosunków w strefie funkcjonowania OBWE. Obejmuje on ustalone normy w relacjach: państwo – państwo, państwo – obywatel, państwo – siły zbrojne.

Treść *Kodeksu* zapisana jest w 42 punktach, które zobrazować można w następujących działach obejmujących²⁴:

- I. Potwierdzenie podstawowych zasad OBWE.
- II. Przeciwdziałanie i zwalczanie terroryzmu.
- III. Powstrzymanie się od groźby użycia siły lub użycia siły.
- IV. Samodzielne decydowanie o zasadach swojego bezpieczeństwa narodowego.
- V. Przestrzeganie zasad kontroli zbrojeń, rozbrojenia oraz postanowień o środkach budowy zaufania i bezpieczeństwa.
- VI. Współpracę w dziedzinie przeciwdziałania napięciom międzynarodowym i rozwiązywania konfliktów. Udzielania pomocy humanitarnej.
- VII. Zapewnienie demokratycznej kontroli nad wojskiem, siłami paramilitarnymi i siłami bezpieczeństwa wewnętrznego oraz indywidualną odpowiedzialność dowódców.
- VIII. Przestrzeganie międzynarodowego prawa humanitarnego przez siły zbrojne.
- IX. Wprowadzenie postanowień Kodeksu w życie i kontrolę jego przestrzegania.
- X. Zorganizowanie szkoleń o treści Kodeksu i odzwierciedlenie ich w instrumentach prawnych.

Wprowadzenie w życie zawartych w kodeksie zasad i norm ma na celu ułożenie stosunków pomiędzy państwami w klimacie pokojowej współpracy i stabilności politycznej. Mają one zapewnić obywatelom podstawowe wolności oraz możliwość korzystania w pełni z praw człowieka, tak jak to zostało zawarte w kolejnych dokumentach KBWE (obecnie OBWE). Kodeks jest dokumentem otwartym i dlatego może być rozwijany w przyszłości w zależności od politycznej woli państw uczestniczących w procesie OBWE. Wówczas, gdy go przyjmowano był on nowatorskim dokumentem w dotychczasowej praktyce tego międzynarodowego gremium. Pomimo, że Kodeks nie wymaga ratyfikacji i ma jedynie politycznie wiążący charakter, to państwa starają się postępować w zgodzie z jego postanowieniami.

²⁴ C. Marcinkowski, *Kodeks postępowania w polityczno-militarnych aspektach bezpieczeństwa – Treść. Znaczenie. Zobowiązania*, Warszawa 1996, s. 8.

3.4. Karta Bezpieczeństwa Europejskiego

Przyjęta w Stambule KBE stwarza nowe możliwości działania w zakresie kształtowania bezpieczeństwa międzynarodowego, a jej celem jest wzmocnienie OBWE poprzez²⁵:

- Zaadaptowanie Platformy Kooperacyjnego Bezpieczeństwa w celu zwiększenia współpracy pomiędzy OBWE a innymi organizacjami i instytucjami międzynarodowymi;

- Zwiększenie roli OBWE w operacjach pokojowych;
- Utworzenie Grupy Ekspertów ds. pomocy i współpracy (REACT);
- Zwiększenie możliwości OBWE w przeprowadzaniu operacji policyjnych;
- Ustanowienie Centrum Operacyjnego w strukturach Sekretariatu OBWE w celu efektywnego przygotowania i planowania działań OBWE w terenie;

- Ustanowienie Komitetu Przygotowawczego pod kierownictwem Stałej Rady w celu zwiększenia efektywności konsultacji prowadzonych w ramach OBWE.

Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie opiera się na koncepcji kooperacyjnego systemu bezpieczeństwa, który zakłada współdziałanie państw i innych instytucji na rzecz bezpieczeństwa międzynarodowego uzyskiwanego poprzez współpracę międzynarodową. Bezpieczeństwo Kooperacyjne winno spełniać takie kryteria²⁶, jak:

- *kooperacyjne podejście*, które polega na działalności komplementarnych i wzajemnie umacniających się instytucji, przedsięwzięciach wielostronnych i dwustronnych oraz różnych formach współpracy regionalnej i subregionalnej;

- *kompleksowy charakter*, tj. uznanie związku między utrzymaniem pokoju, przestrzeganiem praw człowieka i podstawowych wolności a współpracą gospodarczą, kulturalną, prawną i w dziedzinie ochrony środowiska;

- *niepodzielność*, tj. uznanie, że bezpieczeństwo każdego państwa bądź grupy państw jest nierozdzielnie związane z bezpieczeństwem wszystkich pozostałych.

Kooperacyjny system bezpieczeństwa zakłada powszechną akceptację i przestrzeganie obowiązujących zobowiązań ograniczających potencjały i działania natury wojskowej. W miejsce braku zaufania, odstraszania i wymuszania siłą system kooperacyjny wprowadza nowe elementy, tj.:

- zaufanie oparte na otwartości, przejrzystości i przewidywalności;
- współpracę i przywracanie zaufania;
- poszanowanie prawa, polegające na uznaniu, że ograniczenia natury wojskowej prowadzą również do zapewniania bezpieczeństwa.

Spośród czterech kręgów bezpieczeństwa kooperacyjnego OBWE według Richarda Cohena może odegrać ważną rolę w trzech z nich: w zakresie bezpieczeń-

²⁵ Tekst Karty zob. załączniki oraz www.osce.org/docs (tekst polski w przekładzie H. Pacia, Zbiór Dokumentów 1999, nr 4).

²⁶ Por. Z. Karolczyk, *Traktat o otwartych przestworzach w kooperacyjnym systemie bezpieczeństwa europejskiego*, Warszawa 2002.

stwa indywidualnego, w kręgu drugim – obejmującym bezpieczeństwo kolektywne i kręgu czwartym – promocji stabilności. Jedynie w odniesieniu do kolektywnej obrony (krąg trzeci) OBWE, zresztą obok takich organizacji międzynarodowych, jak ONZ i Unia Europejska, nie ma wystarczających możliwości wypełnienia wszystkich potrzeb społeczności międzynarodowej w dziedzinie bezpieczeństwa²⁷. *Karta Bezpieczeństwa Europejskiego* bezpośrednio sytuuje się w grupie istotnych środków umacniania pokojowej koegzystencji i współpracy państw²⁸.

²⁷ R. Cohen and M. Mihalka, *Cooperative Security: New Horizons for International Order*, The Marshall Center Papers, No. 3, s. 15.

²⁸ Tamże, s. 58.

ROZDZIAŁ II

FORUM WSPÓŁPRACY W DZIEDZINIE BEZPIECZEŃSTWA

1. POWSTANIE FORUM WSPÓŁPRACY W DZIEDZINIE BEZPIECZEŃSTWA I JEGO MANDAT

Forum Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa jest jednym z funkcjonujących w Wiedniu organów OBWE, jak już wcześniej wspomniano utworzony na mocy decyzji szczytu helsińskiego w 1992 roku (zgodnie z postanowieniami rozdziału V *Dokumentu Helsińskiego 1992*), w celu podjęcia nowych rokowań w sprawie kontroli zbrojeń, rozbrojenia, budowy zaufania i bezpieczeństwa oraz rozszerzenia konsultacji i współpracy państw uczestniczących KBWE w dziedzinie bezpieczeństwa. Postanowiono wówczas również, że Forum podejmować będzie działania zmierzające do zmniejszania ryzyka konfliktu zbrojnego na obszarze KBWE.

W praktyce decyzje te oznaczały zastąpienie dotychczasowych struktur rokowań rozbrojeniowych, prowadzonych pod egidą KBWE (tj. rokowań w sprawie konwencjonalnych sił zbrojnych i rokowań w sprawie środków budowy zaufania i bezpieczeństwa) przez strukturę, która będzie w stanie sprostać nowym wyzwaniom dla bezpieczeństwa, jakie ujawniły się w całkowicie odmiennych realiach militarno-politycznych w Europie po 1989 roku.

Jednocześnie decyzje o utworzeniu Forum oznaczały, że wszystkie państwa uczestniczące KBWE, niezależnie od podziału na państwa będące członkami sojuszy polityczno-wojskowych i państwa neutralne, uczestniczyć będą na równych prawach w procesie kształtowania bezpieczeństwa europejskiego.

Określeniu zasadniczych celów działalności Forum towarzyszyło rozpisanie zadań negocjacyjnych oraz wskazanie zagadnień do konsultacji i dyskusji. Część z tych zadań wymagała działań długofalowych, ale nie zabrakło również przedsięwzięć przewidzianych do zrealizowania w bliższym czasie. Te ostatnie ujęto w tzw. *Programie działań natychmiastowych*, który faktycznie stał się mandatem wiedeńskich rokowań rozbrojeniowych w ostatnich latach.

Kolejne spotkania na szczycie organizacji dokonywały podsumowania i oceny działalności Forum oraz nakreślały zadania i rozszerzały sferę jego działania.

Realizowany od września 1992 roku *Program działań natychmiastowych* stanowił i stanowi w dalszym ciągu podstawę prac Forum. Zawiera on następujące zadania¹:

a) prowadzenie negocjacji w zakresie kontroli zbrojeń, rozbrojenia, budowy zaufania i bezpieczeństwa, ukierunkowanych na:

- zharmonizowanie zobowiązań państw uczestniczących, odnoszących się do konwencjonalnych sił zbrojnych; przede wszystkim w zakresie wymiany informacji, weryfikacji i ograniczeń ilościowych głównych systemów uzbrojenia i sprzętu oraz stanu osobowego (w praktyce dokumentami podlegającymi harmonizacji są: *Traktat o konwencjonalnych siłach zbrojnych w Europie (CFE)*, *Akt Kończący rokowania w sprawie stanów osobowych sił zbrojnych (CFE-1A)* i *Dokument Wiedeński*);

- rozwinięcie środków budowy zaufania i bezpieczeństwa przyjętych w *Dokumencie Wiedeńskim 1992*;

- zwiększenie stabilności i zaufania poprzez wynegocjowanie nowych środków stabilizacyjnych i środków budowy zaufania odnoszących się do konwencjonalnych sił zbrojnych;

- zwiększenie przejrzystości w sferze militarnej poprzez wprowadzenie do-
rocznej, globalnej wymiany informacji wojskowych;

- umocnienie reżimów nierozprzestrzeniania broni masowego rażenia łącznie z nieudostępnianiem technologii specjalnych oraz kształtowanie odpowiedzialnego podejścia do międzynarodowych transferów uzbrojenia;

- uzgodnienie środków o charakterze regionalnym, np. dla określonych regionów lub obszarów przygranicznych, którym mogłyby towarzyszyć redukcje lub ograniczenie ilości uzbrojenia bądź liczebności stanu osobowego;

b) podjęcie szeroko zakrojonych konsultacji na temat sposobów i metod zwiększania bezpieczeństwa i współpracy w tym zakresie, ukierunkowanych na:

- osiągnięcie porozumienia zapewniającego większą przejrzystość działań każdego państwa uczestniczącego na obszarze średnio- i długoterminowych planów restrukturyzacji, szkolenia i wyposażenia technicznego sił zbrojnych, jak również przejrzystość jego polityki i doktryny obronnej oraz budżetu wojskowego;

- rozwijanie współpracy w dziedzinie konwersji (tj. przestawiania) sektora zbrojeniowego na produkcję pokojową;

- współdziałanie na rzecz umacniania reżimów nierozprzestrzeniania broni masowego rażenia (łącznie z nieudostępnianiem technologii specjalnych) oraz kształtowania odpowiedzialnego podejścia do międzynarodowych transferów uzbrojenia;

- zintensyfikowanie współpracy i kontaktów wojskowych, szczególnie dotyczących organizacji i szkolenia wszystkich rodzajów sił zbrojnych;

- podejmowanie rozważań nad problematyką bezpieczeństwa regionalnego;

¹ Najnowsze porozumienia osiągnięte podczas wiedeńskich rokowań rozbrojeniowych, Warszawa 1995, s. 7–8.

– zachęcanie państw uczestniczących do uzgodnienia jednolitych norm odpowiedzialnego i opartego na współpracy zachowania w polityczno-wojskowych aspektach bezpieczeństwa, będących wstępem do ustanowienia kodeksu postępowania państw w tym zakresie.

Szczyt budapesztański KBWE w 1994 roku dokonał przeglądu i oceny dorobku Forum Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa. Potwierdził on szczególną rolę tego organu w strukturach Organizacji i określił dla niego zadania związane z dalszym rozwojem istniejących środków budowy zaufania i bezpieczeństwa, kwestiami dotyczącymi bezpieczeństwa regionalnego oraz tworzeniem sieci istniejących i przyszłych porozumień zwiększających stabilność i bezpieczeństwo w obszarze OBWE. Kolejne spotkanie na szczycie w Lizbonie w 1996 roku zakończyło się przyjęciem *Deklaracji Lizbońskiej w sprawie powszechnego i pełnego modelu bezpieczeństwa w Europie XXI wieku*, do której dołączono dwa dokumenty rozszerzające mandat i nakreślające kierunki dalszej działalności Forum Współpracy.

W pierwszym z nich zatytułowanym *Podbudowa dla kontroli zbrojeń* państwa uczestniczące wyraziły wolę połączenia obecnych i przyszłych porozumień, i wysiłków, w zakresie kontroli zbrojeń w jedną spójną strukturę, którą tworzyć będą obowiązujące prawnie bądź tylko politycznie, porozumienia rozbrojeniowe i środki budowy zaufania. Są one wymienione w załączniku do ww. koncepcji². Należą do nich:

- *Traktat o Konwencjonalnych Siłach Zbrojnych w Europie (CFE)*;
- *Traktat o Otwartych Przystankach*;
- *Akt końcowy rokowań w spr. stanów osobowych sił konwencjonalnych w Europie*;
- *Środki stabilizujące w lokalnych sytuacjach kryzysowych*;
- *Zasady transferu broni konwencjonalnych*;
- *Globalna wymiana informacji wojskowej*;
- *Dokument Wiedeński 1994*;
- *Kodeks postępowania państw w dziedzinie bezpieczeństwa*;
- *Zasady nieprolifracji broni masowego rażenia*.

Sieć tych porozumień wraz z przyjętymi później dokumentami tworzy na obszarze Europy zręby porządku wojskowo-politycznego, którego zasadami są otwartość i przejrzystość działań w sferze polityczno-militarnej, ograniczenie zbrojeń i sił zbrojnych, ograniczenie działalności wojskowej i transferów uzbrojenia. Treść tych porozumień uzupełnia system konsultacji politycznych (regularnych i doraźnych) prowadzonych na Forum Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa.

W drugim, przyjętym podczas szczytu w Lizbonie, dokumencie zatytułowanym *Rozszerzenie programu działania Forum Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa*

² Dokument Lizboński OBWE, Annex to A framework for arms control,
<http://www.osce.org/docs/english/summite.htm>.

państwa uczestniczące zdecydowały, iż główny wysiłek działań Forum winien być skierowany na³:

- implementację przyjętych porozumień o kontroli zbrojeń;
- rozwój środków pozwalających na zapobieganie regionalnym kryzysom;
- rozwój sieci porozumień dotyczących kontroli zbrojeń, której podstawę tworzyły porozumienia wymienione w aneksie do „*Podbudowy dla kontroli zbrojeń*”;
- doprowadzanie do zawierania nowych porozumień zwiększających stabilność i bezpieczeństwo w obszarze OBWE.

2. WSTĘPNY ETAP PRAC FORUM WSPÓŁPRACY W DZIEDZINIE BEZPIECZEŃSTWA

Pierwsze posiedzenie Forum miało miejsce w Wiedniu 22 września 1992 roku. Zapoczątkowana została wówczas dyskusja koncepcyjna na temat sposobów realizacji zadań wynikających z *Programu działań natychmiastowych*. Wymianie poglądów towarzyszyło składanie przez najaktywniejsze delegacje (w tym polską) pierwszych projektów dokumentów.

Ostatecznie wstępny etap prac Forum doprowadził do uzgodnienia następujących priorytetów negocjacyjnych⁴:

- opracowanie kodeksu postępowania państw w sferze bezpieczeństwa;
- zharmonizowanie praw i zobowiązań państw uczestniczących, wynikających z dotychczas zawartych w ramach KBWE porozumień rozbrojeniowych;
- zwiększenie przejrzystości procesu planowania obronnego;
- wzmocnienie reżimów nieprolifracji (nierozprzestrzeniania) broni masowego rażenia i kontroli nad transferem uzbrojenia;
- rozwinięcie postanowień *Dokumentu Wiedeńskiego 1992*;
- opracowanie dokumentu w sprawie globalnej wymiany informacji wojskowych;
- rozszerzenie zakresu współpracy i kontaktów wojskowych.

3. DOKUMENTY PRZYJĘTE PRZED OBRADAMI RADY MINISTERIALNEJ KBWE W RZYMIE

W celu zwiększenia efektywności rokowań Forum postanowiło przygotować te dokumenty, które miały realną szansę na ostateczne zaakceptowanie jeszcze przed obradami Rady Ministerialnej KBWE w Rzymie (30.11–1.12.1993 r.). Wymier-

³ *Dokument Lizboński OBWE*, cz. IV, Development of the Agenda of the Forum for Security Cooperation, <http://www.osce.org/docs/english/summite.htm>.

⁴ *Najnowsze porozumienia...*, s. 8–9.

nym efektem tej decyzji było przyjęcie przez Forum w dniu 23 listopada 1993 roku czterech dokumentów uzgodnionych wcześniej na szczepku grup roboczych, a dotyczących:

- wymiany informacji o planowaniu obronnym;
- programu współpracy i kontaktów wojskowych;
- środków stabilizacyjnych mogących mieć zastosowanie w sytuacjach kryzysowych;
- zasad transferów uzbrojenia konwencjonalnego.

Dwa pierwsze z wyżej wymienionych dokumentów weszły w życie 1 stycznia 1994 roku, a dwa pozostałe zaczęły obowiązywać od dnia, w którym zostały zaakceptowane, tj. 23 listopada 1993 roku.

W praktyce większość postanowień zawartych w tych dokumentach o politycznie wiążącym charakterze określa nowe środki budowy zaufania i bezpieczeństwa lub rozwija dotychczas istniejące. Ich istota i znaczenie sprowadzają się głównie do:

- w przypadku wymiany informacji o planowaniu obronnym:
 - corocznego informowania przez każde państwo uczestniczące o swoich średnio- i długofalowych planach (do 5 lat), dotyczących rozwoju sił zbrojnych, polityki obronnej, doktryny i budżetu wojskowego oraz o zmianach zachodzących w tych planach;
 - zapewnienia państwom uczestniczącym możliwości dialogu na temat planowania obronnego;
 - dopasowania struktury wymiany informacji, jej zakresu i form, do stosowanej w każdym z państw praktyki planowania obronnego;
- w przypadku współpracy i kontaktów wojskowych:
 - opracowania programu porządkującego dotychczasową praktykę kontaktów oraz współpracy wojskowej, umiejscowienia ich w ramach KBWE i oparcia w głównej mierze na zasadzie dobrowolności;
- w przypadku środków stabilizacyjnych mogących mieć zastosowanie w sytuacjach kryzysowych:
 - zaoferowania państwom uczestniczącym wykazu środków (w formie katalogu), których ostateczny kształt i ewentualne zastosowanie wymagać jednak będzie oddzielnej decyzji odpowiedniego organu KBWE;
- w przypadku zasad transferów uzbrojenia konwencjonalnego:
 - wprowadzenia wspólnych, jednolitych kryteriów obrotu uzbrojeniem konwencjonalnym, a tym samym zintensyfikowanie współpracy w zakresie kontroli jego eksportu.

4. DOKUMENTY PRZYJĘTE PRZED OBRADAMI SZCZYTU KBWE W BUDAPESZCIE

Działalność Forum w 1994 roku charakteryzowała się konsekwentnym dążeniem do osiągnięcia nowych porozumień, które miały być przedstawione na szczycie KBWE w Budapeszcie (5–6.12.1994 r.). Tradycją KBWE stało się bowiem wykorzystywanie spotkań na najwyższym szczeblu politycznym do potwierdzania przez państwa uczestniczące swoich zobowiązań wynikających z dokumentów uzgodnionych wcześniej na różnych platformach negocjacyjnych Konferencji.

Proces intensywnych negocjacji, których przebieg opisano krótko w dalszej części rozdziału, zakończył się dosłownie w przeddzień szczytu przyjęciem przez Forum czterech następujących dokumentów⁵:

- *Kodeksu postępowania w polityczno-militarnych aspektach bezpieczeństwa* (Budapeszt, 3.12.1994 r.);
- *Dokumentu Wiedeńskiego 1994 z negocjacji w sprawie środków budowy zaufania i bezpieczeństwa, będącego rozwinięciem Dokumentu Wiedeńskiego 1992* (Wiedeń, 28.11.1994 r.);
- *Decyzji o zasadach nierozprzestrzeniania broni masowego rażenia* (Budapeszt, 3.12.1994 r.)
- porozumienia w sprawie globalnej wymiany informacji wojskowych (Budapeszt 28.11.1994 r.).

Przywódcy państw i szefowie rządów uczestniczący w szczycie budapeszteńskim wysoko ocenili dotychczasowy dorobek Forum, czego wyrazem było wymienienie w jego Deklaracji czterech dokumentów zaakceptowanych 23 listopada 1993 roku oraz Dokumentu Wiedeńskiego 1994 i dokumentu w sprawie globalnej wymiany informacji wojskowych. Jeszcze wyższą jednak rangę przyznano *Kodeksowi postępowania w polityczno-militarnych aspektach bezpieczeństwa* oraz dokumentowi ustanawiającemu zasady nierozprzestrzeniania broni masowego rażenia, które uznano za szczególnie ważne i postanowiono włączyć do zbioru decyzji zawartych w *Dokumencie Budapeszteńskim 1994*.

5. KOLEJNE EDYCJE DOKUMENTU WIEDEŃSKIEGO (1994 i 1999)

Jak już wspomniano, *Dokument Wiedeński 1994 z negocjacji w sprawie środków budowy zaufania i bezpieczeństwa* stanowi rozwinięcie *Dokumentu Wiedeńskiego 1992*.

Pierwszą, ramową propozycję rozwinięcia postanowień *Dokumentu Wiedeńskiego 1992* przedstawiły w dniu 31 marca 1993 roku państwa Grupy Wyszehradzkiej

⁵ Najnowsze porozumienia..., s. 10–11.

i Ukraina (tzw. „piątka”). Zakładała ona rozwinięcie bądź przekształcenie środków budowy zaufania i bezpieczeństwa w sposób, który gwarantowałby ich użyteczność w sytuacjach kryzysów międzynarodowych, a zarazem zwiększyłby efektywność środków już istniejących, m.in. poprzez rozszerzenie zakresu wymienianych informacji wojskowych i wzmocnienie systemu ich weryfikacji. W późniejszej, pełnej wersji tej propozycji zasugerowano dodatkowo włączenie do nowego *Dokumentu Wiedeńskiego* postanowień zachęcających państwa uczestniczące do uzgadniania środków budowy zaufania i bezpieczeństwa o charakterze regionalnym.

Chociaż większość rozwiązań szczegółowych, sugerowanych przez „piątkę”, nie uzyskała ostatecznie konsensu, propozycja ta, pozostając przez długi okres jedyną w tym zakresie, znacząco wpłynęła na sam przebieg negocjacji, wymusiła bowiem podjęcie dyskusji koncepcyjnej, w której poszczególne państwa sprecyzowały swe oczekiwania wobec kształtu rozwiniętego *Dokumentu Wiedeńskiego*.

W dyskusji tej uwidoczniły się przede wszystkim różnice w poglądach państw na temat dalszych losów dwóch rozdziałów *Dokumentu Wiedeńskiego 1992*, dotyczących dorocznej wymiany informacji wojskowych oraz form weryfikacji wypełniania zawartych w nim postanowień. Część uczestników rokowań stała bowiem na stanowisku, iż będą one zbędne, jeśli uda się osiągnąć choćby częściowe porozumienie w zakresie procesu harmonizacji przewidzianego w *Programie działań natychmiastowych*. Ostatecznie oba wspomniane rozdziały pozostawiono w *Dokumencie Wiedeńskim 1994*, ale w następstwie długotrwałych sporów koncepcyjnych wprowadzono do nich znacznie mniej zmian niż do pozostałych.

W trakcie rokowań panował zgodny pogląd, że w *Dokumencie Wiedeńskim 1994* powinny zostać uwzględnione przede wszystkim liczne wnioski i postulaty sformułowane przez uczestników corocznych spotkań oceniających wdrażanie środków budowy zaufania i bezpieczeństwa. Zbiór tych wniosków i postulatów stał się podstawą kolejnej propozycji rozwinięcia *Dokumentu Wiedeńskiego 1992*, złożonej przez delegację USA, a następnie – w węższym zakresie – także propozycji szwedzkiej.

Delegacja Bułgarii, nawiązując do zgłoszonej przez „piątkę” propozycji wprowadzenia ilościowych pułapów w kategorii bojowych wozów opancerzonych jako dodatkowego parametru określającego skalę działalności wojskowej, wystąpiła z inicjatywą ustalenia kolejnego tego typu parametru – ilości środków artyleryjskich o kalibrze większym od 100 mm.

Wreszcie, grupa państw skupiona wokół Austrii (w tym Polska) wystąpiła z sugestią zobowiązania Centrum Zapobiegania Konfliktom do analizowania i przedstawiania w poglądowej formie danych przekazywanych przez państwa KBWE w ramach wymiany informacji wojskowych przewidzianej w *Dokumencie Wiedeńskim*.

Ostatecznie negocjacje zakończyły się przyjęciem *Dokumentu Wiedeńskiego 1994*, w którym dokonano – w stosunku do *Dokumentu Wiedeńskiego 1992* – następujących istotnych zmian:

- włączono doń dwa wcześniej uzgodnione porozumienia, a mianowicie dokument w sprawie wymiany informacji o planowaniu obronnym oraz program kontaktów i współpracy wojskowej;

- wprowadzono – jako nowe parametry określające skalę działalności wojskowej – pułapy ilościowe dla bojowych wozów opancerzonych i środków artyleryjskich o kalibrze większym niż 100 mm, w rozdziałach dotyczących powiadamiania o określonych rodzajach działalności wojskowej i obserwacji pewnych jej rodzajów (niezmienione pozostały postanowienia o ograniczeniach działalności wojskowej);

- uwzględniono nowe ustalenia dotyczące dodatkowych środków budowy zaufania i bezpieczeństwa o charakterze regionalnym (są one oparte na zasadzie dobrowolności);

- dołączono tzw. oświadczenie przewodniczącego Forum zobowiązujące Centrum Zapobiegania Konfliktom do regularnego przedstawiania (w poglądowej formie) danych przekazywanych przez państwa KBWE w ramach wymiany informacji wojskowych przewidzianej w Dokumencie Wiedeńskim;

- uporządkowano, poprzez zebranie w jednym załączniku, postanowienia dotyczące trybu przekazywania i treści zaproszeń oraz odpowiedzi na nie w związku z organizowaniem takich przedsięwzięć, jak: obserwacja ćwiczeń wojskowych, wizyty w bazach wojskowych i jednostkach wojskowych czy pokazy nowych rodzajów uzbrojenia.

Na Szczycie w Stambule szefowie państw i rządów krajów członkowskich OBWE przyjęli kolejną edycję *Dokumentu Wiedeńskiego* tj. *Dokument Wiedeński 1999*, którego proces przygotowania trwał kilka lat. W roku 1998 i pierwszych trzech kwartałach roku 1999 proces ten stał się bardzo dynamiczny – specjalnie powołana grupa ekspertów zajmowała się negocjacjami w sprawie ostatecznego kształtu *Dokumentu*, przedstawiając w czasie spotkań propozycje swych krajów i broniąc ich stanowisk.

Spośród wielu propozycji dotyczących zmian *Dokumentu Wiedeńskiego 1994* na uwagę zasługuje propozycja weimarska (Francji, Niemiec i Polski)⁶ odnośnie:

- rozszerzenia wymiany informacji o jednostki paramilitarne,
- zmniejszenia limitów ilości żołnierzy wymaganych notyfikowaniem przy zwiększaniu stanu osobowego formacji i jednostek,

- zmniejszenia progów dotyczących ilości żołnierzy i sprzętu wojskowego biorącego udział w ćwiczeniach wymagających notyfikowania i zapraszania obserwatorów.

⁶ REF.FSC/279/97 z 18 czerwca 1997 r.

Propozycje te, nad którymi pracowały zespoły ekspertów, zostały w zmienionej formie ponownie przedłożone w kwietniu 1998 roku⁷. Dalej zakładały one obecność wymiany informacji nt. „innych sił” (termin wprowadzono zamiast jednostek paramilitarnych) oraz zmniejszenie limitów żołnierzy przy zwiększaniu stanów osobowych o więcej niż 1000 dla jednostek aktywnych i więcej niż 3000 dla formacji aktywnych (na okres dłuższy niż 21 dni) oraz nieaktywnych jednostek i formacji o więcej niż 1000 żołnierzy na okres dłuższy niż 14 dni. Z tych propozycji zaakceptowane zostały tylko limity przy zwiększaniu stanu liczebnego jednostek i formacji wojskowych na okres dłuższy niż 21 dni.

Na wzmiankę zasługuje też propozycja państw członków NATO oraz Polski dotycząca otwartości w zakresie infrastruktury wojskowej w sprawie rozszerzenia wymiany informacji wojskowej o następujące obiekty⁸:

- lotniska wojskowe,
- składy paliw i zapasów wojskowych,
- pozycje obrony przeciwlotniczej,
- poligony i strzelnice,
- kwatery wojskowe czasu pokoju,
- rurociągi służące celom wojennym.

Propozycja ponadto zakładała możliwość dokonywania wizyt oceniających w wymienionych obiektach infrastruktury wojskowej. Została ona jednak odrzucona przez inne państwa uczestniczące OBWE.

Propozycja brytyjska⁹ zakładała z kolei wprowadzenie dodatkowej liczby wizyt oceniających bądź rozmieszczenie ich proporcjonalnie w skali całego roku (do tej pory kwoty wizyt oceniających wykorzystywane były zwykle na początku roku – powodując swoisty wyścig państw chcących je przeprowadzić). Projekt ten rozszerzyła propozycja białoruska¹⁰ odnośnie zwiększenia liczby wizyt oceniających do jednej wizyty w roku na każde 30 (zamiast dotychczasowych 60) jednostek/formacji podlegających takowym wizytom. Propozycje te również zostały odrzucone (w tym przez Polskę).

Propozycja Federacji Rosyjskiej¹¹ zwiększająca zakres wymiany informacji o bazy marynarki wojennej, okręty wojenne i pomocnicze również nie została zaakceptowana.

Ostatecznie jednak wynegocjowana postać *Dokumentu Wiedeńskiego 1999* nie różniła go znacznie od wersji 1994. Głównymi zmianami były:

- mniejsze pułapy zwiększenia stanów osobowych jednostek/formacji wymagające notyfikowania;

⁷ FSC.VD/11/98 z 1 kwietnia 1998 r.

⁸ FSC.DEL/142/98 z 28 maja 1998 r.

⁹ FSC.VD/10/99 z 10 marca 1999 r.

¹⁰ FSC.VD/12/99/Rev.1 z 15 kwietnia 1999 r.

¹¹ FSC.VD/27/99 z 19 maja 1999 r.

– dołożenie limitów w kategorii BWO i artylerii w rozdziale poświęconym postanowieniom ograniczającym;

– dodanie rozdziału X – Porozumienia Regionalne.

Dokument Wiedeński 1999 w Rozdziale X zachęca do podejmowania dwustronnych i wielostronnych porozumień regionalnych obejmujących między innymi:

- wspólne ćwiczenia i manewry;
- współpracę wojskową;
- zmniejszanie pułapów żołnierzy i sprzętu podlegających notyfikacji/zapraszaniu obserwatorów;
- dodatkowe inspekcje rejonu wskazanego;
- dodatkowe wizyty oceniające;
- zwiększanie liczby członków zespołów inspekcyjnych/oceniających;
- tworzenie wspólnych centrów weryfikacji.

Wychodząc naprzeciw tym zapisom szereg państw zawarło dwustronne porozumienia regionalne¹². Porozumienia te dotyczą zwykle zmniejszania pułapów żołnierzy i sprzętu podlegających notyfikacji/zapraszaniu obserwatorów, dodatkowych inspekcji rejonu wskazanego bądź wizyt oceniających. Niektóre z państw podpisały takie porozumienia już w okresie obowiązywania *Dokumentu Wiedeńskiego 1994*, w tym:

- Rumunia i Węgry (podpisane w dniu 06.09.1996);
- Słowacja i Węgry (podpisane w dniu 23.03.1998);
- Rumunia i Bułgaria (podpisane w dniu 19.12.1995);
- Turcja i Bułgaria (podpisane w dniu 23.03.1998);
- Turcja i Macedonia oraz Turcja i Albania (podpisane w dniu 30.04.1998).

Po wejściu w życie *Dokumentu Wiedeńskiego 1999* kolejne państwa zawarły dwustronne porozumienia w duchu rozdziału X tegoż *Dokumentu*:

- Białoruś i Ukraina (07.11.2001);
- Słowacja i Ukraina (weszło w życie 22.05.2001);
- Grecja i Bułgaria („Dokument Ateński” – 04.04.2001, z poprawkami z dnia 17.06.2001).

6. DYSKUSJA NAD KSZTAŁTEM KODEKSU POSTĘPOWANIA W POLITYCZNO-MILITARNYCH ASPEKTACH BEZPIECZEŃSTWA

Ustanowienie *Kodeksu* było nowatorskim przedsięwzięciem, w którego realizację zaangażowała się delegacja polska. Przedłożyła ona jako pierwsza 11 listopada 1992 roku jeden z czterech projektów Kodeksu, które stały się podstawą ro-

¹² Conflict Prevention Centre – *Overview of Bilateral, Sub-Regional and Regional Agreements and Initiatives Aiming at Strengthening Transparency, Security and Co-operation in South-Eastern Europe*, Wiedeń, 28.02.2002 r.

kowań w tej sprawie. W dokumencie tym zaproponowano 12 zasad mających sprzyjać stabilizowaniu sytuacji międzynarodowej na całym obszarze KBWE, a przez to służyć umacnianiu bezpieczeństwa międzynarodowego. Polska zaproponowała przyjęcie przez państwa KBWE jednolitych zasad postępowania w warunkach pokojowych (demokratyczna kontrola nad siłami zbrojnymi i zasady określające przypadki ich użycia, podstawy polityki obronnej – w tym zasada wystarczalności w sferze militarnej¹³, niepodzielności bezpieczeństwa¹⁴, wolności wyboru sojuszy), w fazie poprzedzającej ewentualny konflikt (powściągliwość, prewencja), w czasie konfliktu (solidarność z ofiarą agresji) i po jego zakończeniu.

Od samego początku negocjacje utrudniały różnice w poglądach na zakres problemów, jakie miałyby objąć przyszły dokument. Austria i Węgry postulowały rozszerzenie politycznych zobowiązań w sferze bezpieczeństwa poprzez włączenie tematyki wymiaru ludzkiego (mniejszości narodowe), współpracy gospodarczej i ochrony środowiska (sprawa zapory wodnej w Gabczikowie na Dunaju). Z kolei w propozycji tureckiej priorytet nadano problematyce zwalczania terroryzmu.

W rezultacie rolę kompromisowego rozwiązania zaczął odgrywać wspólny projekt państw Unii Europejskiej, Norwegii, Islandii i Estonii (tzw. „piętnastki”). Państwa te stanowczo sprzeciwiły się prezentowanemu przez delegację węgierską i austriacką szerokiemu rozumieniu pojęcia bezpieczeństwa, zarzucając mu nadmierną deklaratywność i proponowały skupienie się wyłącznie na kwestiach demokratycznej kontroli nad siłami zbrojnymi oraz dopuszczalności ich użycia. Takie stanowisko „15” było wyrazem jej przekonania, iż demokratyczna (cywilna) kontrola nad siłami zbrojnymi stanowi nieodłączny element stabilizacji i bezpieczeństwa na obszarze KBWE.

Ponadto, wychodząc z założenia, że kodeksowi powinien towarzyszyć odpowiedni mechanizm regulujący postępowanie w przypadku niewypełniania przez któreś z państw wziętych na siebie zobowiązań, delegacje Austrii, Węgier i Polski złożyły stosowny projekt, stwarzający m.in. możliwość uzyskiwania wyjaśnień od takich państw.

W miarę postępu prac pozytywnej ewolucji ulegało stanowisko delegacji Stanów Zjednoczonych, początkowo niechętniej idei kodeksu.

Dokument, negocjowany jako kodeks postępowania państw w dziedzinie bezpieczeństwa, w ostatecznej wersji zatytułowany został *Kodeks postępowania w polityczno-militarnych aspektach bezpieczeństwa*. Zmiana nazwy odzwierciedla fakt, iż ostatecznie zwyciężyła koncepcja tzw. „wąskiego podejścia do problematyki

¹³ Zasada wystarczalności w sferze militarnej stanowi, iż potencjał militarny danego państwa powinien być współmierny do potrzeb wynikających z konieczności obrony jego uzasadnionych interesów narodowych; jej celem jest zapobieżenie nadmiernej rozbudowie potencjału militarnego poszczególnych państw, która stanowiłaby zagrożenie dla pokoju międzynarodowego.

¹⁴ Zasada niepodzielności bezpieczeństwa oznacza, że bezpieczeństwo każdego państwa należącego do danego regionu jest nierozdzielnie związane z bezpieczeństwem każdego z pozostałych państw tego regionu.

bezpieczeństwa" (forsowana przede wszystkim przez Unię Europejską i USA) i w *Kodeksie* nie ujęto takich aspektów bezpieczeństwa, jak prawa człowieka, współpraca gospodarcza, ochrona środowiska czy kwestia mniejszości narodowych (zwrócono jedynie uwagę na ich istotne znaczenie).

Kodeks ustanawia wspólne, uniwersalne zasady postępowania państw w dziedzinie bezpieczeństwa, częściowo stanowiące potwierdzenie lub rozwinięcie zobowiązań zawartych w dotychczasowych porozumieniach. Podkreśla się w nim, że w przypadku naruszenia przyjętych norm i zobowiązań państwa KBWE „(...) są zdecydowane działać solidarnie oraz ułatwiać zgodne reagowanie na wyzwania dla bezpieczeństwa, wobec których w rezultacie takiego naruszenia mogą stanąć...” (punkt 5)¹⁵.

W pierwszej części *Kodeksu* państwa uczestniczące potwierdzają najważniejsze zasady, jakimi powinny się kierować w swych wzajemnych stosunkach, zawarte w Akcie Kończącym KBWE z Helsinek, jak np. niepodzielność bezpieczeństwa, podejście do kwestii bezpieczeństwa oparte na współpracy, wyrzeczenie się groźby użycia lub użycia siły, suwerenne prawo do samostanowienia w sprawach bezpieczeństwa (w tym swoboda wyboru sojuszy wojskowych respektowana przez inne państwa). Jednak pozostała, znacznie obszerniejsza część dokumentu zawiera zobowiązania definiujące rolę i miejsce sił zbrojnych w państwie demokratycznym, dopuszczalne przypadki użycia sił zbrojnych (także w odniesieniu do bezpieczeństwa wewnętrznego) oraz metody sprawowania nad nimi demokratycznej kontroli.

Należy podkreślić, że określenie „siły zbrojne”, używane w *Kodeksie*, oznacza wojsko, formacje i organizacje paramilitarne, siły bezpieczeństwa wewnętrznego, jak również służby specjalne i policję.

Sprawowanie demokratycznej kontroli politycznej nad siłami zbrojnymi, siłami paramilitarnymi i bezpieczeństwa wewnętrznego, jak również służbami specjalnymi i policją, uznane zostało w *Kodeksie* za konieczny element stabilności i bezpieczeństwa. Pomimo, iż jest to norma ogólnie przyjęta w społeczeństwach demokratycznych, zapisanie jej w *Kodeksie* stanowi wyraz prezentowanej przez wszystkie państwa OBWE politycznej woli jej stosowania i jednocześnie zobowiązuje te państwa, w których ciągle brak stosownych rozwiązań konstytucyjnych i ustawodawczych w tym względzie, do ich wprowadzenia.

W myśl *Kodeksu* prawodawstwo wewnętrzne powinno określać również prawa i obowiązki członków sił zbrojnych, w tym odpowiedzialność za podejmowane przez nich działania, a także gwarantować, że decyzje o wykonywaniu przez siły zbrojne zadań związanych z bezpieczeństwem wewnętrznym podejmowane będą zgodnie z procedurami konstytucyjnymi.

Na szczególną uwagę zasługuje punkt 5 *Kodeksu*, zobowiązujący państwa OBWE do solidarnego działania na rzecz państwa, które jako ofiara agresji potrze-

¹⁵ C. Marcinkowski, *Kodeks Postępowania...*, s. 33.

buje pomocy oraz do nieudzielania wsparcia potencjalnemu agresorowi (punkt 8)¹⁶. Jest to interpretowane jako krok w kierunku budowy zbiorowego bezpieczeństwa i wzajemnego przyznania sobie przez państwa OBWE tzw. miękkich gwarancji bezpieczeństwa. Ponadto *Kodeks* przyznaje państwom uczestniczącym OBWE suwerenne prawo do swobodnego wyboru sojuszy wojskowych, przy czym inne państwa uczestniczące (także Rosja) zobowiązane są respektować decyzje w tym względzie. Potwierdzono w nim również koncepcję bezpieczeństwa europejskiego zakładającą wzajemne uzupełnienie się różnych organizacji i instytucji europejskich i transatlantyckich.

W treści zawartej w ponad 40 punktów *Kodeksu* najwięcej miejsca zajmują te, które ustanawiają zasady demokratycznej kontroli nad siłami zbrojnymi oraz użycia sił zbrojnych. Na uwagę zasługują również ustalenia, że każde państwo uczestniczące OBWE ma prawo domagać się od innych państw wyjaśnień dotyczących wprowadzania *Kodeksu* w życie oraz że będzie on podlegał wspólnym, okresowym przeglądom.

Kodeks nie jest dokumentem zamkniętym i może być rozwijany, co uzależnione jest od politycznej woli państw uczestniczących, bowiem mandat Forum pozwala kontynuować prace w tym zakresie.

Przyjęty w procesie paneuropejskim kodeks postępowania państw w dziedzinach politycznych i wojskowych jest dokumentem ułatwiającym umacnianie bezpieczeństwa europejskiego i pozytywnie kształtującym styl zachowania społeczeństw (zasada VII)¹⁷. Dyskusja nad nim na Forum Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa wyprzedziła i ułatwiła sformułowanie przez Sojusz Północnoatlantycki podobnych zasad, w programie Partnerstwa dla Pokoju. Jednak rozpoczęcie w kilka dni po szczycie budapeszteńskim przez Rosję interwencji wojskowej w Czeczeni, przy bierności OBWE, zdaniem wielu obserwatorów podważyło znaczenie przyjętego *Kodeksu*¹⁸.

7. NEGOCJACJE NA TEMAT ZASAD NIEROZPRZESTRZENIANIA BRONI MASOWEGO RAŻENIA

Dotychczasowe wysiłki na rzecz ustalenia zasad nierozprzestrzeniania broni masowego rażenia oraz technologii specjalnych i dóbr podwójnego przeznaczenia¹⁹, podejmowane przez społeczność międzynarodową, głównie pod egidą ONZ, doprowadziły do sytuacji, w której poszczególne państwa uczestniczące OBWE

¹⁶ Tamże, s. 34.

¹⁷ Tamże, s. 35.

¹⁸ *Polska polityka bezpieczeństwa 1989–2000*, red., R. Kuźniar, Warszawa 2001, s. 380–382.

¹⁹ Dobra podwójnego przeznaczenia są to materiały i urządzenia, które mogą być wykorzystywane zarówno w celach pokojowych, jak i militarnych.

miały bardzo zróżnicowane zobowiązania w tym zakresie. Świadomość tego faktu i przekonanie o potrzebie zmiany istniejącego stanu spowodowały, że helsińskie spotkanie na szczycie w 1992 roku zobowiązało Forum Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa do podjęcia odpowiednich działań w celu wypracowania jednolitych norm i standardów dla państw OBWE w sferze nieprolifracji (nierozprzestrzeniania). Problematyka ta nabrała szczególnej ostrości w kontekście zagrożeń, jakie pojawiły się w tej dziedzinie po rozpadzie ZSRR (np. liczne, nieudane próby przemytu materiałów radioaktywnych wskazują wyraźnie, że niektóre, fundamentalistyczne państwa islamskie, organizacje terrorystyczne czy wręcz przestępcze starają się wykorzystać niesprawność systemów kontroli w państwach – sukcesorach byłego ZSRR, aby wejść w posiadanie broni masowego rażenia).

Projekt dokumentu w sprawie nierozprzestrzeniania broni masowego rażenia oraz technologii specjalnych i dóbr podwójnego przeznaczenia został złożony przez państwa NATO oraz Albanię, Węgry, Rumunię i Szwecję już jesienią 1993 roku. Zyskał on powszechne poparcie uczestników Forum i wydawało się, że zostanie bez problemów uzgodniony przed obradami Rady Ministerialnej KBWE w Rzymie. Okazało się jednak, że jego przyjęcie zablokowała w ostatniej chwili delegacja Ukrainy, co miało związek z nie uregulowanym wówczas statusem nuklearnym tego państwa, a szczególnie z jego trudnościami w przystąpieniu do *Układu o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej (NPT)*.

Sytuacja ta uległa w ciągu 1994 roku korzystnej ewolucji, toteż w październiku tego roku delegacja USA przypomniła projekt dokumentu w sprawie nieprolifracji. W porównaniu z innymi dokumentami przygotowywanymi przez Forum, udało się go uzgodnić wyjątkowo szybko, bo praktycznie w ciągu miesiąca, chociaż wymagało to rozwiązania kilku poważnych kwestii spornych. I tak w sposób kompromisowy sformułowano postanowienia dotyczące układu o całkowitym zakazie przeprowadzania prób jądrowych, w której to sprawie radykalne żądania państw neutralnych (głównie Szwecji) natrafiły na stanowczy sprzeciw mocarstw jądrowych (głównie Francji i Wielkiej Brytanii). Delegacji szwajcarskiej udało się doprowadzić do złagodzenia zapisu dotyczącego bezterminowego i bezwarunkowego przedłużenia *Układu o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej*. Z kolei delegacje Polski i Ukrainy przeforsowały swe stanowisko w sprawie uzależnienia wymogu stosowania się do zaleceń Reżimu Kontrolnego Technologii Rakietowej od stworzenia zainteresowanym państwom możliwości przystąpienia do tego reżimu.

Ostatecznie przyjęty przez Forum dokument został, podobnie jak *Kodeks postępowania w polityczno-militarnych aspektach bezpieczeństwa*, włączony do *Dokumentu Budapeszteńskiego 1994* w formie decyzji szczytu, co najlepiej świadczy o traktowaniu przez państwa OBWE problematyki nierozprzestrzeniania broni masowego rażenia jako szczególnie ważnej.

Decyzja o zasadach nierozprzestrzeniania broni masowego rażenia wprowadza w istocie ujednolicenie zobowiązań państw uczestniczących OBWE w zakresie

nieprolifracji broni masowego rażenia oraz technologii specjalnych i dóbr podwójnego przeznaczenia, wynikających z różnych, międzynarodowych porozumień oraz reżimów kontrolnych, których stronami są obecnie tylko niektóre z nich. Akceptując tę decyzję, państwa te potwierdziły swe zobowiązania bądź wyraziły wolę ich rozszerzenia w zakresie:

- zapobiegania rozprzestrzenianiu broni jądrowej;
- zapobiegania nabywaniu, rozwijaniu, produkcji, składowaniu i używaniu broni chemicznej i bakteriologicznej;
- kontroli transferów pocisków raketowych nadających się do przenoszenia broni masowego rażenia oraz ich elementów składowych i technologii niezbędnych do wytwarzania takich pocisków.

Państwa OBWE uzgodniły, że będą dążyć do osiągnięcia stanu powszechnej przynależności do *Układu o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej, Konwencji o zakazie prowadzenia badań, produkcji i gromadzenia zapasów broni bakteriologicznej (biologicznej) i toksycznej oraz o ich zniszczeniu i Konwencji o zakazie prowadzenia badań, produkcji, składowania i użycia broni chemicznej oraz o zniszczeniu jej zapasów.*

Jednocześnie państwa te wyraziły wolę wspierania i w miarę możliwości praktycznego wdrażania środków zabezpieczających, zaleceń i instrumentów kontrolnych ustanowionych²⁰:

- w zakresie broni jądrowej – przez Międzynarodową Agencję Energii Atomowej, Komitet Zanggera oraz Grupę Dostawców Jądrowych;
- w zakresie broni chemicznej i bakteriologicznej – przez Grupę Australijską i inne reżimy kontrolne;
- w zakresie pocisków raketowych – przez Reżim Kontrolny Technologii Rakietowych.

Państwa OBWE zobowiązane są podjąć właściwe działania, aby zasady zawarte w opisywanym dokumencie odzwierciedlić w swoim ustawodawstwie, przepisach i procedurach dotyczących nierozprzestrzeniania broni masowego rażenia i pocisków raketowych umożliwiających jej przenoszenie oraz związanych z nią technologii i ekspertyz.

Generalnie *Decyzję o nierozprzestrzenianiu broni masowego rażenia* uznać należy za istotny wkład wniesiony przez OBWE w walkę społeczności międzynarodowej z niekontrolowanym rozprzestrzenieniem tego typu broni, która stanowi w obecnej dobie jedno z najważniejszych zagrożeń dla światowego pokoju, bezpieczeństwa i stabilności.

²⁰ Najnowsze porozumienia..., s. 19–23.

8. PRACE NAD DOKUMENTEM O GLOBALNEJ WYMIANIE INFORMACJI WOJSKOWYCH

Punktem wyjścia dla negocjacji w sprawie globalnej wymiany informacji wojskowych były dwie propozycje, państw NATO oraz bardziej restryktywna – Rosji, która starała się ograniczyć jej zakres jedynie do militarnie znaczących informacji w skali globalnej.

Delegacje wielu państw uczestniczących w rokowaniach, w tym polska, troszczyły się przede wszystkim o to, aby nowy reżim nie stwarzał nadmiernych obciążeń administracyjnych. Zgodnie z tym stanowiskiem, wymianie podlegać miały jedynie dane nieprzekazywane w ramach innych reżimów funkcjonujących w OBWE (przede wszystkim zgodnie z wymogami *Dokumentu Wiedeńskiego 1994*).

Państwa OBWE, akceptując ten dokument, zobowiązały się wymieniać informacje o swoich całych konwencjonalnych siłach zbrojnych, a więc również o marynarce wojennej oraz wojskach stacjonujących poza ich terytoriami (na całym globie). Fakt objęcia globalną wymianą nie tylko sił pozostających w ograniczonej terytorialnie strefie stosowania stanowi istotne *novum* w stosunku do wcześniejszych porozumień rozbrojeniowych zawartych w ramach KBWE (*Traktatu o konwencjonalnych siłach zbrojnych w Europie, Aktu Kończącego rokowania w sprawie stanów osobowych konwencjonalnych sił zbrojnych w Europie i Dokumentu Wiedeńskiego*).

Na szczególną uwagę zasługuje również fakt rozszerzenia zakresu tej wymiany – po raz pierwszy w historii KBWE (OBWE) – na siły morskie poprzez wprowadzenie wymogu informowania o nawodnych okrętach wojennych o wyporności większej niż 400 ton, okrętach podwodnych o wyporności w zanurzeniu większej niż 50 ton oraz strukturze organizacyjnej dowodzenia i liczebności stanu osobowego tych sił.

Ostateczna forma dokumentu jest wynikiem kompromisu pomiędzy prezentowanym przez państwa NATO stanowiskiem optującym za przekazywaniem szerokiego spektrum informacji, niekiedy o wysokim stopniu szczegółowości danych, a stanowiskiem Federacji Rosyjskiej opowiadającej się za bardziej ogólnym charakterem tych informacji (czego wyrazem jest objęcie wymianą wojsk innych niż lądowe tylko do szczebla armii lub korpusu) oraz za ograniczeniem jej wyłącznie do danych dotyczących konwencjonalnych sił zbrojnych, a nie całych sił zbrojnych, tj. również sił paramilitarnych (jak proponowało NATO i za czym opowiadała się zdecydowana większość uczestników rokowań). Jednym z ważniejszych efektów wspomnianego kompromisu jest wyrażona ostatecznie przez Rosję zgoda na objęcie wymianą informacji również samolotów transportowych i szkolno-treningowych.

Nowy reżim nie uwzględnia natomiast, z uwagi na zdecydowany sprzeciw części państw neutralnych (głównie Austrii i Szwajcarii), systemów artylerii niemożliwej.

Niektóre postanowienia zobowiązują do przekazywania informacji o dość specyficznym charakterze, np. danych o łącznej etatowej liczbie kadry zawodowej w służbie czynnej z podziałem na stopnie wojskowe bądź o łącznej liczbie samolotów bojowych zdolnych do operowania z lotniskowców.

Należy podkreślić, że chociaż zgodnie z mandatem rokowań przekazywane dane nie będą podlegać weryfikacji, to jednak dzięki autoryzowaniu ich przez poszczególne rządy państw uczestniczących OBWE posiadać one będą wysoki stopień wiarygodności.

W istocie dokument o globalnej wymianie informacji wojskowych spowoduje większą przejrzystość przede wszystkim w stosunkach wojskowych między wielkimi mocarstwami.

9. DOKUMENT OBWE W SPRAWIE BRONI STRZELECKIEJ I LEKKIEGO UZBROJENIA

Kategoria uzbrojenia określana terminem *small arms and light weapons* (SALW) – polskie tłumaczenie „broń strzelecka i lekkie uzbrojenie” (BSiL) stała się na początku lat 90. obiektem licznych inicjatyw zmierzających do ograniczenia handlu, produkcji i światowych zasobów tej broni, w tym zwalczania nielegalnego handlu oraz ograniczenia jej niekontrolowanego rozprzestrzeniania. W raporcie powołanego przez ONZ w 1996 roku Panelu Ekspertów Rządowych²¹ dotyczącego broni strzeleckiej, który opublikowano 27 sierpnia 1997 roku zaproponowano w paragrafie 26 następujące definicje broni strzeleckiej i lekkiego uzbrojenia:

- *Small Arms* – broń strzelecka (generalnie uważa się, iż jest to broń pojedynczego żołnierza), w szczególności obejmuje ona:

- *Revolvers and self-loading pistols* – rewolwery i pistolety samopowtarzalne;
- *Rifles and carbines* – karabiny i karabinki;
- *Sub-machine-guns* – karabinki samoczynne/pistolety maszynowe;
- *Assault rifles* – karabinki szturmowe;
- *Light machine guns* – lekkie karabiny maszynowe;

- *Light weapons* – broń lekka (generalnie uważa się, iż jest to broń zespołowa, przenośna, obsługiwana przez kilku żołnierzy), w szczególności obejmuje ona:

- *Heavy machine-guns* – ciężkie karabiny maszynowe;

²¹ UN Secretary-General, *Report of the Panel of Governmental Experts on Small Arms*, General Assembly A/52/298.

– *Hand-held under barrel and mounted grenade launchers* – ręczne (zamontowane pod lufą karabinu) granatniki i zamontowane na pojeździe/wbudowane wyrzutnie granatów;

– *Portable anti-aircraft guns* – przenośne karabiny przeciwlotnicze;

– *Portable anti-tank guns, recoilless rifles* – przenośne działa przeciwpancerne, działa bezodrzutowe;

– *Portable launchers of anti-tank missile and rocket systems* – przenośne wyrzutnie pocisków przeciwpancernych i systemy rakietowe;

– *Portable launchers of anti-aircraft missile systems* – przenośne przeciwlotnicze zestawy rakietowe;

– *Mortars of calibres of less than 100 mm* – moździerze o kalibrze poniżej 100 mm.

Powodem, dla którego społeczność międzynarodowa wysunęła szereg inicjatyw w tym zakresie jest jej charakter (prostota i niezawodność, niska cena i niewielkie koszty eksploatacji, poręczność i długowieczność), który sprawia, iż jest to najbardziej rozpowszechniony typ uzbrojenia. Obrót BSiL wymyka się spod kontroli, a produkcja może być uruchomiona nawet w prymitywnych warunkach. Dzięki tym cechom BSiL jest z jednej strony ważnym składnikiem uzbrojenia sił zbrojnych i innych służb, a z drugiej strony znajduje szerokie zastosowanie na rynku cywilnym i jest masowo wykorzystywana w nielegalny sposób. Podkreśla się również fakt, iż BSiL była wykorzystywana w ostatnim półwieczu jako główne uzbrojenie stron podczas różnego rodzaju konfliktów zbrojnych oraz, że jest używana do popełnienia masowych zbrodni wojennych, których ofiarą pada przede wszystkim ludność cywilna. Głównie powyższe uwarunkowania spowodowały zainteresowanie społeczności międzynarodowej oraz licznych organizacji pozarządowych wprowadzeniem globalnych i regionalnych uregulowań mających na celu ograniczenie patologii związanych z użyciem BSiL.

Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie włączając się w nurt prac toczących się na forach organizacji międzynarodowych zmierzających do ograniczenia nielegalnego handlu BSiL we wszystkich jego aspektach, na ostatnim szczycie w Stambule w listopadzie 1999 roku przyjęła deklarację²² na rzecz walki z nielegalnym handlem oraz na rzecz polepszenia nadzoru nad eksportem i składowaniem BSiL. W efekcie podjętych negocjacji 24 listopada 2000 roku na Forum Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa przyjęto *Dokument w sprawie broni strzeleckiej i lekkiego uzbrojenia*²³.

Drogą do ograniczenia niekontrolowanego rozprzestrzeniania BSiL i zapobiegania w ten sposób jej nadmiernej destabilizującej akumulacji w rejonach szczególnego ryzyka oraz ograniczenia dostępu do niej organizacjom terrorystycznym bądź zorganizowanym grupom przestępczym jest wzrost przejrzystości i wymiana

²² *Istanbul Summit Declaration*, pkt. 40 <http://www.osce.org/docs/english/summite.htm>.

²³ *OSCE Document on small arms and light weapons*, FSC.DOC/1/00 24 November 2000 <http://www.osce.org/docs/english/fsc/2000/decisions/fscew231.htm>.

informacji pomiędzy państwami, jak również podjęcie przez państwa uczestniczące działań oraz stosowanie się do norm określonych w ww. dokumencie, w tym:

1. W zakresie produkcji, znakowania i archiwizacji danych dotyczących BSiL:

- Wprowadzenie efektywnej kontroli państwa nad produkcją BSiL poprzez wydawanie, regularny przegląd i odnawianie koncesji i autoryzację jej produkcji. Koncesje na produkcję BSiL winny być unieważniane jeśli warunki na jakich zostały wydane nie są przestrzegane.

- Znakowanie produkowanej BSiL w sposób umożliwiający jej identyfikację.

2. W zakresie kontroli eksportu:

- Każde państwo uczestniczące rozważając eksport BSiL weźmie pod uwagę:
 - przestrzeganie praw człowieka i podstawowych wolności w kraju przeznaczenia;
 - wewnętrzną oraz regionalną sytuację w otoczeniu kraju przeznaczenia, w świetle istniejących napięć lub konfliktów zbrojnych;

- listę zobowiązań kraju przeznaczenia, w szczególności w kwestiach dotyczących nie użycia sił zbrojnych, w dziedzinie nieprolifracji bądź w sferze kontroli zbrojeń i rozbrowienia oraz zobowiązania przestrzegania prawa międzynarodowego;

- potrzeby kraju przeznaczenia, ażeby umożliwić korzystanie z przysługujących mu praw do indywidualnej i kolektywnej obrony zgodnie z Artykułem 51 Karty Narodów Zjednoczonych;

- uzasadnione wewnętrzne potrzeby bezpieczeństwa kraju przeznaczenia;

- potrzeby kraju przeznaczenia w celu stworzenia mu możliwości uczestniczenia w operacjach pokojowych lub innych przedsięwzięciach, zgodnie z decyzjami ONZ lub OBWE;

- Państwa uczestniczące zobowiązały się do zachowania pełnej kontroli nad transferami BSiL aby zapobiec dostarczeniu jej do kraju innego niż zadeklarowanego odbiorcy.

- Państwa uczestniczące zgodziły się partycypować, w zgodzie z obowiązującym w danym kraju prawem, w utworzeniu poufnych, opartych o istniejące struktury (na przykład Interpol, policja, inne instytucje państwowe) kanałów przesyłania informacji dotyczących:

- legalnych producentów, importerów i eksporterów uzbrojenia;

- przejętego uzbrojenia będącego przedmiotem nielegalnych transakcji, jego ilości i typu, oznakowania i cech charakterystycznych oraz jego dalszych losów;

- informacji nt. osób fizycznych lub przedsiębiorstw winnych naruszenia obowiązujących w państwie uregulowań prawnych;

- informacje o własnych doświadczeniach związanych z wdrażaniem porozumień i stosowanych, efektywnych metodach walki z przepływem nielegalnej BSiL. Informacje te mogą zawierać, lecz niekoniecznie ograniczać się, do danych technicznych, informacji o sposobach transferu nielegalnego uzbrojenia i metodach wykorzystanych do ich wykrycia, wykorzystywanych drogach i kanałach oraz danych o naruszeniu nałożonego embarga.

3. W zakresie zarządzania zapasami, redukcji i likwidacji nadwyżek BSiL:

- W celu stwierdzenia i oszacowania posiadanych nadwyżek BSiL każde Państwo Uczestniczące powinno przeanalizować następujące elementy:

- wielkość, strukturę i zadania operacyjne stawiane armii i siłom bezpieczeństwa;

- uwarunkowania geopolityczne i geostrategiczne z uwzględnieniem obszaru państwa i liczby ludności;

- poziom bezpieczeństwa zewnętrznego i wewnętrznego kraju;

- zobowiązania międzynarodowe z uwzględnieniem udziału w międzynarodowych operacjach pokojowych;

- uwzględnić BSiL która, zgodnie z wewnętrznymi uregulowaniami i stosowaną praktyką, nie będzie w przyszłości wykorzystywana do zastosowań wojskowych;

- Państwa uczestniczące zgodziły się, że odpowiednia kontrola państwa nad swoimi rezerwami BSiL (włączając w to także broń wycofaną z eksploatacji lub nie nadającą się do użycia) jest istotą działań zapobiegających utratom broni na skutek kradzieży, przekupstwa czy też zaniedbań. Reasumując, państwa uczestniczące zaakceptowały konieczność zagwarantowania, że ich własne zapasy uzbrojenia winny podlegać odpowiedniej kontroli ilościowej oraz właściwym procedurom sprawdzającym i ochrony. Procedury i środki ochrony mogą być dowolnie wybierane i aplikowane przez każde państwo uczestniczące, jednak powinny zawierać:

- odpowiednią charakterystykę miejsc dyslokacji zapasów;

- stosowane metody kontroli dostępu;

- środki zapobiegawcze niezbędne do zapewnienia odpowiedniej ochrony w sytuacji zagrożenia;

- zamki, kody dostępu i inne środki zabezpieczające przed fizyczną ingerencją;

- procedury inwentaryzacyjne i obliczeniowe;

- postępowanie na wypadek utraty broni (np. kradzieży);

- procedury natychmiastowego informowania o utracie broni;

- procedury skutecznej ochrony BSiL w czasie transportu;

- szkolenia służb chroniących składy uzbrojenia.

4. W zakresie wczesnego ostrzegania, zapobiegania konfliktom, postępowania kryzysowego i przywracania stabilizacji po zakończeniu konfliktów:

- Każde państwo uczestniczące może poruszać, na Forum Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa lub w Radzie Stałej OSCE, problematykę gromadzenia i rozprzestrzeniania BSiL. Wiedza nt. nadmiernego gromadzenia lub niekontrolowanego rozprzestrzeniania BSiL mogącego wpływać na pogorszenie stanu bezpieczeństwa, winna być wiodącym elementem wykorzystywanym we wczesnym ostrzeganiu o zagrożeniach i dalej w zapobieganiu konfliktom. Na podstawie tych informacji, wobec każdego państwa uczestniczącego, winien być określony jego

potencjalny udział w gromadzeniu oraz niekontrolowanym rozprzestrzenianiu BSiL w powiązaniu ze stanem jego bezpieczeństwa wewnętrznego.

- W zakresie przywracania stabilizacji po konflikcie:

- Państwa Uczestniczące będą analizować i określać destabilizujący wpływ gromadzenia i niekontrolowanego rozprzestrzeniania BSiL na poczucie bezpieczeństwa po zakończeniu konfliktu. Jeśli to będzie konieczne, to określać skład ilościowy i jakościowy BSiL oraz określać działania, które winny znaleźć zastosowanie w tej sytuacji.

- Państwa Uczestniczące uznały, że wysokie poczucie bezpieczeństwa, włączając w to szeroko pojęte zaufanie społeczne, jest warunkiem niezbędnym do pomyślnego przeprowadzenia procesu przejmowania BSiL i realizacji programów kontrolnych lub innych istotnych działań powiązanych z rozwiązywaniem problemu BSiL.

W ramach struktury OBWE powstały punkty konsultacyjne w sprawach BSiL utrzymywane i kierowane przez Centrum Zapobiegania Konfliktom (CPC), które jest głównym pośrednikiem w kwestiach dotyczących BSiL pomiędzy OSCE i innymi organizacjami i instytucjami międzynarodowymi.

Forum Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa dokonuje regularnych przeglądów, oraz rozpatruje problemy dotyczące BSiL podnoszone przez Państwa Uczestniczące, a zebrane informacje będą podstawą do opracowania przewodnika zawierającego wybór najlepszych metod służących rozwiązywaniu problemu broni lekkiej biorącego pod uwagę również prace i osiągnięcia innych instytucji i organizacji międzynarodowych.

ROZDZIAŁ III

ROKOWANIA W SPRAWIE ŚRODKÓW BUDOWY ZAUFANIA I BEZPIECZEŃSTWA W EUROPIE

1. PODSTAWY ŚRODKÓW BUDOWY ZAUFANIA I BEZPIECZEŃSTWA – TZW. DOKUMENTY WIEDEŃSKIE

1.1. Dokument Wiedeński 1990

Zgodnie z postanowieniami Konferencji Madryckiej następna konferencja na temat środków budowy zaufania i bezpieczeństwa odbyła się w Wiedniu (04.02.1986–19.01.1989). Na spotkaniu tym rozważano głównie kwestię wojskowych aspektów bezpieczeństwa w Europie, a także inne problemy, np. *ludzkiego wymiaru* KBWE czy wymiany kulturalnej. W wyniku długich negocjacji, znacznie przekraczających wcześniej ustalony czas, został wypracowany mandat rokowań w sprawie konwencjonalnych sił zbrojnych w Europie (CFE – Conventional Armed Forces in Europe) oraz druga generacja Środków Budowy Zaufania i Bezpieczeństwa (CSBM – Confidence and Security Building Measures).

Zgodnie z wypracowanym mandatem, 6 marca 1989 roku w Wiedniu, w grupie „35” podjęto rokowania w sprawie nowych środków budowy zaufania. Pierwszy etap tych rokowań zakończył się 19 listopada 1990 roku podczas Nadzwyczajnego Spotkania KBWE w Paryżu przyjęciem *Dokumentu Wiedeńskiego 1990*. W porównaniu do Dokumentu Konferencji Sztokholmskiej (1986) *Dokument Wiedeński 1990* wprowadził wiele nowych środków budowy zaufania oraz udoskonalił już stosowane. Treść *Dokumentu Wiedeńskiego 1990* zilustrowano w załącznikach. Różnica pomiędzy oboma dokumentami sprowadza się do zmniejszonego limitu ćwiczących żołnierzy. W rozdziale poświęconym postanowieniom ograniczającym zamiast dopuszczalnych 75 000, jak to było w wyniku decyzji Konferencji Sztokholmskiej, do 40 000 żołnierzy ćwiczących w *Dokumencie Wiedeńskim 1990*. Pozostałe postanowienia stanowią nowe środki budowy zaufania.

Dokument Wiedeński 1990 obejmuje:

- Rozdział I – Doroczna wymiana informacji wojskowej. Były to informacje o siłach zbrojnych państw uczestniczących, które zilustrować można następująco:
 - Tabela I. Struktura dowodzenia wojsk lądowych, lotniczych i obrony powietrznej z dokładnym podaniem nazwy, podporządkowania (2 szczeble nadrzęd-

ne), lokalizacji i stanów osobowych wszystkich formacji i jednostek bojowych¹ do szczebla brygada/pułk (skrzydło/pułk lotniczy);

– Tabela II. Stany posiadania konwencjonalnego uzbrojenia i sprzętu (czołgi bojowe, BWO – bojowe wozy opancerzone, artyleria o kalibrze powyżej 100 mm, samoloty bojowe, śmigłowce, BWO „podobne”², mosty czołgowe i wyrzutnie PPK montowane na BWO) dla jednostek i formacji wskazanych w Tabeli I – dla wojsk lądowych;

– Tabela III. Jak tabela II – dla wojsk lotniczych, wojsk obrony przeciwlotniczej oraz lotnictwa stacjonowania lądowego, przynależnego marynarce wojennej;

– Tabela IV. Planów rozmieszczenia nowo zakupionego/pozyskanego konwencjonalnego uzbrojenia na rok przyszły.

Zgodnie z postanowieniami *Dokumentu Wiedeńskiego 1990* roczna wymiana informacji wojskowej dotyczącej roku następnego podlegała wymianie do 15 grudnia roku bieżącego. Każde państwo uczestniczące otrzymywało wymianę informacji wszystkich innych państw. Dzieje się tak do dzisiaj. Na dzień lub dwa przed 15 grudnia każdego roku przedstawiciele wszystkich państw uczestniczących spotykają się w Wiedniu w celu dokonania wymiany informacji. Dodatkowo w ramach rozdziału I państwa uczestniczące zostały zobligowane do przekazywania informacji o swoich budżetach wojskowych (w dwa miesiące po podpisaniu budżetu przez kompetentne władze).

• Rozdział II – ograniczenie ryzyka – dotyczył konsultacji w sprawie niezwyklej i nienotyfikowanej działalności wojskowej sił zbrojnych poza rejonem stałej dyslokacji. państwo uczestniczące podejrzewając prowadzenie takiej działalności w innym państwie mogło się do niego zwrócić o wyjaśnienie charakteru tej działalności. Wyjaśnienie to miało być przedłożone w ciągu 48 godzin. Każde państwo uczestniczące mogło zwrócić się o zorganizowanie spotkania z innym państwem lub wszystkimi innymi państwami uczestniczącymi w celu wyjaśnienia niejasności dotyczących niezwyklej działalności wojskowej.

• Rozdział III – kontakty wojskowe. Każde państwo uczestniczące zobowiązane zostało do organizacji wizyt w bazach lotniczych (jedna wizyta na pięć lat), zapraszając do brania w nich udziału obserwatorów z każdego państwa uczestniczącego. Każde państwo uczestniczące mogło wysłać nie więcej niż dwóch obserwatorów, którzy mieli mieć zapewnione prawo obserwacji aktywności prowadzonej w obserwowanej bazie, włączając w to ilość lotów i rodzaj prowadzonych misji. W rozdziale zachęca się do szerokich, dobrowolnych kontaktów w sferze wojskowej (wymiana oficerów, kontakty pomiędzy akademiami i szkołami wojskowymi, formacjami i jednostkami, kursy, imprezy sportowe itp.).

¹ Jednostka wojskowa: poniżej szczebla dywizji. Formacja: od szczebla dywizji w górę.

² BWO „podobne” są pojazdami posiadającymi te same cechy konstrukcyjne co BWO, lecz ze względu na przeznaczenie nie są w stanie przewozić wewnątrz drużyny piechoty.

• Rozdział VIII – przestrzeganie i weryfikacja. Rozdział ten został wzbogacony o wizytę oceniającą. Sposób prowadzenia drugiej formy weryfikacji – inspekcji nie zmienił się w stosunku do Dokumentu Konferencji Sztokholmskiej. Wizyta oceniająca była rodzajem inspekcji, prowadzonej nie w „rejonie wskazanym”, a w konkretnej formacji lub jednostce wskazanej w tabeli I dorocznej wymiany informacji wojskowej. Żadne państwo uczestniczące nie było zobligowane do przyjęcia w danym roku kalendarzowym więcej niż jednej inspekcji na każde 60 formacji/jednostek wskazanych w tabeli I. W zespole oceniającym nie mogło być więcej niż dwóch inspektorów (dodatkowo możliwa obecność jednego tłumacza). Informacja o wizycie oceniającej była przesyłana do państwa obserwowanego na 5 dni przed oceną (odpowiedź miała być udzielona w czasie do 48 godzin). Zespół oceniający miał prawo przebywać na terenie ocenianej formacji/jednostki do 12 godzin w czasie jednego dnia i w tym czasie otrzymać briefing od dowódcy/zastępcy dowódcy ocenianej jednostki oraz możliwość obserwacji jej personelu i głównego uzbrojenia.

1.2. Dokument Wiedeński 1992

Drugi etap rokowań w sprawie nowych środków budowy zaufania zakończył się 5 marca 1992 roku w Wiedniu przyjęciem *Dokumentu Wiedeńskiego 1992*, zawierającego zestaw nowych, tzw. trzeciej generacji środków budowy zaufania i bezpieczeństwa.

Przyjęty w *Dokumencie Wiedeńskim 1992* zestaw wzajemnie się uzupełniających środków budowy zaufania i bezpieczeństwa miał służyć rozwojowi współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa i zmniejszeniu groźby wybuchu konfliktów zbrojnych” (pkt. 154 *Dokumentu*).

Uzgodniony w czasie rokowań zestaw środków budowy zaufania i bezpieczeństwa miał ogromne znaczenie polityczno-militarne. Przedstawiał on ciągłość i żywotność procesu KBWE w dziedzinie bezpieczeństwa militarnego, utrzymywał aktualność znaczenia tych środków w nowych realiach europejskich, zwłaszcza w kontekście rokowań w sprawie konwencjonalnych sił zbrojnych w Europie.

Polityczny aspekt *Dokumentu Wiedeńskiego 1992* sprowadzał się do potwierdzenia zobowiązań wynikających z Deklaracji zasad Aktu Końcowego KBWE, etapowych Dokumentów Końcowych Spotkań KBWE (Belgrad, Madryt, Sztokholm, Wiedeń) zmierzających do wprowadzenia nowych, efektywniejszych i konkretniejszych działań, służących rozwojowi procesu postępu, zwiększania zaufania i bezpieczeństwa oraz rozbrojenia. Jednocześnie potwierdzał obowiązywanie deklaracji o niestosowaniu siły lub groźby jej użycia w stosunkach między państwami zawartej w *Dokumencie Konferencji Sztokholmskiej* (pkt. 9–27) i w *Paryskiej Karcie Nowej Europy*.

Polityczne znaczenie *Dokumentu Wiedeńskiego 1992* polegało również na tym, że poprzez środki budowy zaufania i bezpieczeństwa w proces KBWE zostały włączone państwa powstałe na obszarze byłego ZSRR, nie tylko w części europej-

skiej, ale również azjatyckiej, obejmującej: Kazachstan, Kirgistan, Tadżykistan, Turkmenistan i Uzbekistan. Nastąpiło, więc „poszerzenie” strefy stosowania środków budowy zaufania i bezpieczeństwa o część obszaru kontynentu azjatyckiego.

W wojskowym aspekcie działanie środków budowy zaufania i bezpieczeństwa zawartych w *Dokumencie Wiedeńskim 1992* polegało na umocnieniu systemu przejrzystości i otwartości w dziedzinie militarnej, z włączeniem czynnika mobilizacyjnego rozwinięcia wojsk (uaktywnienie jednostek i formacji). Ciężar działań nakierowanych dotąd na zaniechanie konfrontacji wojskowej na dużą skalę (pomiędzy dwoma blokami militarnymi) został przeniesiony na zapobieganie konfliktom lokalnym oraz na rozwijanie stabilizującej współpracy wojskowej. Obniżenie progów notyfikacji i obserwacji działalności wojskowej, w połączeniu z postanowieniami ograniczającymi, pośrednio wpłynęło na dalsze zmniejszenie liczby ćwiczeń wojskowych prowadzonych na dużą skalę. Treść *Dokumentu Wiedeńskiego 1992* zilustrowano w załącznikach. Obniżono progi notyfikacji i obserwacji działalności wojskowej (Rozdziały IV–VII). Różnice pomiędzy *Dokumentami Wiedeńskimi 1990* i *1992* przedstawione są szczegółowo w załącznikach.

Należy wspomnieć, że postanowieniami *Dokumentu Wiedeńskiego 1992* objęto 48 państw uczestniczących (w porównaniu do 34 państw uczestniczących w *Dokumencie Wiedeńskim 1990*). Do nowych uczestników należały Albania oraz państwa powstałe z rozpadu ZSRR. Do KBWE przyłączyły się oprócz Federacji Rosyjskiej, Armenia, Azerbejdżan, Białoruś, Estonia, Kazachstan, Kirgistan, Litwa, Łotwa, Mołdawia, Tadżykistan, Turkmenistan, Ukraina i Uzbekistan.

1.3. Dokument Wiedeński 1994

Dokument Wiedeński 1994 z negocjacji w sprawie środków budowy zaufania i bezpieczeństwa stanowi rozwinięcie *Dokumentu Wiedeńskiego 1992*.

Pierwszą, wstępną propozycję rozwinięcia postanowień *Dokumentu Wiedeńskiego 1992* przedstawiły 31 marca 1993 roku państwa Grupy Wyszehradzkiej i Ukraina (tzw. „piątka”)³. Zakładała ona rozwinięcie bądź przekształcenie środków budowy zaufania i bezpieczeństwa w sposób, który gwarantowałby ich użyteczność w sytuacjach kryzysów międzynarodowych, a zarazem zwiększyłby efektywność środków już istniejących, m.in. poprzez rozszerzenie zakresu wymienianych informacji wojskowych i wzmocnienie systemu ich weryfikacji.

W późniejszej, pełnej wersji tej propozycji zasugerowano dodatkowo włączenie do nowego *Dokumentu Wiedeńskiego* postanowień zachęcających państwa uczestniczące do uzgadniania środków budowy zaufania i bezpieczeństwa o charakterze regionalnym.

Chociaż większość rozwiązań szczegółowych, sugerowanych przez „piątkę”, nie uzyskała ostatecznie konsensu, propozycja ta, pozostając przez długi okres

³ Zob. *Dokument Wiedeński 1994*, Warszawa 1995.

jedyną w tym zakresie, znacząco wpłynęła na sam przebieg negocjacji, wymusiła, bowiem podjęcie dyskusji koncepcyjnej, w której poszczególne państwa sprecyzowały swe oczekiwania wobec kształtu rozwiniętego *Dokumentu Wiedeńskiego*.

W dyskusji tej uwidoczniły się przede wszystkim różnice w poglądach państw na temat dalszych losów rozwiązań zawartych w dwóch rozdziałach *Dokumentu Wiedeńskiego 1992*, dotyczących dorocznej wymiany informacji wojskowych oraz form weryfikacji wypełniania zawartych w nim postanowień. Ostatecznie oba wspomniane rozdziały pozostawiono w *Dokumencie Wiedeńskim 1994*, ale w następstwie długotrwałych sporów koncepcyjnych wprowadzono do nich znacznie mniej zmian niż do pozostałych.

W trakcie rokowań panował zgodny pogląd, że w *Dokumencie Wiedeńskim 1994* powinny zostać uwzględnione przede wszystkim liczne wnioski i postulaty sformułowane przez uczestników corocznych spotkań oceniających wdrażanie środków budowy zaufania i bezpieczeństwa. Zbiór tych wniosków i postulatów stał się podstawą kolejnej propozycji rozwinięcia *Dokumentu Wiedeńskiego 1992*, złożonej przez delegację USA.

Delegacja Bułgarii, nawiązując do zgłoszonej przez „piątkę” propozycji wprowadzenia ilościowych pułapów w kategorii bojowych wozów opancerzonych, jako dodatkowego parametru określającego skalę działalności wojskowej, wystąpiła z inicjatywą ustalenia kolejnego tego typu parametru – ilości środków artyleryjskich o kalibrze większym od 100 mm (tak jak ma to miejsce w Traktacie CFE).

Ostatecznie negocjacje zakończyły się przyjęciem *Dokumentu Wiedeńskiego 1994*, w którym dokonano – w stosunku do *Dokumentu Wiedeńskiego 1992* – następujących istotnych zmian (patrz również załączniki):

- włączono doń dwa wcześniej uzgodnione porozumienia, a mianowicie dokument w sprawie wymiany informacji o planowaniu obronnym oraz program kontaktów i współpracy wojskowej;

- wprowadzono – jako nowe – parametry określające skalę działalności wojskowej – pułapy ilościowe dla bojowych wozów opancerzonych i środków artyleryjskich o kalibrze większym niż 100 mm, w rozdziałach dotyczących powiadamiania o określonych rodzajach działalności wojskowej i obserwacji pewnych jej rodzajów (niezmienione pozostały postanowienia o ograniczeniach działalności wojskowej);

- uwzględniono nowe ustalenia dotyczące dodatkowych środków budowy zaufania i bezpieczeństwa o charakterze regionalnym (są one oparte na zasadzie dobrowolności);

- uporządkowano, poprzez zebranie w jednym załączniku, postanowienia dotyczące trybu przekazywania i treści zaproszeń oraz odpowiedzi na nie (tzw. notyfikacji) w związku z organizowaniem takich przedsięwzięć, jak: obserwacja ćwiczeń wojskowych, wizyty w bazach wojskowych i jednostkach wojskowych czy pokazy nowych rodzajów uzbrojenia.

Do 48 państw uczestniczących w przygotowaniu *Dokumentu Wiedeńskiego 1992* dołączyły kolejne cztery: z Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej utworzono odrębne, niepodległe Czechy i Słowację. Na Bałkanach powstały Bośnia-Hercegowina, Chorwacja i Słowenia. Liczba państw uczestniczących wzrosła, więc do 53/54 (13.12.1992 r. Komitet Wysokich Przedstawicieli KBWE uzgodnił utrzymanie w mocy swojej decyzji z 8 lipca 1992 roku w sprawie zawieszenia uczestnictwa Jugosławii w KBWE i ponownego rozważenia tej decyzji stosownie do sytuacji).

1.4. Dokument Wiedeński 1999

Szczyt stambulski OBWE (17–18 listopada 1999 roku) podsumował działalność organizacji oraz wyznaczył jej kierunek rozwoju i najważniejsze zadania. Zadania te opisane zostały w Deklaracji Szczytu⁴. Obejmowały one plan działania organizacji w najbardziej zapalnych rejonach: Kosowie, Bośni i Hercegowinie, Albanii i państwach Centralnej Azji. Planowały dalszy rozwój instytucji demokratycznych w Macedonii, Białorusi i na Ukrainie. Podsumowały również działanie struktur wewnętrznych OBWE.

Szczyt stambulski OBWE doprowadził też do podpisania kolejnej edycji *Dokumentu Wiedeńskiego*. Deklaracja szczytu w punkcie 40 określa ten dokument jako „kluczowy element polityczno-wojskowej współpracy i stabilizacji”. Wraz z podpisaniem *Dokumentu Wiedeńskiego 1999* szczyt podjął też decyzję o zaadaptowaniu Traktatu CFE oraz zachęcił do ratyfikacji Traktatu o Otwartych Przystwórzach.

Proces przygotowania kolejnej edycji *Dokumentu Wiedeńskiego* trwał kilka lat. W roku 1998 i pierwszych trzech kwartałach roku 1999 proces ten stał się bardzo dynamiczny. Specjalnie powołana grupa ekspertów zajmowała się negocjacjami w sprawie ostatecznego kształtu *Dokumentu*, przedstawiając w czasie spotkań propozycje swych krajów i broniąc ich stanowisk.

Pośród wielu propozycji dotyczących zmian *Dokumentu Wiedeńskiego 1994* na uwagę zasługuje propozycja weimarska (Francji, Niemiec i Polski)⁵ zmierzająca do:

- rozszerzenia wymiany informacji o jednostki paramilitarne,
- zmniejszenia limitów ilości żołnierzy wymaganych notyfikowaniem przy zwiększaniu stanu osobowego formacji i jednostek,
- zmniejszenia progów dotyczących ilości żołnierzy i sprzętu wojskowego biorącego udział w ćwiczeniach wymagających notyfikowania i zapraszania obserwatorów.

⁴ *Istanbul Summit Declaration* – <http://www.osce.org/docs/english/1990–1999/summits/istadec199e.htm>.

⁵ REF.FSC/279/97 z 18 czerwca 1997 r.

Propozycje te, nad którymi pracowały zespoły ekspertów, zostały w zmienionej formie ponownie przedłożone w kwietniu 1998 roku⁶. Dalej zakładały one umieszczenie w tabeli 1 wymiany informacji „innych sił” (ten termin wprowadzono zamiast jednostek paramilitarnych) oraz zmniejszenie limitów żołnierzy przy zwiększaniu stanów osobowych o więcej niż 1000 dla jednostek aktywnych i więcej niż 3000 dla formacji aktywnych (na okres dłuższy niż 21 dni) oraz nieaktywnych jednostek i formacji o więcej niż 1000 żołnierzy na okres dłuższy niż 14 dni. Z tych propozycji zaakceptowane zostały tylko limity przy zwiększaniu stanu liczebnego jednostek i formacji wojskowych na okres dłuższy niż 21 dni.

Na uwagę zasługuje też propozycja państw członków NATO oraz Polski dotycząca otwartości w zakresie infrastruktury wojskowej⁷ w sprawie rozszerzenia wymiany informacji wojskowej o następujące obiekty:

- lotniska wojskowe,
- składy paliw i zapasów wojskowych,
- pozycje obrony przeciwlotniczej,
- poligony i strzelnice,
- kwatery wojskowe czasu pokoju,
- rurociągi służące celom wojennym.

Propozycja ponadto zakładała możliwość dokonywania wizyt oceniających w wymienionych obiektach infrastruktury wojskowej. Propozycja została jednak odrzucona przez inne państwa OBWE.

Propozycja brytyjska⁸ zakładała z kolei wprowadzenie dodatkowej liczby wizyt oceniających bądź rozmieszczenie ich proporcjonalnie w skali całego roku (do tej pory kwoty wizyt oceniających wykorzystywane były zwykle na początku roku – powodując swoisty wyścig państw chcących je przeprowadzić). Propozycję tę rozszerzyła propozycja białoruska⁹ odnośnie zwiększenia wizyt oceniających do jednej wizyty w roku na każde 30 jednostek/formacji wymienionych w tabeli 1 wymiany informacji (zamiast dotychczasowych 60). Propozycje te również zostały odrzucone (w tym przez Polskę).

Propozycja Federacji Rosyjskiej¹⁰ zwiększająca zakres wymiany informacji o bazy marynarki wojennej, okręty wojenne i pomocnicze również nie została zaakceptowana.

Ostatecznie jednak wynegocjowana postać *Dokumentu Wiedeńskiego 1999* nie różniła go znacznie od wersji 1994. Głównymi zmianami były:

- mniejsze pułapy zwiększenia stanów osobowych jednostek/formacji wymagające notyfikowania,

⁶ FSC.VD/11/98 z dnia 1 kwietnia 1998 r.

⁷ FSC.DEL/142/98 z dnia 28 maja 1998 r.

⁸ FSC.VD/10/99 z 10 marca 1999 r.

⁹ FSC.VD/12/99/Rev.1 z 15 kwietnia 1999 r.

¹⁰ FSC.VD/27/99 z 19 maja 1999 r.

– dołożenie limitów w kategorii BWO i artylerii w rozdziale poświęconym postanowieniom ograniczającym,

– dodanie rozdziału Porozumienia Regionalne.

Różnice pomiędzy *Dokumentami Wiedeńskimi 1994 i 1999* przedstawiono w załącznikach. Do 52/53 państw uczestniczących dołączyły Andora i Macedonia.

2. WKŁAD POLSKI W TREŚĆ I REALIZACJĘ POSTANOWIEŃ DOKUMENTÓW WIEDEŃSKICH

Wkład Polski w tworzenie europejskiego systemu bezpieczeństwa jest bezsprzeczny. Plan Rapackiego z 1957 roku odnośnie utworzenia strefy bezatomowej, plan Jaruzelskiego odnośnie wprowadzenia ostrzejszych reżimów kontroli na styku granic NATO i Układu Warszawskiego, a wreszcie aktywne uczestnictwo w pracach nad powstaniem Traktatu CFE oraz kolejnych edycji *Dokumentów Wiedeńskich* doprowadziły do umocnienia wzajemnego zaufania i w ten sposób do zwiększenia stabilizacji i bezpieczeństwa na naszym kontynencie.

Rzeczpospolita Polska realizuje postanowienia *Dokumentów Wiedeńskich* poprzez aktywne i terminowe wypełnianie zobowiązań nakładanych przez te *Dokumenty*, obejmujących:

- przekazanie dorocznej wymiany informacji o swoich siłach zbrojnych (zarówno w postaci książkowej jak i elektronicznej) oraz wysyłanie notyfikacji;
- przekazywanie dorocznej wymiany o planowaniu obronnym;
- okresowe organizowanie wizyt w bazach lotniczych, obiektach wojskowych, pokazów nowych typów uzbrojenia;
- notyfikowanie ćwiczeń wojskowych pułapem przekraczających narzucone limity wymagające notyfikowania oraz zapraszanie obserwatorów na ćwiczenia będące podmiotem takich zaproszeń;
- notyfikowanie określonych Dokumentami ćwiczeń na następny rok i rok następujący po nim (postanowienia ograniczające);
- przyjmowanie na swoim terytorium inspekcji rejonu wskazanego i wizyt oceniających.

Wraz z wypełnianiem swoich zobowiązań Polska korzystała z prawa do prowadzenia inspekcji i wizyt oceniających na terytoriach innych państw uczestniczących (przede wszystkim naszych sąsiadów).

Ilość przeprowadzonych inspekcji i wizyt oceniających może być uważana za stopień zaangażowania danego państwa w realizację postanowień *Dokumentów Wiedeńskich*. Są to bowiem przedsięwzięcia aktywne, do prowadzenia których państwa nie są zobowiązane. Przedsięwzięcia te doprowadzają do sprawdzenia krajów inspekcjonowanych/ocenianych pod względem wypełniania ich zobowiązań wynikających z *Dokumentów Wiedeńskich*. Wyniki takich inspekcji/wizyt oceniających trafiają za pośrednictwem odpowiednich notyfikacji do wszystkich pozo-

stałych krajów uczestniczących – zwiększając wzajemną otwartość pomiędzy nimi i eliminując przyczyny napięcia.

Ogólną ilość przedsięwzięć związanych z pasywnym i aktywnym wypełnianiem postanowień *Dokumentów Wiedeńskich* przez Polskę w latach 1992–2001 zilustrowano w załącznikach. Polska ze swoim 23. miejscem odnośnie liczby przeprowadzonych inspekcji rejonu wskazanego i 6. miejscem pod względem przeprowadzonych wizyt oceniających nie może pretendować do roli szczególnie aktywnego państwa uczestniczącego.

Warto również wspomnieć, że Polska wykazuje aktywność w zakresie realizacji postanowień Rozdziału X – Porozumienia Regionalne *Dokumentu Wiedeńskiego 1999*. Od 1998 roku prowadzone były negocjacje z Ukrainą w sprawie dwustronnego porozumienia w sprawie regionalnych środków budowy zaufania i bezpieczeństwa. Porozumienie takie obejmowałoby tereny przygraniczne w pasie kilkudziesięciu kilometrów (w tym po stronie polskiej obszar ograniczony miejscowościami Parczew, Lubartów, Lublin, Frampol, Sokołów Małopolski, Dobreszów i Tylawa) i stosowałoby się nie tylko do sił zbrojnych obydwu państw, ale także sił paramilitarnych i straży granicznej.

Zakres powyższego porozumienia obejmowałby:

- dwustronne powiadamianie o działalności wojskowej (na 42 dni przed planowanym rozpoczęciem ćwiczeń) obejmujących więcej niż 6000 żołnierzy, 100 czołgów, 75 sztuk artylerii o kalibrze większym niż 100 mm lub 50 samolotowytów. Na takie ćwiczenia zapraszałoby się do 5 obserwatorów ze strony przeciwnej);
- coroczne zapraszanie inspektorów na jedno ćwiczenia w skali batalionu lub wyżej (do 5 inspektorów);
- nieprowadzenie działalności wojskowej w 10 km pasie granicznym (z wyjątkiem ćwiczeń ukraińsko-polskiego batalionu i ćwiczeń PdP);
- wzajemne prowadzenie w strefie stosowania porozumienia do dwóch wizyt oceniających ponad te wynikające z postanowień *Dokumentu Wiedeńskiego 1999*;
- wzajemne prowadzenie w strefie stosowania porozumienia do jednej inspekcji ponad te wynikające z postanowień *Dokumentu Wiedeńskiego 1999*;
- dodatkowo w przypadku takich wizyt oceniających lub inspekcji dopuszczaloby się zaproszenie trzech dodatkowych członków zespołów – w postaci przedstawicieli władz bądź środków masowego przekazu;

W 2002 roku powyższe porozumienie znajdowało się w końcowej fazie uzgodnień umożliwiających podpisanie go przez rządy obydwu krajów.

Podobne w swojej treści miałyby być dwustronne porozumienie polsko-białoruskie. W 2001 roku na wniosek strony białoruskiej, polskie ministerstwo spraw zagranicznych podjęło negocjacje zmierzające do opracowania takiego porozumienia. Obejmowałoby ono w odniesieniu do strefy przygranicznej przekazywanie m.in. dodatkowych informacji o działalności wojskowej prowadzonej powyżej pułapu 6000 żołnierzy, zobowiązanie do przyjęcia wizyty oceniającej w jednej z jednostek wojskowych oraz inspekcji w rejonie wskazanym.

3. IMPLEMENTACJA POSTANOWIEŃ DOKUMENTU WIEDEŃSKIEGO 1999. POLSKA NA TLE INNYCH PAŃSTW UCZESTNICZĄCYCH

3.1. Wymiana informacji wojskowej

Zgodnie z postanowieniami *Dokumentu Wiedeńskiego 1999* państwa uczestniczące podają informacje o swoich siłach zbrojnych – na uzgodnionych formularzach – wszystkim pozostałym państwom uczestniczącym nie później niż do 15 grudnia każdego roku (rok 2000 był pierwszym dla implementacji *Dokumentu Wiedeńskiego 1999*). Informacje „stają się ważne” od 1 stycznia następnego roku. Wymiany tej dokonuje się w Wiedniu – delegacje państw przekazują innym delegacjom swoje wymiany informacji „książkowe” oraz elektroniczne. Wymiana, zwana potocznie książkową (na papierze formatu A4) jest wymianą oficjalną, podczas gdy elektroniczna przekazywana jest dodatkowo, niezobowiązująco (aczkolwiek jej przekazanie jest zalecane i zwykle na dzień przed przekazaniem wymiany książkowej organizowane są warsztaty w celu przekazania i sprawdzenia poprawności wersji elektronicznej, przygotowywanej przy użyciu programu ADS – *Automated Data Systems*. Wtedy wymiana informacji wszystkich państw dostępna jest na jednej dyskietce 3,5).

Państwa uczestniczące generalnie wypełniają swoje zobowiązania odnośnie przesyłania informacji o siłach zbrojnych. Jedynym państwem, które nie przekazało pełnych danych był Turkmenistan (brak informacji o wojskach lądowych). Kilka innych państw spóźniło się z przekazaniem informacji (Gruzja, Kazachstan, San Marino, Tadżykistan i Turkmenistan). Były też dwie korekty danych (Azerbejdżan i Turcja).

Gorzej sytuacja przedstawiała się z wymianą elektroniczną. Tradycyjnie nie przekazały jej państwa posiadające problemy techniczne (brak komputerów lub specjalistów umożliwiających przygotowanie wymiany) takie jak Albania, Armenia, Azerbejdżan, Kazachstan, Kirgistan, Mołdawia, Tadżykistan, Turkmenistan i Uzbekistan. Do grupy tych krajów dodać należy również te, które nie posiadając sił zbrojnych nie przekazują swojej wymiany w formie elektronicznej (Andora, Islandia, Malta, Monako, San Marino) bądź mające inne problemy (np. Jugosławia).

3.2. Planowanie obronne

Państwa uczestniczące zobowiązane są do przekazywania wymiany informacji dotyczącej planowania obronnego wszystkim innym państwom. Wymiana taka przekazywana jest każdego roku, nie później niż 3 miesiące po podpisaniu budżetu wojskowego przez kompetentną instytucję w swoim kraju. W przypadku Polski jest to ukazanie się w Dzienniku Ustaw ustawy budżetowej, podpisanej przez Prezydenta RP.

Planowanie obronne jest cennym źródłem informacji na temat obronności państw uczestniczących – stanowi bowiem oficjalne stanowisko danego państwa na temat jego:

- polityki i strategii obronnej oraz zachodzących w niej zmian;
- narodowych procedur planowania obronnego oraz zaangażowanych w nie instytucji;
- polityki personalnej w siłach zbrojnych i zachodzących w niej zmianach;
- wielkości, strukturze organizacyjnej i rozmieszczeniu oraz głównych systemów uzbrojenia w siłach zbrojnych;
- programów szkolenia w siłach zbrojnych i ich realizacji;
- wydatków obronnych, zrealizowanych za poprzedni rok, planowanych na następny oraz na kolejne cztery lata po roku nadchodzącym.

Polska wypełnia każdego roku swoje zobowiązanie dostarczając terminowo do Wiednia swoje wymiany informacji o planowaniu obronnym.

Obowiązkowi tego nie wypełniają jednak wszystkie państwa uczestniczące. Niektóre z nich nie robią tego w ogóle (Azerbejdżan, Gruzja, Turkmenistan). Inne przekazują te informacje nieregularnie (np. Armenia przekazała Planowanie Obronne tylko w roku 1999, Bośnia i Hercegowina oraz Mołdawia tylko w 2001, Chorwacja w 1999 i 2001, Tadżykistan w 2000 i 2001, Jugosławia w 1999 i 2000).

3.3. Inne informacje udostępniane dobrowolnie przez państwa uczestniczące

Informacje udostępniane dobrowolnie przez państwa uczestniczące obejmują publikacje dotyczące polityki obronnej, budżetu obronnego, dodatkowych informacji o siłach zbrojnych, wzajemnych umów w zakresie bezpieczeństwa itp. Polska w 1998 r. przesłała wykonany w Oddziale Kontroli Rozbrojenia Departamentu Wojskowych Spraw Zagranicznych (poprzednik Departamentu Współpracy Międzynarodowej) album z fotografiami uzbrojenia konwencjonalnego i sprzętu, wykonany w technice wyprzedzającej obowiązujące standardy zdjęciowe (polski album zawiera dobrej jakości kolorowe fotografie).

3.4. Kontakty wojskowe

Zgodnie z postanowieniami *Dokumentu Wiedeńskiego 1999* państwa uczestniczące raz na pięć lat zobligowane są do zorganizowania na swoim terytorium wizyty w bazie lotniczej i obiekcie wojskowym. Zamiast wizyty w obiekcie wojskowym państwo uczestniczące może zaprosić obserwatorów do obserwacji ćwiczeń, które z racji ilości uczestniczących w nich żołnierzy/uzbrojenia nie są podmiotem obowiązkowego zapraszania obserwatorów.

Państwo organizujące takie przedsięwzięcia wysyła zaproszenie do wszystkich pozostałych państw uczestniczących, które mogą delegować do dwóch obserwatorów. Państwa zaproszone pokrywają koszty przyjazdu/wyjazdu z państwa zapra-

szającego. Pozostałe koszty (przejazdy na swoim terytorium, zakwaterowanie, wyżywienie, ochrona) pokrywa państwo zapraszające. Biorąc, więc pod uwagę koszty takiego przyjęcia i związany z nimi koszmar logistyczny nie należy się dziwić, że żadne z państw uczestniczących nie organizuje takich przedsięwzięć częściej niż wynika to z zapisów *Dokumentu Wiedeńskiego 1999*.

3.5. Powiadamianie o określonych rodzajach działalności wojskowej i ich obserwacja

Dokument Wiedeński 1999 obliguje państwa do notyfikowania działalności wojskowej (na 42 dni lub więcej przed jej rozpoczęciem), jeżeli przekroczone są następujące pułapy, (choćby w jednej kategorii): 9000 żołnierzy, 250 czołgów, 500 BWO, 250 szt. artylerii o kalibrze większym niż 100 mm, 200 planowanych samolotowyłotów. Notyfikuje się też desant amfibijny/spadochronowy, jeżeli bierze w nim udział więcej niż 3000 żołnierzy. Jeżeli ilości te przekraczają odpowiednio 13 000 żołnierzy, 300 czołgów, 500 BWO, 250 szt. artylerii i 3500 żołnierzy w desancie, państwo, na którego terytorium prowadzona jest taka działalność jest zobowiązane nie tylko do notyfikowania, ale i do zaproszenia obserwatorów.

Spośród ćwiczeń notyfikowanych tylko jedno przekraczało pułapy zmuszające do zaproszenia obserwatorów: ćwiczenie *Strong Resolve 2002* (ART V) w Norwegii. Druga część symultanicznego ćwiczenia *Strong Resolve 2002* odbyła się w Polsce (*Livex i Crisis Response Operation*) – jednak ilość żołnierzy i sprzętu biorącego udział w tym ćwiczeniu na terytorium Polski nie przekraczała limitów wskazanych powyżej, w związku, z czym nasz kraj nie był zobligowany do zaproszenia obserwatorów. Niemniej na znak otwartości naszego kraju ministerstwo spraw zagranicznych w porozumieniu z ministerstwem obrony narodowej zdecydowały się wysłać zaproszenie do obserwacji wymienionego ćwiczenia do wszystkich bezpośrednich i bałtyckich sąsiadów Polski – łącznie do 13 krajów. Państwa te odpowiedziały na zaproszenie wysyłając w sumie 21 obserwatorów.

3.6. Roczne plany kalendarzowe i postanowienia ograniczające

Do 15 listopada każdego roku państwa uczestniczące zobowiązane są do podania za pomocą notyfikacji odpowiedniego formatu informacji odnośnie działalności wojskowej na następny rok kalendarzowy, jeżeli podczas tej działalności przewidywane jest przekroczenie progów wskazanych w podrozdziale 2.4 (odpowiednio 9000 żołnierzy, 250 czołgów, 500 BWO, 250 szt. artylerii, 200 planowanych samolotowyłotów lub desant z udziałem więcej niż 3000 żołnierzy). Oznacza to konieczność dwukrotnego notyfikowania takiej działalności wojskowej: do 15 listopada danego roku na następny rok kalendarzowy oraz na 42 dni przed ćwiczeniem. W związku z powyższym lista rocznych planów kalendarzowych za lata 2000–2002 nie podlegała zmianom.

Postanowienia ograniczające uwzględniają zakaz prowadzenia określonej aktywności wojskowej. Dodatkowo zabrania się prowadzenia działalności wojskowej obejmującej więcej niż 40 000 żołnierzy lub 900 czołgów lub 2000 BWO lub 900 szt. artylerii częściej niż raz na 3 lata. Dlatego ćwiczenia, w których planowane jest przekroczenie jednej z powyższych wartości notyfikuje się w rocznych planach kalendarzowych z dwuletnim wyprzedzeniem.

Żadne z państw uczestniczących w roku 2000 i 2001 nie notyfikowało zamiaru przeprowadzenia takich ćwiczeń.

3.7. Przestrzeganie i weryfikacja

Zakres dotyczący przestrzegania i weryfikacji obejmuje środki budowy zaufania, które mogą być wykorzystane przez państwa uczestniczące w przypadku podejrzenia o nieprzestrzeganie postanowień Dokumentu Wiedeńskiego 1999, bądź po prostu w celu potwierdzenia wymiany informacji przekazywanej przez państwo weryfikowane.

Do narzędzi przestrzegania i weryfikacji należą, obok narodowych środków technicznych, inspekcje w rejonie wskazanym i wizyty oceniające.

Każde państwo uczestniczące ma prawo do prowadzenia inspekcji rejonu wskazanego na terytorium innego państwa uczestniczącego. Rejon ten określany jest precyzyjnie w notyfikacji o zamiarze przeprowadzenia inspekcji i nie powinien być większy niż 10 000 km² (rejon wymagany do prowadzenia działalności wojskowej na szczeblu armii). Notyfikacja o zamiarze przeprowadzenia inspekcji wysyłana jest do państwa inspekcjonowanego (i wszystkich innych) na 36–120 godzin przed przewidywanym wejściem na terytorium państwa inspekcjonowanego. Państwo to ma 24 godziny na udzielenie odpowiedzi, a zespół inspekcyjny, składający się z czterech inspektorów, „otrzymuje” do dyspozycji 48 godzin na przeprowadzenie inspekcji. W czasie inspekcji zespół inspekcyjny ma dostęp do wszystkich wojskowych i służących obronie miejsc, z wyjątkiem punktów zastrzeżonych, których liczba powinna być jak najmniejsza.

Żadne państwo uczestniczące nie jest zobowiązane do przyjęcia w ciągu roku więcej niż trzech inspekcji, w tym więcej niż jednej inspekcji z tego samego państwa.

W załącznikach przedstawiono ilość inspekcji przeprowadzonych przez państwa uczestniczące w latach 2000 i 2001. Zdecydowanymi liderami są tutaj Francja i Wielka Brytania, posiadające silne i doświadczone centra weryfikacji oraz tradycyjnie próbujące „pokazać się” w różnych miejscach Europy, włączając w to najbardziej zapalne regiony. Polska, posiadająca małą obsadę kadrową Oddziału Kontroli Rozbrojenia DWSZ (od końca kwietnia 2002 r. DWM – Departament Współpracy Międzynarodowej), swoje zainteresowanie skupia na najbliższych sąsiadach ze wschodu. Ilość inspekcji przeprowadzonych przez Polskę w latach

2000–2001 (1 inspekcja) jest chyba stanowczo za mała w stosunku do liczby ludności, naszego terytorium i liczebności sił zbrojnych.

Ocena wiarygodności przedstawionych informacji o siłach zbrojnych i planach rozmieszczenia głównych systemów uzbrojenia i sprzętu jest dokonywana w czasie tzw. wizyt oceniających. Ocenie poddaje się formację lub jednostkę (również nieaktywną). Zespół oceniający składający się z trzech członków ma do dyspozycji 12 godzin w ciągu jednego dnia, w czasie, których otrzymuje „briefing” na temat jednostki od jej dowódcy lub zastępcy dowódcy oraz ma możliwość zobaczenia głównych systemów uzbrojenia, sprzętu oraz komunikowania się z personelem jednostki.

Państwa uczestniczące zobowiązane są do przyjmowania wizyt oceniających na swoim terytorium w ilości 1 wizyta na każde 60 jednostek/formacji wykazanych w tabeli 1 swojej rocznej wymiany informacji (jest to tzw. kwota pasywna). Kwota ta dla Polski wynosiła 2 w roku 2000 i 2001, w roku 2002 wynosi 1.

Ponieważ większość państw uczestniczących posiada kwotę pasywną równą 1, na początku każdego roku można zaobserwować swego rodzaju wyścig do wykorzystania tej kwoty przez inne państwa – Polska np. zwykle planuje odbycie wizyty oceniającej na terytorium jednego z naszych wschodnich sąsiadów na początku roku kalendarzowego.

3.8. Porozumienia regionalne

Dokument Wiedeński 1999 w Rozdziale X zachęca do podejmowania dwustronnych i wielostronnych porozumień regionalnych obejmujących m.in.:

- wspólne ćwiczenia i manewry;
- współpracę wojskową;
- zmniejszanie pułapów żołnierzy i sprzętu podlegających notyfikacji/zapraszaniu obserwatorów;
- dodatkowe inspekcje rejonu wskazanego;
- dodatkowe wizyty oceniające;
- zwiększanie ilości członków zespołów inspekcyjnych/oceniających;
- tworzenie wspólnych centrów weryfikacji.

Wychodząc na przeciw tym zapisom wiele państw zawarło porozumienia regionalne¹¹. Porozumienia te dotyczą zwykle zmniejszania pułapów żołnierzy i sprzętu podlegających notyfikacji/zapraszaniu obserwatorów, dodatkowych inspekcji rejonu wskazanego bądź wizyt oceniających. Niektóre z państw podpisały takie porozumienia podczas obowiązywania *Dokumentu Wiedeńskiego 1994*:

¹¹ Conflict Prevention Centre – Overview of Bilateral, Sub-Regional and Regional Agreements and Initiatives Aiming at Strengthening Transparency, Security and Co-operation in South-Eastern Europe, Wiedeń, 28.02.2002 r.

- porozumienie dwustronne pomiędzy rządami Rumunii i Węgier (podpisane w dniu 06.09.1996);
- porozumienie dwustronne pomiędzy rządami Słowacji i Węgier (podpisane w dniu 23.03.1998);
- porozumienie dwustronne pomiędzy rządami Rumunii i Bułgarii (podpisane w dniu 19.12.1995);
- porozumienie dwustronne pomiędzy rządami Turcji i Bułgarii (podpisane w dniu 23.03.1998);
- porozumienia dwustronne pomiędzy rządami Turcji i Macedonii oraz Turcji i Albanii (podpisane w dniu 30.04.1998).

Po wejściu w życie Dokumentu Wiedeńskiego 1999 kilka innych państw przystąpiło do porozumień regionalnych:

- porozumienie dwustronne pomiędzy rządami Białorusi i Ukrainy (07.11.2001);
- porozumienie dwustronne pomiędzy rządami Słowacji i Ukrainy (weszło w życie 22.05.2001);
- porozumienie dwustronne pomiędzy rządami Grecji i Bułgarii (*Dokument ateński* – 04.04.2001, z poprawkami z dnia 17.06.2001).

* * *

Proces realizacji środków budowy zaufania i bezpieczeństwa w Europie jest bardzo dynamiczny. Od kilkunastu lat proces ten adaptowany jest ciągle do zmieniających się warunków polityczno-militarnych w Europie. Poczynając od Dokumentu Konferencji Sztokholmskiej poprzez kolejne edycje *Dokumentów Wiedeńskich*, umacniał się system bezpieczeństwa, przejrzystości i otwartości w dziedzinie militarnej. System ten budowany jest w oparciu o konsekwentne zmiany w zapisach kolejnych edycji *Dokumentów Wiedeńskich*. Z jednej strony bowiem obniżane były progi notyfikacji i obserwacji działalności wojskowej oraz limity postanowień ograniczających, co bezpośrednio wpływa na zwiększenie poczucia bezpieczeństwa pomiędzy państwami uczestniczącymi. Z drugiej strony obligatoryjne przekazywanie bardzo szczegółowych danych na temat planowania obronnego, rozwijająca się współpraca wojskowa oraz coraz częściej podpisywane porozumienia regionalne wpływają na dalsze umacnianie otwartości i przejrzystości oraz budowę realnego partnerstwa pomiędzy państwami.

ROZDZIAŁ IV

POLSKIE PRZEWODNICTWO W KIEROWANIU PRACAMI OBWE

1. ZARYS DZIAŁALNOŚCI POLSKI W PROCESIE KBWE/OBWE ¹

W podejściu Polski do KBWE/OBWE można wyróżnić trzy etapy. W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych traktowano proces KBWE w kategoriach możliwości zapobieżenia pogłębianiu podziału Europy. Począwszy od przełomu lat 1989/1990, przez krótki czas w KBWE pokładano nadzieje na urzeczywistnienie idei nowej Europy – „pokojoyej, demokratycznej i zjednoczonej”. Konferencja miała stać się głównie instytucją wspomagającą proces jednoczenia kontynentu. Podejście to powstało na tle optymizmu płynącego z nagłego i niespodziewanego przełamania politycznego podziału kontynentu, czego wyrazem były zapisy *Paryskiej Karty Nowej Europy* z listopada 1990 r. Konsens w tej kwestii był m.in. wynikiem aktywności dyplomatycznej państw środkowoeuropejskich, które zdawały sobie sprawę z czasowej nierealności postulatów integracyjnych ze strukturami euroatlantyckimi i w konsekwencji przenosiły akcent na stworzenie demokratycznego i sprawnego systemu ogólnoeuropejskiego; jednocześnie właśnie w KBWE upatrywały przydatny instrument zacieśniania powiązań ze światem zachodnim.

Trzeci etap w podejściu do KBWE ukształtował się na przełomie lat 1991 i 1992. Okazało się, iż sprzeczności okresu transformacji europejskiej są na tyle silne, że wymuszają rewizję założeń procesu integrowania kontynentu, łącznie z rolą w nim KBWE. Problemem pierwszoplanowym stało się rozwiązywanie kryzysów regionalnych oraz zapobieganie nowym konfliktom. Pojawiła się koncepcja kooperacyjności struktur bezpieczeństwa europejskiego. Nowa architektura bezpieczeństwa europejskiego polegać miała na współdziałaniu wszystkich organizacji i instytucji europejskich, w których kompetencjach leżały sprawy europejskie: KBWE, ONZ, NATO, Unia Europejska, UZE, Rada Europy, Północnoatlantycka Rada Współpracy (NACC).

Każda z tych organizacji i instytucji miała prowadzić ściśle określone działania. „Specjalizacje” poszczególnych struktur byłyby komplementarne, a element konkurencyjności miał zostać wyeliminowany bądź sprowadzony do minimum.

¹ Opracowano na podstawie danych zawartych na stronie internetowej: www.msz.gov.pl.

W tym umownym podziale pracy KBWE przypadła funkcja politycznego rozwiązywania konfliktów w Europie Środkowej i Wschodniej oraz zapobiegania im poprzez stosowanie środków tzw. dyplomacji prewencyjnej. Była to kluczowa zmiana w rozumieniu funkcji KBWE i zarazem początek procesu jej przekształcania z instytucji, której działania były nakierowane na całą Europę, w instytucję zajmującą się niestabilnymi obszarami na *de facto* peryferiach kontynentu. Nie musiało to oznaczać obniżenia roli KBWE. Jej nowe zadania miały ważne znaczenie dla stabilności całej Europy.

Polska wspierała powyższą ewolucję uznając ją za korzystną dla swoich interesów. Liczono, iż KBWE przyczyni się do załagodzenia konfliktów w sąsiedztwie granic RP, mogących przynieść negatywne implikacje dla interesów czy bezpieczeństwa państwa. W 1992 r. w dokumencie pod nazwą *Podstawowe założenia polskiej polityki bezpieczeństwa* wytyczono jako główny cel i priorytet dla Polski wejście do zachodnioeuropejskich i transatlantyckich struktur bezpieczeństwa.

Nowa polska linia, będąca naturalną konsekwencją przemian 1989 roku i odzyskania suwerenności państwa, prowadziła do modyfikacji, a nawet względnego zmniejszenia roli KBWE (od 1 stycznia 1995 r. przekształconej w Organizację Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie – OBWE) w polskiej polityce bezpieczeństwa. Proces KBWE zaczęto znów doceniać, gdy wybuchy wewnętrznych konfliktów etnicznych wykazały potrzebę ogólnoeuropejskiej organizacji, zdolnej do zapobiegania i rozwiązywania konfliktów. Także, gdy pojawiła się konieczność opracowania systemu współdziałania różnych instytucji międzynarodowych w podejmowaniu nowych wyzwań. Od 1991 roku KBWE zaczęła budować struktury umożliwiające operatywne działania w tym kierunku.

Gotowość Polski do współuczestniczenia w rozwiązywaniu wspomnianych konfliktów, zwłaszcza na obszarze b. ZSRR, mogła się zrealizować tylko w ramach KBWE. Konferencja stwarzała płaszczyznę do aktywnego i równoległego włączenia się Polski do budowy stabilnego i zrównoważonego porządku wojskowego w Europie, gdy okazało się, że wejście do NATO będzie procesem dłuższym, niż przewidywano. Wysiłki Polski na rzecz przyjęcia do NATO ujawniły też potrzebę równoległych działań w celu opracowania nowej formuły określającej miejsce Rosji, Ukrainy, państw bałtyckich i innych w nowym porządku europejskim. KBWE (a później – OBWE) stała się jedynym instrumentem pozwalającym państwom, które nie miały szans na wejście do NATO, aktywnie uczestniczyć w organizowaniu współżycia europejskiego, w kształtowaniu nowej architektury bezpieczeństwa i uzyskiwaniu przynajmniej tzw. miękkich gwarancji bezpieczeństwa. Tak, więc po pewnych wcześniejszych wahaniach, zaczęto nieco bardziej doceniać możliwości KBWE.

Wyzwania i dylematy ze sfery polityczno-wojskowej w erze postkomunistycznej wytworzyły zapotrzebowanie na poszukiwanie nowych kryteriów stabilności, nowych rozwiązań rozbrojeniowych oraz na dyskusje, prowadzące do sformuło-

wania nowego, kompleksowego programu kontroli zbrojeń. Polska aktywnie włączyła się w te wysiłki. OBWE była i jest właściwym miejscem do opracowania i rozwiązania tego problemu. Pełni ona funkcję pewnego rodzaju „politycznego strażnika” istniejących porozumień o kontroli zbrojeń, jest miejscem prowadzenia rokowań w sprawie decyzji w tej dziedzinie oraz skutecznym instrumentem nadzoru nad wcielaniem w życie przyjętych zobowiązań.

Powyższe względy przemawiały na rzecz traktowania OBWE jako instytucji komplementarnej do NATO i UZE, jako składnik polskiej polityki bezpieczeństwa, umożliwiający współuczestniczenie Polski w konsolidacji osiągnięć przemian europejskich lat 1989–1992 i w kształtowaniu nowego ładu na kontynencie.

W 1994 r. delegacja Polski przy KBWE została przekształcona w stałą misję przy KBWE (później przy OBWE), z szefem w randze ambasadora. Zwiększona aktywność Polski w OBWE skupiła się na zapobieganiu konfliktom, kontroli zbrojeń i wojskowych środków budowy zaufania oraz na ochronie praw człowieka. Możliwości konkretnego zaangażowania tworzyły zwłaszcza tzw. misje długoterminowe w terenie, czyli w miejscach konfliktów.

Polacy – dyplomaci i oficerowie – uczestniczyli w misjach OBWE w Gruzji, Tadżykistanie czy Macedonii, gdzie nie było polskich przedstawicielstw dyplomatyczno-konsularnych. Polak został także zastępcą szefa tzw. grupy wspomagania OBWE w Groznm. Polskim dyplomatom powierzano także ważne zadania, np. w latach 1992 i 1993 Adam Daniel Rotfeld był osobistym przedstawicielem przewodniczącego KBWE do spraw konfliktu wokół Naddniestrza w Mołdawii. Wspomniany już, ambasador Stanisław Przygodzki, a następnie Andrzej Kasprzyk, wyznaczeni zostali do pełnienia podobnej funkcji związanej z zażegnywaniem konfliktu w Górnym Karabachu.

Dyplomaci polscy w Wiedniu byli także zaangażowani w długotrwałe negocjacje toczące się wokół rosyjskiego postulatu udzielenia międzynarodowej legitymacji „operacjom pokojowym”, które Rosja miałaby prowadzić w pobliżu swoich granic na obszarze b. ZSRR, z ograniczonym udziałem państw WNP. Dla Polski, podobnie jak dla Ukrainy, trzech państw bałtyckich, Mołdawii, Azerbejdżanu i Turcji, głównym problemem było znalezienie właściwej równowagi między potrzebą stabilności z jednej strony, a koniecznością umacniania suwerenności i niepodległości nowo powstałych państw na terenie b. ZSRR – z drugiej Polska nie była przeciwna rosyjskiej ofercie wykorzystania jej „sił pokojowych”. Chciała natomiast – podobnie jak większość pozostałych państw – aby Rosja dała wyraźne gwarancje OBWE, co do sprawowania kontroli politycznej nad „operacjami pokojowymi”, prowadzonymi pod egidą WNP i związania ich z procesem politycznego pojednania w kraju przyjmującym siły pokojowe. Stronie polskiej zależało także na zapewnieniu, że wojska rosyjskie (lub WNP) zostaną wycofane po osiągnięciu wspólnie założonych celów. Przewlekłe zaangażowanie rosyjskich wojsk federalnych w Czeczenii oraz niechęć Moskwy co do zakresu ewentualnej kontroli OBWE

nad „operacjami pokojowymi” spowodowały zawieszenie tych negocjacji w 1995 r. Nie można jednak wykluczyć, że zostaną one wznowione w bardziej sprzyjających warunkach, gdyż rosyjski postulat nie został formalnie zdjęty z agendy.

Polska włączyła się także w działania umacniające system ochrony praw człowieka oraz funkcjonowania tzw. ludzkiego wymiaru OBWE. Jako gospodarz ODIHR, Polska starała się o wzmocnienie mandatu i pozycji tej autonomicznie działającej instytucji OBWE. Warszawa stała się – obok Wiednia, Pragi i Hagi – jedną ze stolic OBWE i ośrodkiem inicjatyw dotyczących tzw. ludzkiego wymiaru, w tym zwłaszcza w odniesieniu do wolnych wyborów i budowy demokratycznych instytucji w nowo powstałych państwach. Wielu Polaków uczestniczyło w tzw. monitorowaniu wyborów w różnych krajach, w tym w Bośni i Czeczenii.

Inny kierunek działania to ograniczanie niekorzystnych skutków tzw. porozumienia z Schengen dla rozwoju kontaktów między ludźmi w Europie. Dla sąsiadów Unii Europejskiej porozumienie to było znakiem tworzenia się nowych podziałów na kontynencie. W ramach ludzkiego wymiaru OBWE Polska zgłosiła propozycję, której celem było usuwanie sztucznych trudności w podróżach między państwami, zmianę w poniżającym traktowaniu cudzoziemców na przejściach granicznych oraz zwalczanie negatywnych stereotypów na temat innych narodów. Inicjatywa polska została poparta przez szeroką koalicję tzw. nowych demokracji na Konferencji Przeglądowej w Budapeszcie w grudniu 1994 r. Uzyskanie pozytywnych rozwiązań okazało się trudniejsze niż oczekiwano. Oprócz generalnych deklaracji co do potrzeby ułatwiania kontaktów ludzkich oraz „powstrzymywania się od poniżającego traktowania i innych nadużyć godności ludzkiej” w przypadku podróżujących osób, państwa Unii Europejskiej nie były skłonne złożyć dalej idących zobowiązań.

Kontrola zbrojeń stała się swego rodzaju polską specjalnością w OBWE. Rokowania nad *Dokumentem Wiedeńskim*, ustanawiającym reżim ŚBZiB były prowadzone w latach 1992 i 1994 przez polskich koordynatorów (P. Świtalskiego i A. Kobierackiego). W 1993 roku, z polskiej inicjatywy, opracowano propozycję Grupy Wyszehradzkiej i Ukrainy w sprawie konkretyzacji środków budowy zaufania. Polska jako pierwsza przedstawiła propozycję negocjacyjną przyszłego Kodeksu Postępowania Państw w Dziedzinie Polityczno-wojskowych Aspektów Bezpieczeństwa, z której uwzględniono liczne sugestie. Kodeks potwierdził suwerenne prawo do przynależności każdego państwa do sojuszu (obronnego), a także do wystąpienia z niego. Był to wkład Polski w rozwój i umacnianie sieci tzw. miękkich gwarancji bezpieczeństwa. Ich znaczenia nie należy lekceważyć zwłaszcza, gdy dotyczą państw pozostających poza silnymi sojuszami obronnymi.

Polska i Węgry wspólnie przedstawiły propozycję dotyczącą zwiększenia tzw. przejrzystości w sprawach polityki obronnej oraz sposobu funkcjonowania cywilnej kontroli nad siłami zbrojnymi. Polska zainteresowała się także rokowaniami nad nowatorskim i przyszłościowym tematem – środkami stabilizacyjnymi, które

miałyby zastosowanie w sytuacjach kryzysowych, ponieważ doceniano ich znaczenie dla zapobiegania i rozwiązywania konfliktów, zwłaszcza o wewnętrznym charakterze.

Polska wniosła wkład w rozwój koncepcji regionalnych środków budowy zaufania, przedkładając pierwszy projekt ewentualnego porozumienia w tej sprawie, znanego w kuluarach Hofburga jako „model kaliningradzki”. Dotyczył on wymiany informacji (nowością w OBWE było włączenie sił morskich, stąd skojarzenie z Kaliningradem), kontaktów wojskowych, weryfikacji, inspekcji itd. W uznaniu aktywnej roli w tej dziedzinie, Polsce zaproponowano przewodnictwo seminarium w sprawie regionalnych środków kontroli zbrojeń na obszarze OBWE (odbyło się w Wiedniu, w czerwcu 1995 r.). Polska podjęła też próby organizowania tzw. regionalnego stolika bałtyckiego lub innej formy regionalnego współdziałania.

Polska opowiadała się za takim programem kontroli zbrojeń w ramach OBWE, który zachęcałby do większej współodpowiedzialności za bezpieczeństwo wojskowe i do lepszego funkcjonowania zawartych już porozumień. We wrześniu 1994 r. minister spraw zagranicznych Andrzej Olechowski złożył w Wiedniu propozycje w sprawie zapobiegania destabilizacji w skali regionalnej, skutków modernizacji broni i sprzętu, naruszeń i nieprzestrzegania istniejących porozumień. Wskazując na skutki nadmiernych i lokalnie destabilizujących koncentracji wojsk i sprzętu, Polska miała na uwadze swoje zainteresowanie w stopniowym obniżaniu wojskowego znaczenia rosyjskiego okręgu kaliningradzkiego.

Polski dokument stał się początkiem dyskusji nad przyszłością i programem kontroli zbrojeń. Przyczynił się także do wyeksponowania spraw rozbrojeniowych w rozmowach ministrów spraw zagranicznych Francji, Niemiec i Polski (Trójkąta Weimarskiego) w Bambergu i opracowania specjalnej deklaracji na ten temat. To oświadczenie, konkretyzujące program kontroli zbrojeń miało ciąg dalszy. Po odpowiednich modyfikacjach, zostało zgłoszone jako propozycja trzech państw na Spotkaniu Przeglądowym KBWE w Budapeszcie w grudniu 1994 r.

Prace, uwzględniające polską propozycję oraz „deklarację bamberską”, były kontynuowane, zwłaszcza w fazie przygotowań do szczytu OBWE w Lizbonie w grudniu 1996 r. Kolejne propozycje Trójkąta Weimarskiego zapobiegły przyjęciu rozwiązań minimalistycznych. Wpłynęły też na przyjęcie postanowień nadających sprawom kontroli zbrojeń wysoką rangę polityczną i merytoryczną.

Polska dyplomacja uważała kwestię budowy zaufania w dziedzinie wojskowych aspektów bezpieczeństwa za znaczący instrument utrzymywania stabilności w okresie zmian po zakończeniu zimnej wojny. Kontrola zbrojeń w szerokim pojęciu, tj. obejmującym ŚBZiB, rozbrojenie oraz militarne środki zapobiegania konfliktom, jest w polskim myśleniu strategicznym traktowana jako ważny filar nowego porządku pojałańskiego.

Ważną częścią polskiej działalności w Wiedniu był udział w pracach nad zarysem nowego porządku bezpieczeństwa europejskiego, znanym *Wspólnym i wszechstronnym modelem bezpieczeństwa dla Europy w XXI wieku*.

Ze względu na negatywne doświadczenia Polski związane z podobnymi przedsięwzięciami w historii (Kongres Wiedeński, Traktat Wersalski, porozumienia jałtańskie) prace nad modelem widziano w Warszawie jako adaptowanie istniejących struktur i koncepcji do zmieniających się warunków. Miał on zapewnić raczej współdziałanie między istniejącymi organizacjami bezpieczeństwa niż stanowić system bezpieczeństwa. Według Polaków model powinien odzwierciedlać dynamiczną naturę stosunków międzynarodowych po zakończeniu zimnej wojny, łącznie z rozszerzaniem się struktur transatlantyckich na Wschód.

Po „Jesieni Ludów” 1989 roku, kraje środkowoeuropejskie ponownie pojawiły się na scenie międzynarodowej, poszukując stabilnego i należnego miejsca, tym razem nie jako przedmioty, ale podmioty stosunków międzynarodowych. Polska gotowa była brać pod uwagę uzasadnione rosyjskie interesy bezpieczeństwa, ale nie jako aspekt dominujący nad innymi. Dążąc do promowania własnych interesów bezpieczeństwa, chciała zapobiegać niekorzystnym dla Europy Środkowej tendencjom. W ujęciu polskim przyszły system bezpieczeństwa europejskiego powinny tworzyć trzy podstawowe elementy:

a) porządek demokratyczny, oparty na prawie międzynarodowym, praworządności, poszanowaniu praw człowieka i fundamentalnych wartości oraz zasadzie solidarności z państwem zagrożonym z zewnątrz (przez użycie siły i terroryzm) lub od wewnątrz (np. przez próbę obalenia demokratycznego porządku, przez katastrofy żywiołowe itp.);

b) elastyczna architektura bezpieczeństwa, której podstawę stanowiłyby cztery filary:

- poszerzony sojusz atlantycki,
- strategiczne porozumienia między NATO a Rosją i Ukrainą,
- system wzajemnie wspierających się instytucji, w tym z OBWE, jako komplementarnym, a nie alternatywnym partnerem poszerzonego NATO,
- zinstytucjonalizowany system kontroli zbrojeń, obejmujący systemy CFE, CBMs, otwartych przestworzy i regionalne;

c) system partnerstwa, wszechstronnej współpracy we wszystkich możliwych dziedzinach i solidarnego podejmowania nowych wyzwań, zwłaszcza w zapobieganiu konfliktom.

Poza projektem rosyjskim, była to przez długi czas jedyna, tak wszechstronna, koncepcja modelu bezpieczeństwa przedstawiona w OBWE. Polska stanowczo odrzuciła rosyjski pomysł wprowadzenia do modelu tzw. krzyżowych gwarancji bezpieczeństwa dla państw Europy Środkowej i Wschodniej, udzielanych przez Rosję lub Rosję wspólnie z NATO. Powód był jasny: tego rodzaju rozwiązanie

legitymizowałoby de facto nierówny status regionu i utrzymywałoby go w „szarej strefie”, co było przyczyną konfliktów i wojen w przeszłości.

Przed lizbońskim szczytem OBWE w grudniu 1996 r. Polska przedłożyła dwie powiązane ze sobą propozycje. Pierwsza rozwijała zasadę solidarności z państwem zagrożonym użyciem siły, niebezpieczeństwem nielegalnego obalenia konstytucyjnych i demokratycznych instytucji, atakami terrorystycznymi oraz klęskami żywiołowymi. Postulowała udzielenie pomocy w postaci m.in.: politycznego wsparcia, mediacji, pomocy materialnej, podjęcia wspólnej akcji (w tym poprzez Radę Bezpieczeństwa ONZ) w celu zapobieżenia naruszaniu zasad i norm OBWE. Druga propozycja dotyczyła wspólnych działań w przypadku naruszania i niewykonywania norm i postanowień OBWE. Ten obszerny projekt przyjmował zasadę tzw. kooperatywnego działania państw, jeśli to możliwe z udziałem zainteresowanego kraju; postulował rozmaite działania na szczeblu różnych instytucji OBWE, pomoc w razie obiektywnych trudności z realizacją przyjętych postanowień, a nawet wspólne przekazanie sprawy do Rady Bezpieczeństwa ONZ, gdyby doszło do znacznego naruszenia norm i zasad.

Obie propozycje były przedmiotem intensywnych dyskusji na szczycie OBWE w Lizbonie, jednakże ze względu na to, że rozmowy nt. „modelu” były przejściowo uzależnione od postępów w procesie rozszerzenia NATO, (tzn. uzależnienia od rozstrzygnięć dotyczących niektórych aspektów architektury europejskiej), szczyt nie podjął istotniejszych decyzji w tej kwestii. Obie polskie propozycje pozostały jednak także na stole rokowań i zostały podjęte w Wiedniu wiosną 1997 r.

Rolę i znaczenie Polski w OBWE zwiększało jej tradycyjne zaangażowanie w działalność, autorstwo lub współautorstwo różnych inicjatyw, zwłaszcza w dziedzinie wojskowych aspektów bezpieczeństwa, w zapobieganie konfliktom. Ceniono nasze uczestnictwo w systemie konsultacji (zwłaszcza w ramach Grupy Wyszehradzkiej), kontakty z państwami Unii Europejskiej, NATO, WNP oraz obecność Polaków w wielu instytucjach OBWE. Umiejętna interpretacja polskich interesów narodowych zapewniała polskiej delegacji w Wiedniu opinię „wyrazistej”. Dzięki swej aktywności Polska zdołała zdobyć sobie miejsce w nieformalnym zespole decyzyjnym, składającym się z 10–12 najbardziej aktywnych i wpływowych państw w organizacji.

2. UDZIAŁ POLSKI W KIEROWNICZEJ „TRÓJCE” OBWE

Logicznym skutkiem polskiej polityki wobec OBWE było ubieganie się o jej przewodnictwo w 1998 r. 17 września 1996 r. Rada Ministrów RP wyraziła zgodę na ubieganie się o przejęcie przewodnictwa OBWE.

Decyzję podjął szczyt OBWE w Lizbonie 3 grudnia 1996 r. Prezydent RP, występując w portugalskiej stolicy, podziękował za powierzenie Polsce przewodnic-

stwa. Aleksander Kwaśniewski zapowiedział, że Polska będzie się starała pełnić rolę „organizatora konsensu 55 państw” i skupiać się na trzech najważniejszych zadaniach: 1) zapobieganie i rozwiązywanie konfliktów; 2) umacnianie nowego polityczno-wojskowego ładu w Europie, włączając w to kontrolę zbrojeń; 3) umacnianie instytucji demokratycznych i ochrony praw człowieka².

W związku z przewodnictwem w OBWE w 1998 r. Polska weszła w skład kierowniczej „trójki” tej organizacji. W 1997 r. zostały wypracowane priorytety polskiego przewodnictwa w OBWE. Należały do nich: zapobieganie konfliktom, dyplomacja prewencyjna, rozwiązywanie kryzysów, promowanie zasad i norm postępowania, zwłaszcza standardów praw człowieka, w tym praw mniejszości narodowych, budowanie instytucji demokratycznych, zwiększenie stabilności w Europie poprzez współpracę w sferze bezpieczeństwa³.

W październiku 1996 r. powołano Międzyresortowy Zespół ds. Przewodnictwa OBWE – organ pomocniczy i opiniodawczy Ministra Spraw Zagranicznych jako Urzędującego Przewodniczącego Organizacji. Wyznaczono także Przedstawiciela Ministra do spraw Przewodnictwa Polski w OBWE, którym został ambasador Jerzy M. Nowak. Polska uczestniczyła w misjach długoterminowych OBWE oraz w operacjach nadzorowania wyborów municypalnych i parlamentarnych w Bośni i Hercegowinie. W dniach 12–28 listopada 1996 r. w Warszawie odbyło się spotkanie implementacyjne *wymiaru ludzkiego* OBWE, które było poświęcone przeglądowi stanu przestrzegania praw człowieka i rozwoju instytucji demokratycznych w państwach członkowskich.

Warszawskie Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE zorganizowało dwa seminaria: w kwietniu 1997 r. poświęcone przeprowadzaniu i nadzorowaniu wyborów oraz w październiku 1997 r. na temat społecznej roli kobiet.

Przedstawiciele Polski brali udział w procesie implementacji wojskowej i cywilnej części Porozumienia z Dayton, w weryfikacji wykonania postanowień w zakresie regionalnej kontroli zbrojeń i środków budowy zaufania oraz w misjach pod auspicjami ONZ i OBWE. W styczniu 1997 r. rozpoczęły się prace nad modyfikacją Traktatu o Konwencjonalnych Siłach Zbrojnych w Europie (CFE). W przedstawionej 20 lutego koncepcji adaptacji Traktatu państwa NATO zaproponowały zastąpienie dotychczasowych pułapów grupowych pułapami narodowymi i terytorialnymi oraz utworzenie na obszarze Europy Środkowej i Wschodniej (Polski, Węgier, Czech, Słowacji, Białorusi, części Ukrainy i Obwodu Kaliningradzkiego) specjalnej strefy, w której nastąpiłoby zamrożenie pułapów uzbrojenia na dotychczasowym poziomie.

² R. Zięba, *KBWE/OBWE w polskiej polityce bezpieczeństwa*, [w:] *Polska polityka bezpieczeństwa 1989–2000*, Warszawa 2001, s. 386.

³ J. Czaputowicz, *Przegląd polskiej polityki zagranicznej i działalności MSZ w 1997 r.*, [w:] *Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej 1998*, red. B. Wizimirska, Warszawa 1998, s. 18.

Polska dążyła do zapewnienia takich zasad zmiany Traktatu, która nie będzie utrudniać integracji Polski z sojuszem północnoatlantyckim. Chciała zachować obecne limity na sprzęt i uzbrojenie oraz zdolność sojuszu do udzielenia jej odpowiedniego wsparcia poprzez niewprowadzanie ograniczeń na rozmieszczanie wojsk NATO i rozbudowę infrastruktury wojskowej. Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom innych państw, również naszych partnerów z NATO, Polska zapowiedziała, że nie będzie zmierzać do zwiększenia aktualnego pułapu narodowego na uzbrojenie i sprzęt.

W dniu 23 lipca 1997 r. osiągnięto w Wiedniu porozumienie zgodnie z którym zostały wprowadzone narodowe oraz terytorialne pułapy w poszczególnych kategoriach broni, zgodnie z zasadą, że suma uzbrojenia jednostek własnych oraz wojsk stacjonujących nie może przekraczać pułapu określonego dla danego państwa. Zapis ten wychodził naprzeciw oczekiwaniom Rosji, że rozszerzenie NATO nie spowoduje zwiększenia nasycenia uzbrojeniem terytorium państw kandydujących do członkostwa.

W uchwale nr 23/97 z 22 kwietnia 1997 r. polska Rada Ministrów zatwierdziła Aneks A Konferencji Przeglądowej Traktatu o Konwencjonalnych Siłach Zbrojnych w Europie, który zawiera tekst porozumienia w sprawie zmiany ilościowych ograniczeń na uzbrojenie i sprzęt w tzw. strefie flankowej.

Polska, wspólnie z Niemcami i Francją, złożyła w czerwcu 1997 r. propozycję zmiany Dokumentu Wiedeńskiego. Miał ona na celu rozwój współpracy wojskowej, zwiększenie przejrzystości potencjałów wojskowych, stabilizowanie sytuacji w regionie oraz rozwój regulacji określających funkcjonowanie sił zbrojnych w społeczeństwie.

Obejmując przewodnictwo OBWE, Polska sformułowała zbiór celów ogólnych, które miały być odpowiedzią na podstawowe pytania o bezpieczeństwo i przyszłość Europy. Były one następujące⁴:

- lepsze przystosowanie organizacji do podejmowania nowych wyzwań współczesności,
- zwiększenie jej skuteczności w rozwiązywaniu konfliktów,
- ożywienie tzw. ludzkiego wymiaru,
- wywiązanie się z obowiązków koordynatora prac nad *Kartą Bezpieczeństwa Europejskiego*,
- ułożenie efektywniejszej współpracy z innymi organizacjami euroatlantyckimi,
- umacnianie demokratycznych standardów współżycia państw na naszym kontynencie, w tym zasady solidarności oraz łagodzenia napięć w stosunkach między państwami.

Cele te, które minister B. Geremek sformułował na początku przewodnictwa, były zgodne z podstawowymi programowymi wytycznymi szczytów OBWE.

⁴ J.M. Nowak, *Polskie przewodnictwo OBWE*, [w:] *Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej*, Warszawa 1999.

Oczywiście, przewodnictwo OBWE dawało okazję także do realizacji polskich celów. Stwarzało szansę rozszerzenia pola aktywności polskiej dyplomacji i ukształtowania obrazu naszego kraju jako wartościowego i twórczego partnera poszczególnych państw i ich ugrupowań. Dawało możliwość wypracowania lepszej pozycji w stosunkach z NATO i Unią Europejską, poprawy w stosunkach z Rosją, podniesienia roli Polski w regionie oraz ukazywania jej jako solidnego partnera, działającego sprawnie i skutecznie, a w razie potrzeby wykazującego także umiejętności przywódcze – regionalne i w skali kontynentu.

Zamierzenia te wymagały odpowiednich sił i środków. Od strony programowej założono ściśle zintegrowanie przewodnictwa z podstawowymi priorytetami polskiej polityki zagranicznej, tzn. akcesją do NATO i Unii Europejskiej. Od strony organizacyjnej – powołano dziesięcioosobowy zespół ze stałym przedstawicielem przewodniczącego (ambasadorem Jerzym M. Nowakiem) do realizacji i prowadzenia bieżących zadań oraz zwiększono obsadę personalną polskiej misji przy OBWE w Wiedniu do 7 dyplomatów (w tym 2 oficerów) kierowaną przez ambasadora A. Kobierackiego, który z urzędu objął na rok funkcje przewodniczącego Stałej Rady OBWE w Wiedniu. Ponadto ustanowiono systemy specjalnej łączności z Sekretariatem OBWE w Wiedniu, z partnerami w resortach spraw zagranicznych oraz w ONZ i organizacjach międzynarodowych działających w Europie.

Według zgodnych ocen partnerów i zagranicznych środków masowego przekazu polski przewodniczący OBWE zdołał „tchnąć życie” w nieco zrutynizowaną organizację i zwiększyć jej rolę wśród europejskich instytucji bezpieczeństwa i współpracy. Stało się tak dzięki wielkiej inicjatywie i aktywnej postawie w podejmowaniu najtrudniejszych wyzwań, sprawności organizacyjnej i negocjacyjnej, umiejętności mobilizowania państw do szybkiego działania, demokratyzacji procesów konsultacyjnych.

Wśród licznych dziedzin aktywności można wymienić zwłaszcza cztery sprawy, w których polskie przewodnictwo szczególnie się uwidoczniło⁵:

1. Polskie przewodnictwo głęboko zaangażowało się w łagodzenie i rozwiązywanie konfliktu w Kosowie i przyczyniło się bezpośrednio do uruchomienia bezprecedensowej w sensie wielkości (docelowo 2000 osób) misji weryfikacyjnej OBWE (Kosovo Verification Mission – KVM), która była czynnikiem powstrzymania obu stron przed operacjami zbrojnymi i serbskimi represjami. Jeszcze 10 marca 1998 r. minister B. Geremek przedstawił plan rozwiązania konfliktu (wsparty następnie decyzją Stałej Rady OBWE z 11 marca), podjął działania przeciwko jego rozszerzaniu się na sąsiednie państwa, przedkładał Sekretarzowi Generalnemu ONZ regularne, miesięczne raporty o sytuacji w Kosowie, które wykorzystano w rezolucjach Rady Bezpieczeństwa Narodów Zjednoczonych. 16 października przewodniczący OBWE podpisał w Belgradzie porozumienie o powołaniu do życia KVM, a następnie doprowadził do precedensowego porozumienia OBWE

⁵ Tamże, s. 139.

z NATO w sprawie współpracy tej Misji z Powietrzną Misją Weryfikacyjną NATO w Kosowie oraz gwarancji bezpieczeństwa członków KVM. Dopiero wyprowadzenie tej Misji z Kosowa w końcu marca 1999 r. uświadomiło, jak istotną rolę odgrywała ona w hamowaniu represji i fal uchodźców z Kosowa. O aktywności polskiego przewodniczącego w tej sprawie świadczy m.in. dwadzieścia listów do ministrów spraw zagranicznych FRJ i Grupy Kontaktowej, opracowanie wspomnianych sprawozdań dla ONZ, wprowadzenie OBWE do regularnych spotkań Grupy Kontaktowej wielkich mocarstw, odbycie licznych podróży do Belgradu, Prisztiny, Podgoricy, Tirany, Skopje i innych stolic Bałkanów, koordynowanie współdziałania z NATO, Unią Europejską i Radą Europy.

2. Wspomaganie sprawnego przejścia przez OBWE od ONZ nadzoru (monitoringu) policyjnego we Wschodniej Sławonii (Chorwacja) oraz organizacji i nadzorowania wyborów powszechnych w Bośni i Hercegowinie. W ramach tych działań stabilizacyjnych minister B. Geremek złożył wizyty w stolicach tych krajów, prowadził konsultacje z zainteresowanymi organizacjami, wspierał misje OBWE w Zagrzebiu i Sarajewie. Pozostając na obszarze południowo-wschodniej Europy do istotnego dorobku polskiego przewodnictwa, należy też zaliczyć działania w Albanii. W toku trzykrotnych wizyt w Tiranie przewodniczący OBWE uzyskał deklaracje wszystkich liczących się sił politycznych w Albanii o nieingerowaniu w konflikt kosowski, doprowadził także do wzmocnienia monitoringu OBWE na północy kraju. 30 września Polska (jako przewodniczący OBWE) wraz z Unią Europejską utworzyła w Brukseli Grupę „Przyjaciół Albanii” (Friends of Albania Group – FOA), której celem jest koordynowanie działań międzynarodowych na rzecz zapobiegania dezintegracji Albanii oraz stabilizowania jej systemu politycznego i gospodarczego.

3. Integrowanie pięciu państw środkowoazjatyckich i trzech zakaukaskich z głównymi nurtami prac organizacji oraz ze standardami europejskimi. Wynikiem kwietniowej wizyty w Azji Środkowej oraz listopadowej na Zakaukaziu było m.in. ustanowienie nowych misji i biur w Kazachstanie, Kirgistanie i Turkmenistanie oraz rozszerzenie obecności OBWE w Armenii i Azerbejdżanie (w Gruzji istniała już wcześniej liczna misja OBWE). Wizyty w regionach były przedsięwzięciami na dużą skalę. Delegacje, do których wchodziłi przedstawiciele innych organizacji, liczyły do 30 osób, którym towarzyszyli liczni dziennikarze. Wymagały one dobrego przygotowania merytorycznego i organizacyjnego. Kończyły się nie tylko rozmowami, ale i podpisywanymi porozumieniami państw regionu z OBWE. Istotnymi elementami działalności polskiego przewodnictwa w obu regionach było propagowanie praw człowieka, demokracji i wspólnych wartości oraz próby zapobiegania konfliktom, w tym związanym z dostępem do wody w Azji Środkowej.

4. Jednym z kluczowych elementów polskiego przewodnictwa był bezprecedensowy rozwój współpracy z innymi organizacjami i instytucjami międzynarodowymi. W uzupełnieniu, zinstytucjonalizowanych zresztą kontaktów z ONZ,

Unią Europejską i Radą Europy (trójstronne spotkania wysokiego szczebla, robocze porozumienia itp.) oraz udziału w Grupie Kontaktowej, polskie przewodnictwo zainicjowało intensyfikację roboczej współpracy z NATO (4 rundy roboczych konsultacji oraz kontakty *ad hoc*). Współpraca ta szła w kierunku uznania szczególnej roli sojuszu w wojskowych aspektach bezpieczeństwa i szerokiego wykorzystania specyficznych możliwości działania OBWE w sferze wczesnego ostrzegania i zapobiegania konfliktom. Współpraca w Kosowie, jak już wspomniano, miała w tym względzie precedensowe znaczenie.

Dzięki polskim zabiegom udało się skierować prace nad Kartą Bezpieczeństwa Europejskiego na określenie roli OBWE jako jednego z elementów europejskiego systemu zbiorowego bezpieczeństwa, wykluczającego hegemonię jakiegokolwiek innej organizacji. W toku polskiego przewodnictwa umocniła się wyraźnie w systemie ONZ rola OBWE jako organizacji bezpieczeństwa regionalnego w rozumieniu rozdziału VIII Karty Narodów Zjednoczonych. Zracając uwagę tylko na cztery, powyżej nakreślone dziedziny, był to spory dorobek. Sekretarz stanu USA M. Albright, w liście do B. Geremka, na zakończenie polskiego przewodnictwa stwierdziła m.in., iż w czasie polskiej kadencji „OBWE promowała dzieło demokracji w Bośni i w Słowacji, pomogła w odwróceniu załamania w Albanii, odegrała kluczową rolę w wypracowaniu rozwiązania politycznego w Kosowie oraz poszerzyła stabilizujący wpływ na Azję Środkową i Kaukaz”. Dodała też, że „Polska zdemontowała w sposób istotny i namacalny swoje dążenie do aktywnej działalności na rzecz szerzenia w Europie Środkowej i Wschodniej naszego wspólnego, głęboko zakorzenionego przywiązania do demokracji, praw człowieka i wolnego rynku”⁶. Polska sprawiła też, że OBWE stała się w większym stopniu organizacją operatywną, działającą na niesformalizowanych i elastycznych podstawach, zdolną do podejmowania zadań, których nie mogą przyjąć na siebie takie instytucje, jak NATO i Unia Europejska. Dotyczyło to zwłaszcza zaangażowania na obszarach byłego ZSRR i byłej Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii. Umacnianie tej tendencji polegało nie tylko na próbach większego umiędzynarodowienia konfliktów, jak np. wokół Nadniestrza czy Górnego Karabachu (w celu ułatwienia ich rozwiązywania), ale także na inspirowaniu mniej spektakularnych, codziennych działań na rzecz łagodzenia konfliktów oraz tworzenia prawnych i psychologicznych podstaw ich rozwiązywania. Zadania te realizowano m.in. przez tzw. misje OBWE w terenie oraz inspirowanie i wspieranie Sekretariatu OBWE (zwłaszcza Centrum Zapobiegania Konfliktom), działalności Wysokiego Komisarza OBWE ds. Mniejszości Narodowych w Hadze, Biura Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka w Warszawie, Przedstawiciela do spraw Wolności Mediów, Koordynatora Działalności Ekonomicznej i Środowiskowej w Wiedniu, a także Zgromadzenia Parlamentarnego OBWE. Trudnym zadaniem okazało się mobilizowanie międzynarodowej solidarności, a niekiedy i nacisku, by doprowadzić do kompro-

⁶ Tamże, s. 142.

misu strony konfliktu, zwłaszcza te, które nie znały pojęć wzajemnych ustępstw i pojednania (jak np. na Kaukazie). W toku swoich wysiłków Polska starała się forsować wszechstronne podejście do rozwiązania konfliktów, polegające na uwzględnianiu spraw nie tylko politycznych, ale również gospodarczych, ochrony środowiska, kwestii społecznych, a także gwarancji wcielania w życie przyjętych postanowień OBWE, w tym rozwoju wojskowych środków budowy zaufania i bezpieczeństwa (ŚBZiB).

W 1998 r. OBWE sprawdziła się jako komplementarny i uzupełniający partner innych organizacji oraz wielkich mocarstw. Precedensem było zwłaszcza, jak już wspomniano, wytworzenie pragmatycznego i bezpośredniego układu współpracy z NATO nie tylko w sprawie Kosowa, ale szerzej – w kwestiach umacniania bezpieczeństwa całego obszaru OBWE. Istotnym osiągnięciem polskiego przewodnictwa było włączenie OBWE do obrad Grupy Kontaktowej ds. Kosowa na szczepku ministrów, dyrektorów politycznych i ekspertów. Było to częścią starań o ukazanie OBWE w stolicach wielkich mocarstw jako użytecznego instrumentu realizacji interesów bezpieczeństwa tych mocarstw, w tym oczywiście Federacji Rosyjskiej. Chodziło o zapewnienie zgodności wielkich mocarstw w podstawowych sprawach będących przedmiotem działań OBWE. Polska dyplomacja po raz pierwszy znalazła się w sytuacji bliskich kontaktów i konsultacji w podstawowych kwestiach europejskich, zwłaszcza kosowskiego konfliktu.

Ze względu na teoretyczną i praktyczną wagę powyższego zagadnienia w okresie polskiego przewodnictwa zorganizowano w podwarszawskim Konstancinie 3 października 1998 r. międzynarodową konferencję pt. *Wielkie mocarstwa i OBWE*. W obradach udział wzięli naukowcy, publicyści i dyplomaci. Szczególną uwagę poświęcono roli USA i Rosji w OBWE, rozważając możliwość tzw. wspólnego mianownika w rozbieżnych interesach obu mocarstw. Zastanawiano się także nad platformą współpracy mocarstw w OBWE.

Umacniając współpracę z innymi organizacjami i wielkimi mocarstwami, polski przewodniczący starał się, niejednokrotnie z powodzeniem, występować w roli rzecznika interesów średnich i małych państw, dla których OBWE jest ważnym instrumentem kształtowania stosunków europejskich. Dialog i prace nad *Kartą Bezpieczeństwa Europejskiego* nakierowane zostały nie na tworzenie załączków luźnego systemu bezpieczeństwa zbiorowego, w połączeniu z „koncertem wielkich mocarstw w Europie”, jak tego w istocie chciała Rosja, ale na budowaniu zrębów kooperatywnego bezpieczeństwa. Z inicjatywy Polski, jako przewodniczącego OBWE, i Szwecji zwołano w Sztokholmie 13 października 1998 r. specjalną konferencję poświęconą tej problematyce. Jej uczestnicy dążyli do określenia warunków współpracy regionalnej, jej związków z ogólnoeuropejskim systemem i opracowali wnioski dla dalszych działań.

Rok 1998 upłynął pod znakiem coraz silniejszego integrowania zagadnień „ludzkiego wymiaru” z działalnością na rzecz zapobiegania konfliktom. Dzięki

polskiemu przewodnictwu wzmocniono tendencję do większego włączania organizacji pozarządowych w działalność OBWE w tej dziedzinie. Sprawy te podjęła też, intensywniej niż dotąd, Stała Rada OBWE w Wiedniu. Rozwinięto również kompleksowe działania zmierzające do propagowania uniwersalności i niepodzielności praw człowieka, zgodnie z zasadą zawartą w Karcie Paryskiej z 1990 r., iż przestrzeganie tych praw jest sprawą bezpośrednio dotyczącą wszystkich członków OBWE, a nie jedynie kwestią wewnętrzną państwa, którego dotyczą. W tym też kierunku OBWE rozszerzyła współpracę z Radą Europy w dziedzinie praw człowieka.

Polskie przewodnictwo wspomagało także Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka (ODIHR) w realizacji konkretnych projektów „w terenie”. Dzięki temu ODIHR umocnił swoją pozycję. Udało się także doprowadzić do przyjęcia decyzji Rady Ministerialnej w Oslo w grudniu 1998 r. zapewniającej zwiększenie zaangażowania OBWE w działania na rzecz obrony praw Romów. W czasie polskiego przewodnictwa utrwaliło się przekonanie, iż „ludzki wymiar” OBWE powinien być postrzegany jako jeden z centralnych filarów koncepcji kooperatywnego bezpieczeństwa europejskiego.

W okresie polskiego przewodnictwa nie zdołano jednakże osiągnąć postępu w wygaszaniu konfliktów. OBWE dysponowała tylko perswazją i ograniczoną możliwością mobilizowania łagodnego nacisku politycznego. Okazały się one niewystarczające w przypadku większości konfliktów. Jak wskazuje treść decyzji przyjętych w grudniu przez Radę Ministerialną w Oslo (negocjowanych pod polskim przewodnictwem), uczyniono tylko niewielki krok w sprawie rozwiązywania konfliktów wokół Naddniestrza i Południowej Osetii. Rozczarowanie przyniosły także działania OBWE na Białorusi, choć to właśnie za polskiego przewodnictwa otwarto przedstawicielstwo OBWE w Mińsku i zaoferowano pomoc w rozwoju instytucji demokratycznych.

Umacnianie przez polskie przewodnictwo atlantyckich związków OBWE miało dla Polski ważne znaczenie w okresie poprzedzającym przystąpienie do NATO jako dodatkowy argument na rzecz naszego wejścia do Sojuszu. Rozważając ten problem, minister B. Geremek zauważył, że euroatlantycki wymiar OBWE, propagowany przez Polskę nie był celem samym w sobie, gdyż nie zakładano z góry, iż Polska przekształci OBWE w organizację jednoznacznie „przyjazną” wobec NATO ani że przez OBWE szybciej wejdziemy do Sojuszu; sądzono natomiast, że aktywność w OBWE będzie czynnikiem komplementarnym do innych działań przedakcesyjnych. Kontakty z NATO obejmowały m.in. regularne informacje przekazywane przez Polskę Sojuszowi i Radzie Partnerstwa Euroatlantyckiego (EAPC) o bieżących sprawach podejmowanych przez OBWE, rozwijanie zinstytucjonalizowanych elementów współpracy (Kosowo), wspomaganie współdziałania NATO z Rosją i wreszcie – ściślejsze integrowanie USA z Europą. Przemówienie prezydenta Billa Clintona w maju 1998 r. w Berlinie świadczyło, że

USA postanowiły w większym stopniu wykorzystywać OBWE do kształtowania europejskiego bezpieczeństwa. Powyższe działania umocniły naszą pozycję wiarygodnego członka NATO oraz wartościowego kandydata do Unii Europejskiej.

Do polskiego dorobku przewodnictwa zaliczyć też należy szereg osiągnięć w naszej polityce wschodniej. Wzmocniliśmy partnerski wymiar stosunków z Rosją, prowadząc z Moskwą po raz pierwszy dialog o sytuacji na obszarze byłego Związku Radzieckiego oraz bezpieczeństwie całego kontynentu. Jednocześnie Polska, jako przewodniczący OBWE, konstruktywnie wspierała mniejsze państwa na terenie byłego ZSRR i ich niepodległość, co z kolei umacniało naszą pozycję w regionie. Umieliśmy też wykazać się znajomością warunków obszaru byłego ZSRR, czego praktycznym wyrazem była np. działalność Zenona Kuchciaka w Czeczenii i zaangażowanie jego oraz polskiego szefa przedstawicielstwa OBWE w Groznm, Leona Waścińskiego, na rzecz uwolnienia polskich zakładników w styczniu 1998 roku.

Podsumowaniem polskiego udziału w kierowniczej „trójce” był szczyt OBWE w Stambule w listopadzie 1999 roku, na którym podpisano następujące dokumenty:

- *Kartę Bezpieczeństwa Europejskiego*,
- *Akt Końcowy Konferencji Państw – Stron Traktatu CFE*,
- *Deklarację Polityczną*, która zawierała ocenę działalności OBWE i ustalała program działania przed następnym szczytem,
- *Dokument Wiedeński 1999*.

W toku szczytu Polska została pożegnana jako uczestnik „trójki” OBWE w latach 1997–1999.

BIBLIOGRAFIA

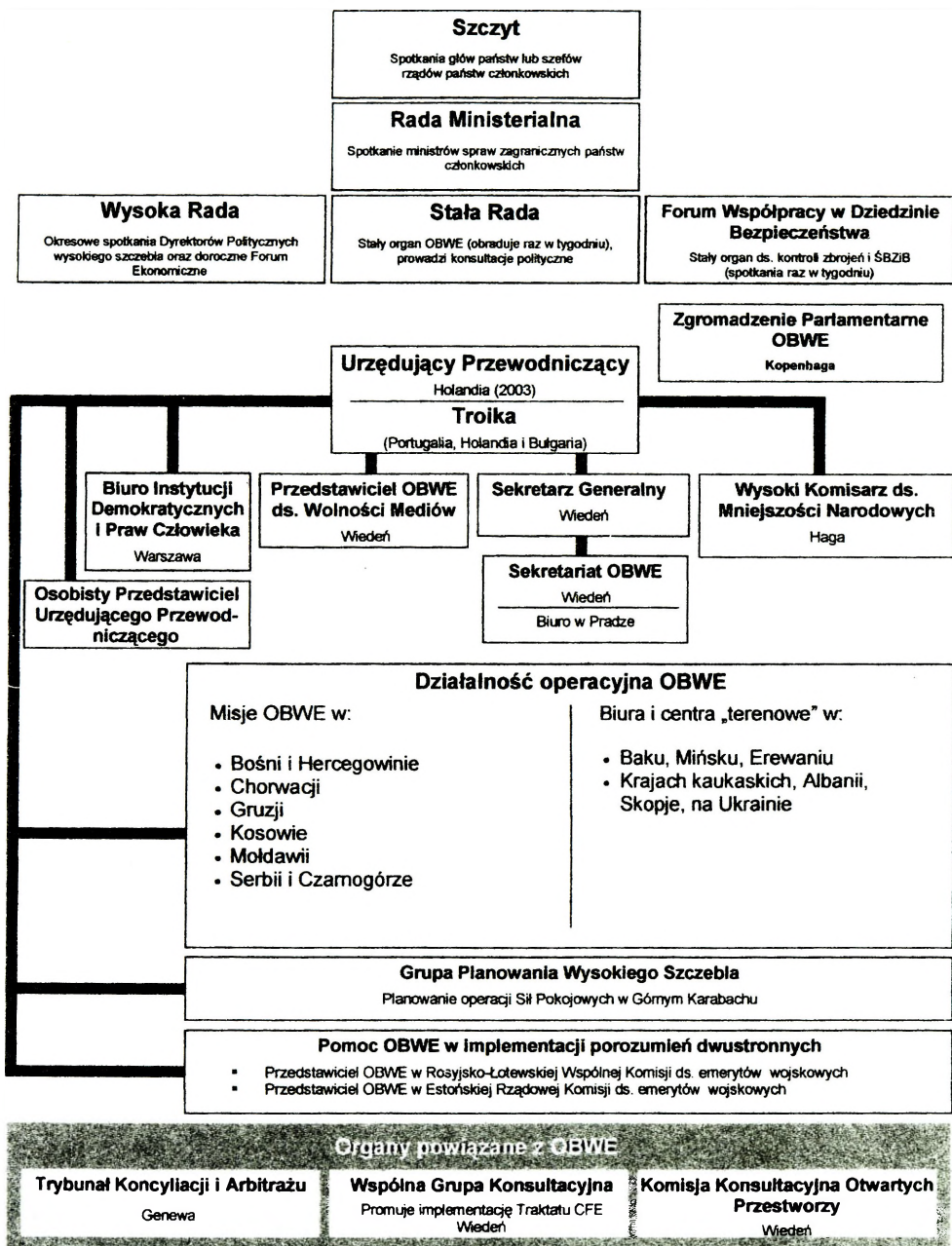
- A National Security Strategy For a New Century, The White House, December 1999.
- Annual CPC Survey on CSBM Information Exchanged 4/01 Updated as of 15 Feb 2002, Wiedeń 15.02.2002 r.
- Charter for European Security –
<http://www.osce.org/docs/english/1990-1999/summits/istachart99e.htm>.
- Cohen R., Mihalka M., *Cooperative Security: New Horizons for International Order*, The Marshall Centre Papers, No. 3.
- Conflict Prevention Centre – Overview of Bilateral, Sub-Regional and Regional Agreements and Initiatives Aiming at Strengthening Transparency, Security and Co-operation in South-Eastern Europe, Wiedeń, 28.02.2002 r.
- Czaputowicz J., *Przegląd polskiej polityki zagranicznej i działalności MSZ w 1997 roku*, [w:] Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej 1998, Warszawa 1998.
- Cziomer E., Zyblikiewicz L.W., *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*, Warszawa-Kraków 2001.
- December 6-7, Porto – The foreign Minister Włodzimierz Cimoszewicz's address to the OSCE Ministerial Council, [w:] <http://www.msz.gov.pl/start.php>
- Dokument FSC.DEL/142/98 z dnia 28 maja 1998 r.
- Dokument FSC.VD/10/99 z dnia 10 marca 1999 r.
- Dokument FSC.VD/11/98 z dnia 1 kwietnia 1998 r.
- Dokument FSC.VD/12/99/Rev.1 z dnia 15 kwietnia 1999 r.
- Dokument FSC.VD/27/99 z dnia 19 maja 1999 r.
- Dokument Konferencji Sztokholmskiej w sprawie Budowy Środków Zaufania i Bezpieczeństwa, Warszawa 1988.
- Dokument Lizboński OBWE, Annex A framework for arms control,
<http://www.osce.org/docs/english/summite.htm>.
- Dokument Lizboński OBWE cz. IV, Development of the Agenda of the Forum for Security Co-operation, <http://www.osce.org/docs/english/summite.htm>.
- Dokument REF.FSC/279/97 z 18 czerwca 1997 r.
- Dokument Wiedeński 1992, Warszawa 1992.
- Dokument Wiedeński 1994, Warszawa 1995.
- Durys P., Pacholski P., *Przegląd światowego procesu rozbrojeniowego*, Toruń 2002.
- Framework for arms control, Aneks III Dokumentu Lizbońskiego OBWE 1996,
<http://www.osce.org/docs/english/summite.htm>.
- George B., Borawski J., *The OSCE, NATO, and European Security in the Twenty-First Century*, International Security Information Service (ISIS Europe), Briefing Paper No 17, January 1998.
- Grudziński P., *KBWE/OBWE wobec pokoju i bezpieczeństwa regionalnego*, Warszawa 2002.
- Hopmann P.T., *An Evaluation of the OSCE's Role In Conflict Management*, [w:] *Europ's New Security Challenges*, ed. H. Gartner, A. Hyde-Price, E. Reiter, Londyn 2001.
- Istanbul Summit Declaration –
<http://www.osce.org/docs/english/1990-1999/summits/istadec199e.htm>.
- Kamiński S., *OBWE, rys historyczny, struktury i instytucje*, [w:] „Wojsko i Wychowanie” nr 3/2000, Warszawa 2000.

- Karolczyk Z., *Traktat o otwartych przestworzach w kooperacyjnym systemie bezpieczeństwa europejskiego*, Warszawa 2002.
- Kemp W., *Targeting Its Constituency: Political Will, Public Relations, and the OSCE*, [w:] Europe's New Security Challenges, ed. H.Gartner, A.Hyde-Price, E.Reiter, Londyn 2001.
- Kobieracki A., Lachowski Z., Nowak J.M., *Między równowagą sił a bezpieczeństwem kooperatywnym w Europie*, Warszawa 1999.
- Kuźniar R., *Zagadnienia bezpieczeństwa narodowego w polityce Polski*, [w:] Bobrow D.B., Haliżak E., Zięba R., *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, Warszawa 1997.
- Łukaszuk L., *Dyplomacja współczesna a problemy prawa i bezpieczeństwa międzynarodowego*, Warszawa 1999.
- Malendowski W., Mojsiewicz C., *Stosunki Międzynarodowe*, Wrocław 1998.
- Marcinkowski C., *Bezpieczeństwo Polski w zmieniającej się Europie – Wojskowe środki budowy zaufania i bezpieczeństwa w procesie KBWE/OBWE (1975–1999)*, Warszawa–Toruń 1999.
- Marcinkowski C., *Kodeks postępowania w polityczno-militarnych aspektach bezpieczeństwa. Treść. Znaczenie. Zobowiązania*, Warszawa 1996.
- Marcinkowski C., *Nowa generacja wojskowych środków budowy zaufania*, Warszawa 1993.
- Multan W., *Konferencja w sprawie bezpieczeństwa i współpracy w Europie. Wybór dokumentów 1964–1972*, Warszawa 1973.
- Multan W., *Wizje bezpieczeństwa europejskiego*, Warszawa 1997.
- Najnowsze porozumienia osiągnięte podczas wiedeńskich rokowań rozbrojeniowych*, Warszawa 1995.
- Nowak J.M., *Polska w OBWE*, [w:] Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej 1997, Warszawa 1997.
- Nowak J.M., *Polskie przewodnictwo OBWE*, [w:] Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej 1999, Warszawa 1999.
- OSCE Document on small arms and light weapons, FSC.DOC/1/00 24 November 2000
<http://www.osce.org/docs/english/fsc/2000/decisions/fscew231.htm>.
- OSCE Handbook*, Third Edition, Vienna 2002.
- Polityczno-prawne aspekty zapobiegania konfliktom i pokojowego rozstrzygania sporów w systemie KBWE*, Warszawa 1992.
- Polska polityka bezpieczeństwa 1989–2000*, red. R. Kuźniar, Warszawa 2001.
- Quarterly CPC Survey on CSBM Information Exchanged 1/01 Update, Wiedeń 23.02.2001 r.
- Quarterly CPC Survey on CSBM Information Exchanged 1/02 as of 31 Mar 2002, Wiedeń 03.04.2002 r.
- Redefining European Security*, red. C.C. Hodge, New York and London 1999.
- Rotfeld A.D., *Does The OSCE Have A Future?* Paper prepared for the OSCE Competence Annual Meeting, Geneva, 26–27 September 2002 and Presented at the ISF Meeting (Zurich, 14–16 October 2002), [w:] <http://www.msz.gov.pl/start.php>.
- Rotfeld D.A., *Europejski system bezpieczeństwa in statu nascendi*, Warszawa 1990.
- Świetlicki B., *Konferencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Europie. Proces budowy ogólnoeuropejskiego systemu bezpieczeństwa*, Warszawa 1999.
- Traktat o otwartych przestworzach*, Warszawa 1995.
- 1975–2000 Organisation for Security and Co-operation in Europe – Handbook,
<http://www.osce.org/publications/handbook/>
- UN Secretary-General, Raport of the Panel of Governmental Experts on Small Arms, General Assembly A/52/298.
- Wielka karta pokoju. Materiały Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, Warszawa 1975.
- Vienna Document 1990, Sztab Generalny WP, Warszawa 1991.
- Vienna Document 1999, FSC.DOC/1/99, Wiedeń 1999.

- Wizimirska B., Ognik H., *Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie*, [w:] Europejskie Struktury Współpracy. Informator, red. Parzymies S., Warszawa 2000.
- Wybrane problemy bezpieczeństwa europejskiego Polski*, Warszawa 1993.
- Wystąpienie ministra spraw zagranicznych W. Cimoszewicza na IX sesji Rady Ministerialnej OBWE, Bukareszt, 3–4 grudnia 2001, <http://www.msz.gov.pl/start.php?page=1100602000>.
- Zięba R., *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego, koncepcje – struktury – funkcjonowanie*, Warszawa 2001.

ZAŁĄCZNIKI

STRUKTURA I INSTYTUCJE ORGANIZACJI BEZPIECZEŃSTWA I WSPÓŁPRACY W EUROPIE

Źródło: oprac. H. Binkowski na podst.: www.osce.org

KARTA BEZPIECZEŃSTWA EUROPEJSKIEGO

1. Na progu dwudziestego pierwszego wieku, my Szefowie Państw i Rządów państw uczestniczących OBWE, deklarujemy nasz trwały wkład w wolny, demokratyczny i bardziej zintegrowany obszar OBWE, gdzie państwa uczestniczące pozostają w pokoju a jednostki i społeczności żyją w wolności, dobrobycie i bezpieczeństwie. By zrealizować nasz wkład zdecydowaliśmy przedsięwziąć szereg nowych działań. Uzgodniliśmy, mianowicie:

- Przyjąć *Platformę Bezpieczeństwa Kooperacyjnego*, w celu wzmocnienia współpracy pomiędzy OBWE i innymi międzynarodowymi organizacjami i instytucjami, by dzięki temu lepiej wykorzystać środki społeczności międzynarodowej;

- Rozwinąć rolę OBWE w utrzymywaniu pokoju, by dzięki temu lepiej odzwierciedlić kompleksowe podejście Organizacji do kwestii bezpieczeństwa;

- Utworzyć Zespoły Ekspertkie Szybkiego Reagowania (REACT)¹, by dzięki temu OBWE miała możliwość szybkiej reakcji na zapotrzebowania o pomoc jak też o rozwinięcie dużych cywilnych operacji polowych;

- Poszerzyć nasze możliwości przeprowadzania operacji policyjnych w celu udzielania pomocy w utrzymaniu prymatu prawa;

- Utworzyć Centrum Operacyjne, w celu planowania i rozwijania operacji polowych OBWE;

- Wzmocnić proces konsultacyjny w OBWE poprzez ustanowienie Komitetu Przygotowawczego podległego Stałej Radzie OBWE.

Jesteśmy zobowiązani zapobiegać wybuchowi gwałtownych konfliktów gdziekolwiek to możliwe. Kroki, które uzgodniliśmy przedsięwziąć w niniejszej Karcie wzmocnią zdolności OBWE w tym względzie jak również możliwości rozwiązywania konfliktów i rehabilitacji społeczności dotkniętych wojną i zniszczeniem. Karta przyczyni się do kształtowania wspólnej i niepodzielnej przestrzeni bezpieczeństwa. Przyspieszy ona utworzenie obszaru OBWE wolnego od linii podziału i stref o różnym poziomie bezpieczeństwa.

I. NASZE WSPÓLNE WYZWANIA

2. Ostatnia dekada dwudziestego wieku przyniosła wielkie osiągnięcia w obszarze OBWE, współpraca zastąpiła konfrontację, lecz niebezpieczeństwo konfliktów pomiędzy państwami nie zostało wyeliminowane. Pozostawiliśmy za sobą stare podziały pomiędzy nami, ale pojawiły się nowe zagrożenia i wyzwania. Od kiedy podpisaliśmy *Kartę Paryską* stało się oczywistym, że zagrożenia naszego bezpieczeństwa mogą pochodzić z konfliktów wewnątrz państw jak również z konfliktów pomiędzy państwami. Doświadczaliśmy konfliktów, które często wynikały z jawnego pogwałcenia norm i zasad OBWE. Byliśmy świadkami okrucieństw z gatunku, o którym sądziliśmy, że należy do przeszłości. W tej dekadzie stało się jasnym, że wszystkie takie konflikty mogą stanowić zagrożenie bezpieczeństwa wszystkich państw uczestniczących OBWE.

3. Jesteśmy zdeterminowani aby brać naukę z niebezpieczeństw konfrontacji i podziału pomiędzy państwami jak również z tragedii ostatniej dekady. Bezpieczeństwo i pokój muszą być wzmocnione dzięki podejściu łączącemu dwa podstawowe elementy, musimy budować zaufanie między ludźmi wewnątrz państw i wzmacniać współpracę pomiędzy państwami. Dlatego, będziemy umacniać istniejące instrumenty i rozwijać nowe aby udzielać pomocy i rady. Wzmocnimy nasze wysiłki by zapewnić pełne poszanowanie praw człowieka i jego podstawowych wolności, włączając w to prawa osób należących do mniejszości narodowych. Równolegle, wzmocnimy nasze zdolności po-

¹ Rapid Expert Assistance and Co-operation Teams (REACT).

prawy zaufania i bezpieczeństwa pomiędzy państwami. Jesteśmy zdecydowani rozwijać, będące w naszej dyspozycji, środki pokojowego rozstrzygania sporów między nimi.

4. Międzynarodowy terroryzm, gwałtowny ekstremizm, zorganizowana przestępczość i handel narkotykami stanowią narastające wyzwania dla bezpieczeństwa. Bez względu na motywy, terroryzm we wszystkich swoich formach i przejawach jest nie do przyjęcia. Wzmocnimy nasze wysiłki by zapobiec przygotowywaniu i finansowaniu jakiegokolwiek aktu terroryzmu na naszych terytoriach i udzielaniu schronienia terrorystom. Nadmierna i destabilizująca bezpieczeństwo akumulacja i niekontrolowane rozprzestrzenianie broni małowadliwej i lekkiej stanowią zagrożenie dla pokoju. Jesteśmy zobowiązani do wzmocnienia naszej ochrony przeciwko tym nowym zagrożeniom i wyzwaniom; silne instytucje demokratyczne i przestrzeganie prawa stanowią podstawę tej ochrony. Jesteśmy również zdecydowani współpracować aktywniej i bliżej z każdym z nas by sprostać tym wyzwaniom.

5. Ostre problemy ekonomiczne i degradacja środowiska mogą mieć poważne skutki dla naszego bezpieczeństwa. Współpraca w dziedzinie gospodarczej, naukowo-technicznej i ochrony środowiska będzie miała istotne znaczenie. Poprawimy naszą odpowiedź na te zagrożenia poprzez ciągłe reformy gospodarcze i ochrony środowiska, poprzez stabilną i przejrzystą działalność gospodarczą i dzięki promocji gospodarki rynkowej, poświęcając należytą uwagę prawom gospodarczym i socjalnym. Przyklaskujemy niemającemu precedensu postępowi w gospodarczej transformacji, jaka odbywa się w wielu państwach uczestniczących. Zachęcamy je do kontynuowania tego procesu reform, który przyczyni się do bezpieczeństwa i dobrobytu na całym obszarze OBWE. Podejmiemy nasze wysiłki we wszystkich wymiarach OBWE aby zwalczać korupcję i promować rządy prawa.

6. Potwierdzamy, że bezpieczeństwo w sąsiednich obszarach, szczególnie w rejonie Morza Śródziemnego, jak również w rejonach będących w bezpośredniej bliskości państw uczestniczących, takich jak Centralna Azja, nabiera znaczenia dla OBWE. Uważamy, że niestabilność w tych rejonach stawia wyzwania, które wpływają na bezpieczeństwo i dobrobyt państw OBWE.

II. NASZE WSPÓLNE PODSTAWY

7. Potwierdzamy nasze pełne stosowanie się do *Karty Narodów Zjednoczonych* i do *Aktu Końcowego z Helsinek*, *Karty Paryskiej* i innych dokumentów OBWE, które uzgodniliśmy. Dokumenty te przedstawiają nasze wspólne zobowiązania i stanowią podstawę naszej pracy. Pomogły nam one zakończyć okres starej konfrontacji w Europie i stworzyć nową erę demokracji, pokoju i solidarności na całym obszarze OBWE. Ustanowiły one jasne standardy wzajemnego traktowania się państw uczestniczących jak również traktowania jednostek na ich terytoriach. Wszystkie zobowiązania OBWE, bez wyjątku, stosują się jednakowo do każdego państwa uczestniczącego. Ich wdrażanie w dobrej wierze ma zasadnicze znaczenie dla stosunków pomiędzy państwami, pomiędzy rządami i ich narodami, jak również pomiędzy organizacjami których członkami pozostają. Państwa uczestniczące są odpowiedzialne przed swoimi obywatelami jak też pomiędzy sobą za wdrażanie swoich zobowiązań podjętych w OBWE. Uznajemy te zobowiązania za nasze wspólne osiągnięcie i dlatego uważamy je za sprawę będącą przedmiotem troski wszystkich państw uczestniczących.

Potwierdzamy, że OBWE jest organizacją regionalną zgodnie z Rozdziałem VIII *Karty Narodów Zjednoczonych* oraz podstawową organizacją do pokojowego rozstrzygania sporów w swoim regionie jak też głównym instrumentem wczesnego ostrzegania, zapobiegania konfliktom, opanowywania kryzysów i przywracania równowagi. OBWE jest wszechogarniającą i kompleksową organizacją dla konsultacji, podejmowania decyzji i współpracy w swoim regionie.

8. Każde z państw uczestniczących ma jednakowe prawo do bezpieczeństwa. Potwierdzamy nieodłączne prawo każdego z państw uczestniczących do wolności wyboru, bądź zmiany własnych układów bezpieczeństwa, włączając w to traktaty sojusznicze, w miarę ich ewolucji. Każde z państw ma także prawo do neutralności. W tym względzie każde z państw uczestniczących będzie szanowało prawa pozostałych. Nie będą one wzmacniały swojego bezpieczeństwa kosztem bezpieczeństwa

innych państw. Wewnątrz OBWE żadne z państw, grupa państw bądź organizacja nie może mieć większej od innych odpowiedzialności za utrzymanie pokoju i stabilności na obszarze OBWE bądź uważać dowolną część tego obszaru za sferę własnych wpływów.

9. Będziemy budować nasze stosunki w zgodzie z koncepcją wspólnego i kompleksowego bezpieczeństwa, kierując się jednakowym partnerstwem, solidarnością i przejrzystością. Bezpieczeństwo każdego z państw uczestniczących jest nierozłącznie związane z bezpieczeństwem innych. Wymiary bezpieczeństwa: ludzki, gospodarczy, polityczny i wojskowy będziemy traktowali jako integralną całość.

10. Będziemy utrzymywali zasadę jednomyślności jako podstawę podejmowania decyzji w OBWE. Elastyczność OBWE i zdolność szybkiej odpowiedzi na zmieniające się środowisko polityczne powinny pozostać w centrum kooperacyjnego i wszechogarniającego podejścia OBWE do wspólnego i niepodzielnego bezpieczeństwa.

11. Uznajemy prymat odpowiedzialności Rady Bezpieczeństwa ONZ za utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa i jej kluczową rolę w przyczynianiu się do bezpieczeństwa i stabilności w naszym regionie. Potwierdzamy nasze prawa i obowiązki wynikające z *Karty Narodów Zjednoczonych*, włącznie z naszym zobowiązaniem w kwestii niestosowania siły bądź groźby użycia siły. W związku z tym, potwierdzamy również nasze zobowiązanie do poszukiwania pokojowego rozwiązania sporów, jak stanowi *Karta Narodów Zjednoczonych*.

* * *

Na tych podstawach będziemy wzmacniać naszą wspólną odpowiedź i udoskonalać wspólne instrumenty w celu skuteczniejszego sprostania wyzwaniom stojącym przed nami.

III. NASZA WSPÓLNA ODPOWIEDŹ

Współpraca z innymi organizacjami. Platforma Bezpieczeństwa Kooperacyjnego.

12. Zagrożeniom i wyzwaniom przed którymi dziś stoimy nie może sprostać pojedyncze państwo bądź organizacja. W ciągu ostatniej dekady podjęliśmy ważne działania aby ukształtować nową współpracę pomiędzy OBWE i innymi organizacjami międzynarodowymi. W celu pełnego wykorzystania środków społeczności międzynarodowej jesteśmy zobowiązani do ściślejszej współpracy pomiędzy instytucjami międzynarodowymi.

Zobowiązujemy się, poprzez *Platformę Bezpieczeństwa Kooperacyjnego*, która została niniejszym przyjęta, jako zasadniczy element tej Karty, dalej wzmacniać i rozwijać współpracę z kompetentnymi organizacjami na podstawie równości i w duchu partnerstwa. Zasady *Platformy Bezpieczeństwa Kooperacyjnego*, wyszczególnione w dokumencie operacyjnym załączonym do niniejszej Karty, stosują się do dowolnej organizacji bądź instytucji której członkowie indywidualnie bądź zbiorowo zdecydują się je przestrzegać. Znajdują one zastosowanie we wszystkich wymiarach bezpieczeństwa; polityczno-wojskowym, ludzkim i gospodarczym. Poprzez tę platformę będziemy dążyć do rozwijania i utrzymywania spójności politycznej i operacyjnej, na zasadzie wspólnych wartości, pomiędzy wszystkimi różnorodnymi ciałami zajmującymi się bezpieczeństwem, zarówno w odpowiedzi na konkretne kryzysy jak też w formułowaniu odpowiedzi na nowe zagrożenia i wyzwania. Uznając kluczową integrującą rolę, jaką może odegrać OBWE, proponujemy OBWE, tam gdzie to stosowne, jako elastyczną bazę do kształtowania współpracy, poprzez którą różnorodne organizacje mogą wzajemnie wzmacniać się dzięki właściwym im możliwościom. Nie zamierzamy tworzyć hierarchii organizacji ani stałego podziału prac pomiędzy nimi.

Jesteśmy gotowi, w zasadzie, udostępniać środki międzynarodowych organizacji i instytucji, których jesteśmy członkami dla wsparcia prac OBWE, pod warunkiem podjęcia niezbędnych decyzji politycznych jeśli zaistnieją takie przypadki.

13. Ważnym elementem wzmocnienia współpracy na obszarze OBWE stała się współpraca subregionalna. Takie procesy, jak *Pakt Stabilności dla Europy Południowo-Wschodniej*, który znajduje

się pod auspicjami OBWE, pomagają w promocji naszych wspólnych wartości. Przyczyniają się one do poprawy stabilności nie tylko w danym podregionie ale także na obszarze OBWE. Oferujemy OBWE, zgodnie z *Platformą Kooperacyjnego Bezpieczeństwa*, jako forum współpracy subregionalnej. W tym względzie i zgodnie z postanowieniami dokumentu operacyjnego, OBWE będzie ułatwiać wymianę informacji i doświadczeń pomiędzy grupami subregionalnymi i może, jeśli będzie o to poproszona, otrzymywać i przechowywać wzajemne umowy i porozumienia.

Solidarność i Partnerstwo

14. Pokój i bezpieczeństwo i w naszym regionie są najlepiej gwarantowane przez wolę i zdolność każdego z państw uczestniczących do wspierania demokracji, przestrzegania prawa i szacunku dla praw człowieka. Indywidualnie potwierdzamy naszą wolę pełnego przestrzegania naszych zobowiązań. Mamy również wspólny obowiązek wspierania zasad OBWE. Stąd, jesteśmy zdecydowani współpracować w ramach OBWE i z jej instytucjami oraz przedstawicielami, i być w gotowości do użycia instrumentów i mechanizmów OBWE. Będziemy współpracować w duchu solidarności i partnerstwa w toku przeglądu procesu ich wdrażania. Dzisiaj, zobowiązujemy się do wspólnych przedsięwzięć opartych na współpracy, zarówno w OBWE jak również poprzez te organizacje, których jesteśmy członkami, w celu udzielenia pomocy uczestniczącym państwom by wspierać przestrzeganie przez nie zasad i zobowiązań OBWE. Wzmocnimy istniejące instrumenty współpracy i rozwiniemy nowe aby skutecznie odpowiedzieć na zapotrzebowanie o pomoc ze strony uczestniczących państw. Badać będziemy sposoby dalszego zwiększenia skuteczności Organizacji w przypadku oczywistych, znacznych i ciągłych naruszeń wspomnianych zasad i zobowiązań.

15. Zdecydowani jesteśmy rozważyć sposoby udzielenia pomocy uczestniczącym państwom domagającym się pomocy w przypadku wewnętrznego załamania prawa i porządku. Wspólnie badać będziemy istotę takiej sytuacji i możliwe sposoby i środki udzielenia wsparcia takiemu państwu.

16. Potwierdzamy aktualność *Kodeksu Postępowania w polityczno-militarnych aspektach bezpieczeństwa*. Przystąpimy niezwłocznie do konsultacji, w zgodzie z naszymi obowiązkami w OBWE, z państwem uczestniczącym poszukującym pomocy w zrealizowaniu swojego prawa do indywidualnej lub kolektywnej obrony, w przypadku kiedy jego suwerenność, integralność terytorialna i polityczna niepodległość znajdują się w zagrożeniu. Wspólnie rozważymy istotę zagrożenia i działania jakie mogą być wymagane w obronie naszych wspólnych wartości.

Nasze Instytucje

17. Zgromadzenie Parlamentarne rozwinęło się w jedną z najważniejszych instytucji OBWE stale dostarczających nowych idei i propozycji. Witamy tę zwiększoną rolę, szczególnie na polu monitorowania demokratycznego rozwoju i wyborów. Apelujemy do Zgromadzenia Parlamentarnego o dalszy rozwój jego działalności jako głównego składnika naszych wysiłków promowania dobrobytu i zwiększonego zaufania wewnątrz państw i pomiędzy państwami uczestniczącymi.

18. Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka, Wysoki Komisarz ds. Mniejszości Narodowych i Przedstawiciel ds. Wolności Mediów są niezbędnymi instytucjami w zapewnianiu poszanowania praw człowieka, demokracji i rządów prawa. Sekretariat OBWE świadczy żywotne wsparcie Urzędującemu Przewodniczącemu i działalności naszej Organizacji, szczególnie w polu. Wzmocnimy także zdolności operacyjne Sekretariatu OBWE, tak by mógł sprostać naszej rozszerzonej działalności i aby zapewnić skuteczne funkcjonowanie operacji polowych w zgodzie z ich mandatem i wytycznymi im udzielanymi.

Zobowiązujemy się do udzielania instytucjom OBWE naszego pełnego wsparcia. Podkreślamy ważność ścisłej współpracy pomiędzy instytucjami OBWE, jak również z naszymi operacjami polowymi, w celu optymalnego wykorzystania naszych wspólnych zasobów. Będziemy brać pod uwagę potrzebę dywersyfikacji geograficznej i równowagi rasowej podczas doboru personelu do instytucji OBWE i operacji polowych.

Potwierdzamy ogromny rozwój i zróżnicowanie działalności OBWE. Przyznajemy, że znaczna liczba państw uczestniczących OBWE nie była w stanie wdrożyć decyzji Rady Ministerialnej z Rzy-

mu 1993 r., i że mogą powstawać trudności związane z brakiem osobowości prawnej Organizacji. Będziemy poszukiwać dróg poprawy tej sytuacji.

Wymiar Ludzki

19. Potwierdzamy, że poszanowanie praw człowieka i podstawowych wolności, demokracji i li-
tery prawa są jądrem kompleksowej koncepcji bezpieczeństwa OBWE. Zobowiązujemy się przeciw-
stawiać takim zagrożeniom bezpieczeństwa jak gwałcenie praw człowieka i podstawowych wolności,
włączając w to wolność myśli, sumienia, religii lub przekonań oraz manifestowanie nietolerancji,
agresywnego nacjonalizmu, rasizmu, szowinizmu, ksenofobii i antysemityzmu.

Ochrona i promocja praw osób należących do mniejszości narodowych są zasadniczymi czynni-
kami demokracji, pokoju, sprawiedliwości i stabilności wewnątrz i pomiędzy państwami uczestniczą-
cymi. W tym względzie potwierdzamy nasze zobowiązania, w szczególności te podjęte zgodnie
z postanowieniami Dokumentu Kopenhaskiego 1990 w sprawie Wymiaru Ludzkiego, i przywołujemy
Raport z Genewskiego Spotkania Ekspertów ds. Mniejszości Narodowych. Pełne poszanowanie praw
człowieka, włączając prawa osób należących do mniejszości narodowych, będące celem samym
w sobie, nie może naruszać lecz wzmacniać integralność terytorialną i suwerenność. Różne koncepcje
autonomii jak również inne podejścia wyszczególnione w wyżej wymienionych dokumentach, które
są zgodne z zasadami OBWE, tworzą drogi zachowania i promocji tożsamości etnicznej, kulturalnej,
językowej i religijnej mniejszości narodowych wewnątrz istniejącego państwa. Potępiamy gwałt
przeciwko jakiegokolwiek mniejszości. Zobowiązujemy się podejmować środki w celu promowania
tolerancji i budowy pluralistycznych społeczności, gdzie wszyscy bez względu na ich pochodzenie
etniczne posiadają równe możliwości. Podkreślamy, że kwestie związane z mniejszościami narodo-
wymi mogą być zadawalająco rozwiązane w demokratycznej strukturze politycznej opartej na rzą-
dach prawa.

20. Przysnajemy, że społeczność Romów i Sinti stoi wobec szczególnych trudności i zachodzi
potrzeba podjęcia skutecznych środków w celu zapewnienia osobom należącym do tej społeczności
pełnej równości szans, zgodnie z zobowiązaniami OBWE. Wzmocnimy nasze działania by zapewnić,
że Romowie i Sinti będą mogli odgrywać pełny i jednakowy udział w naszych społeczeństwach i by
wyliminować ich dyskryminację.

21. Jesteśmy zobowiązani do wykorzenienia tortur i podłego, nieludzkiego bądź poniżającego
traktowania bądź karania na obszarze OBWE. W tym celu, będziemy promować legislację zapew-
niającą proceduralną i rzeczową ochronę i środki zaradcze w zwalczaniu takich praktyk. W miarę
potrzeb, będziemy pomagać ofiarom i współpracować z odpowiednimi organizacjami międzynaro-
dowymi i organizacjami pozarządowymi.

22. Odrzucamy wszelką politykę czystek etnicznych lub masowych wysiedleń. Potwierdzamy
nasze zobowiązanie poszanowania prawa do azylu i do zapewnienia międzynarodowej ochrony
uchodźców, tak jak ustanowiono to w Konwencji dotyczącej statusu uchodźców z roku 1951 i w Protokole
do niej z roku 1967, jak również do umożliwienia bezpiecznego i godnego dobrowolnego powrotu
uchodźców i przesiedleńców. Będziemy realizować bez dyskryminacji reintegrację uchodźców i osób
przesiedlonych w miejscach ich pochodzenia.

W celu poprawy ochrony osób cywilnych podczas konfliktu, będziemy poszukiwać sposobów
wzmocnienia wdrażania międzynarodowego prawa humanitarnego.

23. Pełne i sprawiedliwe korzystanie przez kobiety z ich praw człowieka ma podstawowe zna-
czenie dla osiągnięcia bardziej spokojnego, prosperującego i demokratycznego obszaru OBWE.
Jesteśmy zobowiązani do stanowienia równości między mężczyznami i kobietami jako integralnej
części naszej polityki, zarówno na szczeblu państw jak też Organizacji.

24. Podejmiemy środki dla wyeliminowania wszystkich form dyskryminacji kobiet, położenia
kresu gwałtom przeciwko kobietom i dzieciom jak również seksualnego wykorzystywania oraz
wszystkim formom handlu istotą ludzką. W celu zapobiegania takim przestępstwom będziemy, mię-
dzy innymi, promować przyjęcie bądź wzmocnienie regulacji prawnych, które czynią osoby je popeł-

niające odpowiedzialnymi i polepszając ochronę ofiar. Rozwiniemy także i wdrożymy środki dla ochrony praw i interesów dzieci w konfliktach zbrojnych i w sytuacjach pokonfliktowych, włączając dzieci: uciekinierów i dzieci przesiedlone. Będziemy poszukiwać sposobów zapobiegania wymuszonej bądź obowiązkowej rekrutacji osób niepełnoletnich, poniżej 18 lat życia, do udziału w konfliktach zbrojnych.

25. Potwierdzamy nasze zobowiązanie przeprowadzania wolnych i uczciwych wyborów zgodnie z normami OBWE zawartymi w Dokumencie Kopenhaskim 1990. Uznajemy pomoc jaką Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka może świadczyć państwom uczestniczącym w rozwijaniu i wdrażaniu legislacji wyborczej. Zgodnie z powyższymi zobowiązaniami będziemy zapraszać obserwatorów na nasze wybory z innych państw uczestniczących, Biura Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka, Zgromadzenia Parlamentarnego OBWE i innych instytucji i organizacji, które wyrażą wolę obserwacji naszych działań wyborczych.

26. Potwierdzamy znaczenie niezależnych mediów i swobodnego przepływu informacji jak również publicznego dostępu do informacji. Zobowiązujemy się podejmować wszystkie konieczne kroki by zapewnić podstawowe warunki dla wolnych i niezależnych mediów i swobodnego transgranicznego i wewnątrzpaństwowego przepływu informacji, które uważamy za niezbędny składnik jakiegokolwiek demokratycznego, wolnego i otwartego społeczeństwa.

27. Organizacje pozarządowe mogą odegrać żywotną rolę w promocji praw człowieka, demokracji i lity prawa. Są one integralną częścią silnej cywilnej społeczności. Zobowiązujemy się do wzmacniania zdolności organizacji pozarządowych by mogły mieć pełny wkład w dalszy rozwój cywilnego społeczeństwa oraz w przestrzeganie praw człowieka i podstawowych wolności.

Wymiar Polityczno-Wojskowy

28. Polityczno-wojskowe aspekty bezpieczeństwa pozostają kluczowymi dla interesów uczestniczących Państw. Stanowią one zasadniczy element koncepcji kompleksowego bezpieczeństwa OBWE. Rozbrojenie, kontrola zbrojeń i środki budowy zaufania i bezpieczeństwa są ważnymi elementami ogólnego wysiłku umacniania bezpieczeństwa poprzez kształtowanie stabilności, przejrzystości i przewidywalności w obszarze wojskowym. Pełne wdrożenie, adaptacja we właściwym czasie i, kiedy jest to wymagane, dalszy rozwój porozumień dotyczących kontroli zbrojeń i środków budowy zaufania i bezpieczeństwa są istotnym wkładem w naszą polityczną i wojskową stabilność.

29. *Traktat o konwencjonalnych siłach zbrojnych w Europie* musi nadal służyć jako fundament bezpieczeństwa europejskiego. Przyczynił się on do ogromnej redukcji pułapów uzbrojenia. Zapewnia on zasadniczy wkład w bardziej bezpieczną i zintegrowaną Europę. Państwa-Strony tego traktatu wykonały krytyczny krok do przodu. Traktat został wzmocniony poprzez adaptację jego postanowień w celu zapewnienia lepszej stabilności, przewidywalności i przejrzystości w zmienionych okolicznościach. Pewna liczba Państw Stron dokona dalszych redukcji własnych pułapów uzbrojenia. Zmodyfikowany traktat, po wejściu w życie, będzie otwarty dla innych państw uczestników OBWE w obszarze od Atlantyku do Uralu i dzięki temu będzie stanowił dodatkowy wkład w stabilność i bezpieczeństwo Europy.

30. *Dokument wiedeński OBWE*, łącznie z innymi dokumentami przyjętymi przez Forum Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa dotyczącymi polityczno-wojskowych aspektów bezpieczeństwa, stanowią cenne instrumenty dla wszystkich państw-uczestników OBWE dla budowy lepszego wzajemnego zaufania i przejrzystości wojskowej. Będziemy nadal regularnie stosować i w pełni wdrażać wszystkie instrumenty OBWE na tym polu i dążyć do ich adaptacji we właściwym czasie dla zapewnienia stosownej odpowiedzi na potrzeby bezpieczeństwa na obszarze OBWE. Pozostajemy zobowiązani do przestrzegania zasad zawartych w *Kodeksie postępowania w polityczno-wojskowych aspektach bezpieczeństwa*. Zdecydowani jesteśmy podejmować dalsze wysiłki na Forum Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa w celu wyjścia naprzeciw wspólnym obawom w dziedzinie bezpieczeństwa państw uczestniczących i realizacji koncepcji OBWE dotyczącej kompleksowego i niepodzielnego bezpieczeństwa, tak dalece jak wiąże się ona z wymiarem wojskowo-politycznym. Bę-

dziemy kontynuować szeroki dialog w dziedzinie bezpieczeństwa i zobowiązemy naszych przedstawicieli do prowadzenia tego dialogu na Forum Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa.

Wymiar gospodarczy i ochrony środowiska

31. Więź pomiędzy bezpieczeństwem, demokracją i dobrobytem stała się niezmiernie oczywista na obszarze OBWE, podobnie jak zagrożenie bezpieczeństwa wynikające z degradacji środowiska i zubożenia zasobów naturalnych. Wolność gospodarcza, sprawiedliwość społeczna i odpowiedzialność za środowisko są nieodzowne dla dobrobytu. W oparciu o te związki będziemy dbać by wymiar gospodarczy uzyskał należytą uwagę, szczególnie jako element naszych działań w zakresie wczesnego ostrzegania i zapobiegania konfliktom. Przyczynimy się do tego, między innymi, mając na uwadze promocję integracji przekształcających się gospodarek ze światowym systemem gospodarczym oraz by zapewnić przestrzeganie prawa i rozwój przejrzystych i stabilnych systemów prawnych w sferze gospodarczej.

32. OBWE charakteryzuje się znaczną liczbą członków, kompleksowym podejściem do bezpieczeństwa, dużą liczbą operacji polowych i ma długą historią jako organizacja stanowiąca normy. Te właściwości pozwalają jej identyfikować zagrożenia i działać jako katalizator współpracy pomiędzy kluczowymi organizacjami międzynarodowymi i instytucjami w obszarach gospodarczych i ochrony środowiska. Tam gdzie to stosowne OBWE gotowa jest odgrywać taką rolę. Będziemy tworzyć taką współpracę pomiędzy OBWE i właściwymi organizacjami międzynarodowymi zgodnie z postanowieniami Platformy Kooperacyjnego Bezpieczeństwa.

Praworządność i walka z korupcją

33. Potwierdzamy nasze zobowiązanie przestrzegania prawa. Przyznajemy, że korupcja stanowi wielkie zagrożenie dla wartości podzielanych przez OBWE. Generuje ona niestabilność i sięga wielu aspektów bezpieczeństwa gospodarki i wymiaru ludzkiego. Państwa uczestniczące zobowiązują się wzmacniać swoje wysiłki do walki z korupcją i warunkami, które ją rodzą, jak też promować pozytywną nadbudowę dla dobrych praktyk rządowych i integralności publicznej. Wykorzystają one lepiej istniejące instrumenty międzynarodowe i będą wzajemnie się wspierać w walce przeciwko korupcji. Część swoich wysiłków zorientowanych na promocję przestrzegania prawa OBWE skieruje na współpracę z Organizacjami Pozarządowymi, które są zdecydowane walczyć przeciwko praktykom korupcyjnym.

IV. NASZE WSPÓLNE INSTRUMENTY

Wzmocnienie naszego dialogu

34. Jesteśmy zdecydowani poszerzyć i wzmocnić nasz dialog dotyczący rozwoju wydarzeń związanych z wszystkimi aspektami bezpieczeństwa na obszarze OBWE. Polecamy Stałej Radzie i Forum Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa by w stosownych obszarach swoich uprawnień zajęły się głębiej sprawami bezpieczeństwa państw uczestniczących i realizowały koncepcję kompleksowego i niepodzielnego bezpieczeństwa OBWE.

35. Stała Rada, będąca regularnym ciałem konsultacji politycznych i podejmowania decyzji, będzie podejmowała pełen zakres spraw koncepcyjnych jak również wykonywała codzienną pracę operacyjną Organizacji. By wspomóc jej obrady i podejmowanie decyzji, jak również wzmocnić proces konsultacji politycznych i przejrzystość wewnątrz Organizacji, ustanowimy Komitet Przygotowawczy pod dyktando Stałej Rady. Ten otwarty Komitet będzie zwykle spotykał się w sposób nieformalny i będzie otrzymywał zadania pod rozprawę od Rady bądź od jej Przewodniczącego i składał raporty Radzie.

36. Odzwierciedlając naszego ducha solidarności i partnerstwa, będziemy także wzmagali dialog polityczny aby zaoferować pomoc państwom uczestniczącym, dzięki temu zapewniając przestrzeganie zobowiązań OBWE. By zachęcić do tego dialogu, zdecydowaliśmy zgodnie z ustanowionymi zasadami i praktyką, lepiej wykorzystywać instrumenty OBWE, włączając w to:

– Wysyłanie delegacji z instytucji OBWE, z udziałem innych stosownych organizacji międzynarodowych, kiedy będzie należało, w celu udzielania porady i wiedzy dla reform legislacyjnych i praktyki działania;

– Wysyłanie Osobistych Przedstawicieli Urzędującego Przewodniczącego, po konsultacji z zainteresowanym państwem, w celu wykonania misji sondażowej bądź doradczej;

– Zebranie przedstawicieli OBWE i zainteresowanych państw w celu poruszenia spraw dotyczących przestrzegania zobowiązań OBWE;

– Organizowanie programów szkoleniowych mających na celu poprawę norm i stosowanych praktyk, między innymi, w dziedzinie praw człowieka, demokratyzacji i przestrzegania prawa;

– Poruszanie spraw dotyczących przestrzegania zobowiązań OBWE na spotkaniach przeglądowych OBWE i konferencjach jak też na Forum Ekonomicznym;

– Przedkładanie takich spraw pod rozprawę Stałej Rady, między innymi, na podstawie rekomendacji instytucji OBWE w ramach ich mandatów bądź rekomendacji Osobistych Przedstawicieli Urzędującego Przewodniczącego;

– Zwoływanie spotkań Stałej Rady w specjalnym bądź wzmocnionym składzie w celu omówienia kwestii nieprzestrzegania zobowiązań OBWE i podjęcia decyzji w sprawie stosownych działań;

– Ustanowienie operacji polowej za zgodą zainteresowanego państwa.

Operacje polowe OBWE

37. Stała Rada ustanowi operacje polowe. Będzie decydowała o ich mandacie i budżecie. Na tej podstawie, Stała Rada i Urzędujący Przewodniczący będą udzielali wytycznych do takich operacji.

38. Rozwijanie operacji polowych OBWE stanowi o istotnej transformacji Organizacji, która umożliwiła OBWE odgrywanie bardziej znaczącej roli w promowaniu pokoju, bezpieczeństwa i przestrzegania zobowiązań OBWE. Opierając się na doświadczeniach, jakie zdobyliśmy, będziemy dalej rozwijać i wzmacniać ten instrument w celu realizacji zadań zgodnie ze stosownym mandatem, który, między innymi, może zawierać następujące cele:

– Udzielanie pomocy i rady lub formułowanie zaleceń w obszarach uzgodnionych pomiędzy OBWE a państwem-gospodarzem;

– Obserwowanie przestrzegania zobowiązań OBWE i udzielanie rady lub zaleceń w celu poprawy tego przestrzegania;

– Pomoc w organizowaniu i monitorowaniu wyborów;

– Udzielanie wsparcia dla prymatu prawa i demokratycznych instytucji jak również dla utrzymania i odbudowy prawa i porządku;

– Pomoc w tworzeniu warunków do negocjacji lub innych przedsięwzięć, które mogą ułatwić pokojowe rozstrzygnięcie konfliktów;

– Udzielanie wsparcia w rehabilitacji i odbudowie różnorodnych aspektów życia społecznego.

39. Rekrutacja do operacji polowych winna zapewnić udostępnienie kwalifikowanego personelu przez państwa uczestniczące. Szkolenie personelu jest ważnym aspektem poprawy skuteczności OBWE i jej operacji polowych i dlatego będzie udoskonalane. Istniejące obiekty szkoleniowe w państwach uczestniczących OBWE i działalność szkoleniowa OBWE mogą odgrywać czynną rolę w osiągnięciu tego celu we współpracy, kiedy to stosowne, z innymi organizacjami i instytucjami.

40. Zgodnie z *Platformą Bezpieczeństwa Kooperacyjnego*, będzie wzmagana współpraca pomiędzy OBWE i innymi organizacjami międzynarodowymi w prowadzeniu operacji polowych. Będzie to realizowane, między innymi, poprzez organizowanie wspólnych projektów z innymi partnerami, w szczególności z Radą Europy, pozwalając OBWE na wykorzystanie ich kwalifikacji z jednoczesnym poszanowaniem tożsamości i procedur podejmowania decyzji każdej z zaangażowanych organizacji.

41. Państwo-gospodarz operacji polowej OBWE powinno, kiedy to stosowne, być wspomagane w tworzeniu własnych możliwości i kwalifikacji w obszarze odpowiedzialności. Ułatwi to skuteczne przekazanie zadań operacji państwu-gospodarzowi, a w ślad za tym zamknięcie operacji polowej.

Szybkie reagowanie (REACT)

42. Przypuszczamy, że zdolność szybkiego wysłania specjalistów cywilnych i policyjnych ma podstawowe znaczenie dla skutecznego zapobiegania konfliktom, opanowywania kryzysów i przywracania równowagi po konflikcie. Zobowiązujemy się do rozwinięcia zdolności ustanowienia, w ramach państw uczestniczących i OBWE, Eksperymentalnych Zespołów Szybkiego Reagowania (REACT), które będą do dyspozycji OBWE. Pozwoli to ciałom OBWE i instytucjom na działanie w zgodzie z ich procedurami, na szybkie wysłanie ekspertów do państw uczestniczących OBWE dla udzielenia pomocy w zgodzie z normami OBWE, w celu zapobiegania konfliktom, opanowywania kryzysów i przywracania równowagi po konflikcie. Ten szybko rozwijany środek będzie obejmował szeroki zakres specjalności cywilnych. Zapewni on nam możliwość rozwiązywania problemów zanim staną się one kryzysami oraz, w razie potrzeby, możliwość szybkiego rozmieszczenia cywilnego komponentu operacji pokojowej. Zespoły będą mogły być użyte jako środek wyrównawczy wspomagający OBWE w przypadku szybkiego rozwijania operacji na dużą skalę lub operacji specjalistycznych. Oczekujemy, że REACT będzie się rozwijał i ewoluował wraz z innymi środkami OBWE aby sprostać potrzebom Organizacji.

Centrum operacyjne

43. Szybkie reagowanie jest ważne dla skuteczności OBWE w zapobieganiu konfliktom, opanowywaniu kryzysów i przywracaniu równowagi po konflikcie, i zależy od efektywnego przygotowania i planowania. Aby to ułatwić, zdecydowaliśmy ustanowić Centrum operacyjne w Ośrodku Zapobiegania Konfliktom, wraz z małą grupą rdzennego personelu mającego doświadczenie odnoszące się do wszelkiego typu operacji OBWE, które mogą, w razie potrzeby, być szybko rozwijane. Jego zadaniem będzie planowanie i rozwijanie operacji polowych, włącznie z tymi, które obejmują środki REACT. Będzie on, w miarę potrzeb, utrzymywał więzi z innymi organizacjami międzynarodowymi i instytucjami zgodnie z *Platformą Kooperacyjnego Bezpieczeństwa*. Personel Ośrodka będzie, na ile to możliwe, dobierany spośród wykwalifikowanego personelu delegowanego przez państwa uczestniczące i z istniejących zasobów Sekretariatu. Ten rdzeń będzie podstawą szybkiego działania w nowych zadaniach z chwilą ich powstawania. Szczegółowe rozwiązania zostaną uzgodnione zgodnie z istniejącymi procedurami.

Działania policyjne

44. Będziemy dążyć do zwiększania roli OBWE w działaniach związanych z aktywnością cywilnej policji, pojmowanej jako integralna część wysiłków Organizacji w zapobieganiu konfliktom, rozwiązywaniu kryzysów i przywracaniu równowagi. Działania te mogą obejmować:

- Monitorowanie policji, włączając w to zapobieganie by policja nie prowadziła takiej działalności jak dyskryminacja oparta na tożsamości religijnej i etnicznej;
- Szkolenie policji, które może między innymi obejmować następujące zadania:
 - Poprawę operacyjnych i taktycznych możliwości i usług lokalnej policji i reformowanie sił paramilitarnych;
 - Zaszczepianie nowych i nowoczesnych umiejętności policyjnych, takich jak nadzór społeczności, zdolności do zwalczania narkomanii, korupcji i terroryzmu;
 - Tworzenie służby policyjnej o składzie wieloetnicznym lub wieloreligijnym, która może cieszyć się zaufaniem całej społeczności;
 - Promowanie szacunku dla praw człowieka i podstawowych wolności.

Będziemy wspierać dostawy nowoczesnego sprzętu stosownego dla służb policyjnych, które otrzymają przeszkolenie w takich nowych umiejętnościach.

Ponadto, OBWE zbada możliwości i warunki dla swojej nowej roli w zaprowadzaniu prawa.

45. Będziemy również promować rozwijanie niezależnych systemów sprawiedliwości, które odgrywają kluczową rolę środków przeciwko gwałceniu praw człowieka jak również zapewniają poradę i pomoc dla zreformowania systemu więziennictwa. OBWE będzie również pracowała wraz z innymi

organizacjami międzynarodowymi nad stworzeniem politycznej i prawnej podbudowy na której policja mogłaby wykonywać swoje zadania zgodnie z zasadami demokracji i poszanowania prawa.

Utrzymywanie pokoju

46. Pozostajemy zobowiązani do wzmacniania kluczowej roli OBWE w utrzymywaniu pokoju i stabilności w naszym obszarze. OBWE miała najbardziej skuteczny wkład w bezpieczeństwo regionalne, w takich dziedzinach jak operacje polowe, przywracanie równowagi po konflikcie, demokratyzacja i prawa człowieka jak również monitorowanie wyborów. Zdecydowaliśmy zbadać możliwości potencjalnie większej i szerszej roli OBWE w utrzymywaniu pokoju. Potwierdzając nasze prawa i obowiązki wynikające z *Karty Narodów Zjednoczonych* i na podstawie naszych dotychczasowych decyzji, potwierdzamy, że OBWE może, na zasadzie odrębnych przypadków i jednomyślnej zgody, zdecydować o odegraniu roli w utrzymywaniu pokoju, włączając w to rolę wiodącą, jeśli państwa uczestniczące uznają, że jest ona najbardziej skuteczną i właściwą do tego organizacją. W tym względzie, może ona także zdecydować o wystawieniu mandatu obejmującego utrzymywanie pokoju przez innych i poszukiwać wsparcia państw uczestniczących jak również innych organizacji dla zapewnienia środków i siły fachowej. Zgodnie z *Platformą Bezpieczeństwa Kooperacyjnego* może ona także zapewnić koordynację dla takich wysiłków.

Trybunał Konkiliacji i Arbitrażu

47. Podkreślamy, że zasada pokojowego rozwiązywania sporów leży u podstaw zobowiązań OBWE. W tym względzie, Trybunał Konkiliacji i Arbitrażu pozostaje instrumentem dostępnym tym państwom, które stały się stronami Konwencji Sztokholmskiej z roku 1992. Zachęcamy je do stosowania tego instrumentu w celu rozstrzygania sporów pomiędzy nimi, jak również pomiędzy innymi państwami uczestniczącymi, które dobrowolnie poddadzą się jurysdykcji Trybunału. Również, zachęcamy te państwa, które nie są jeszcze stronami Konwencji, by do niej przystąpiły.

NASI PARTNERZY WE WSPÓŁPRACY

48. Uznajemy współzależność pomiędzy bezpieczeństwem obszaru OBWE z bezpieczeństwem obszaru naszych Partnerów we Współpracy, jak również nasze zobowiązanie do utrzymywania z nimi stosunków i dialogu. Podkreślamy w szczególności nasze długotrwałe stosunki z partnerami śródziemnomorskimi, Algierią, Egiptem, Izraelem, Jordanią, Marokiem i Tunezją. Potwierdzamy zwiększone zaangażowanie i wsparcie w pracach OBWE ze strony naszych Partnerów we Współpracy. Bazując na tej współzależności, gotowi jesteśmy rozwijać dalej ten proces. Wdrażając i korzystając z Dokumentu Helsińskiego 1992 i Dokumentu Budapeszteńskiego 1994 będziemy ściślej współpracować z Partnerami we Współpracy w celu promocji norm i zasad OBWE. Witamy ich wolę promowania realizacji norm i zasad Organizacji, włączając w to podstawową zasadę rozwiązywania konfliktów przy pomocy środków pokojowych. W tym względzie zapraszamy Partnerów we Współpracy aby w miarę rozwoju dialogu, na bardziej regularnej podstawie zwiększali swoje uczestnictwo w pracach OBWE.

49. W pełni musi być zbadany i wykorzystany potencjał Grupy Kontaktowej i seminariów śródziemnomorskich. Wykorzystując mandat budapeszteński, Stała Rada zbada zalecenia wypływające z Grupy Kontaktowej i seminariów śródziemnomorskich. Będziemy zachęcać Partnerów Śródziemnomorskich we Współpracy do korzystania z naszej wiedzy w ustanawianiu struktur i mechanizmów w basenie Morza Śródziemnego dla potrzeb wczesnego ostrzegania, dyplomacji prewencyjnej i zapobiegania konfliktom.

50. Witamy zwiększające się zaangażowanie w nasze prace ze strony Japonii i Republiki Korei. Witamy wkład Japonii w operacje polowe OBWE. Będziemy dążyli do dalszego wzmocnienia naszej współpracy z partnerami azjatyckimi w stawianiu czoła wspólnym wyzwaniom.

VI. ZAKOŃCZENIE

51. Niniejsza Karta przyczyni się do bezpieczeństwa wszystkich państw uczestniczących poprzez wzmocnienie OBWE na progu dwudziestego pierwszego wieku. Dziś zdecydowaliśmy rozwijać istniejące instrumenty i tworzyć nowe narzędzia. Wykorzystamy je w pełni dla promocji wolnego, demokratycznego i bezpiecznego obszaru OBWE. Dzięki temu Karta przypieczętuje rolę OBWE jako jedynej paneuropejskiej organizacji bezpieczeństwa, której powierzono zapewnienie pokoju i stabilności w jej obszarze. Doceniamy zakończenie prac Komitetu do spraw Modelu Bezpieczeństwa.

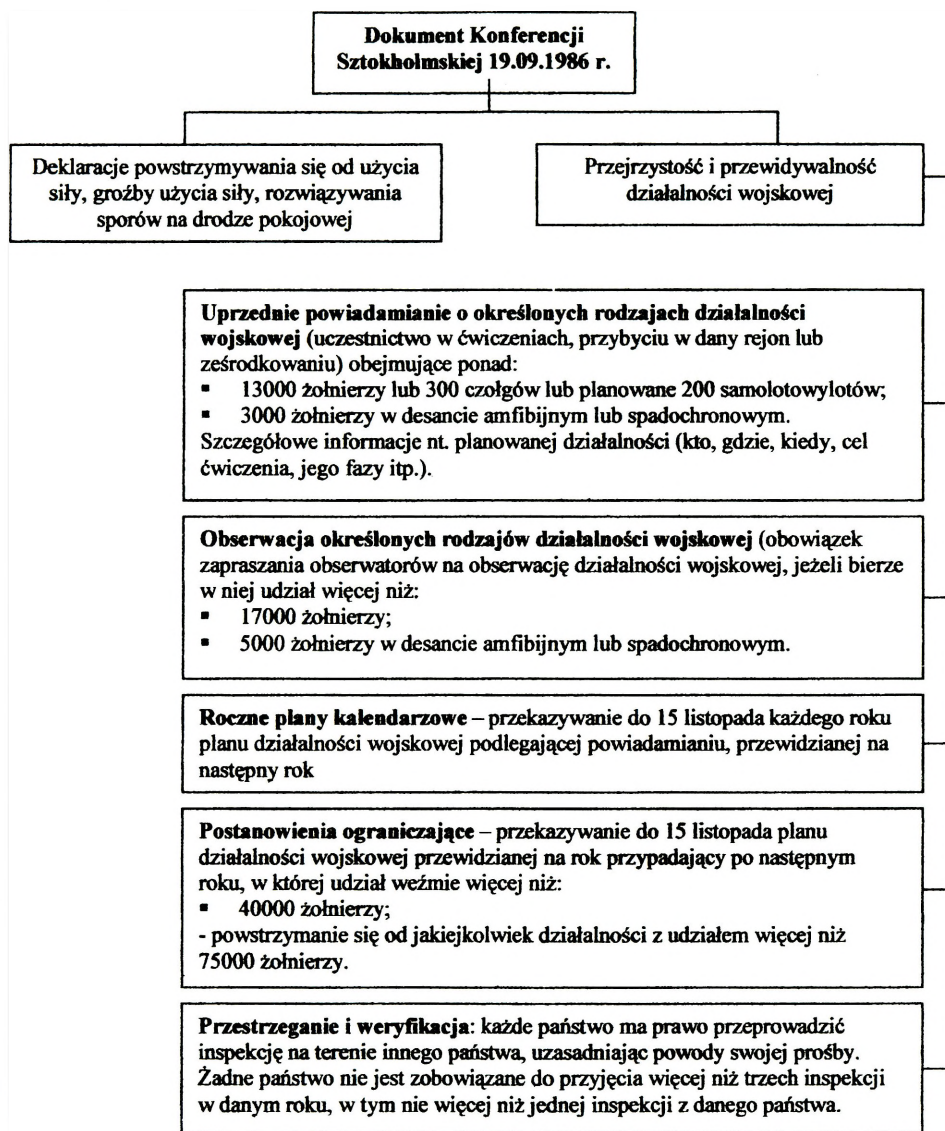
52. Oryginał niniejszej Karty, sporządzony w językach angielskim, francuskim, niemieckim, włoskim, rosyjskim i hiszpańskim, będzie przekazany Sekretarzowi Generalnemu Organizacji, który prześle poświadczoną kopię Karty do każdego z państw uczestniczących.

My, niżej podpisani Wysocy Przedstawiciele państw uczestniczących, świadomi wysokiego politycznego znaczenia jakie przyznajemy niniejszej Karcie, jak również deklarujący naszą determinację by działać w zgodzie z postanowieniami zawartymi w powyższym tekście, złożyliśmy poniżej nasze podpisy.

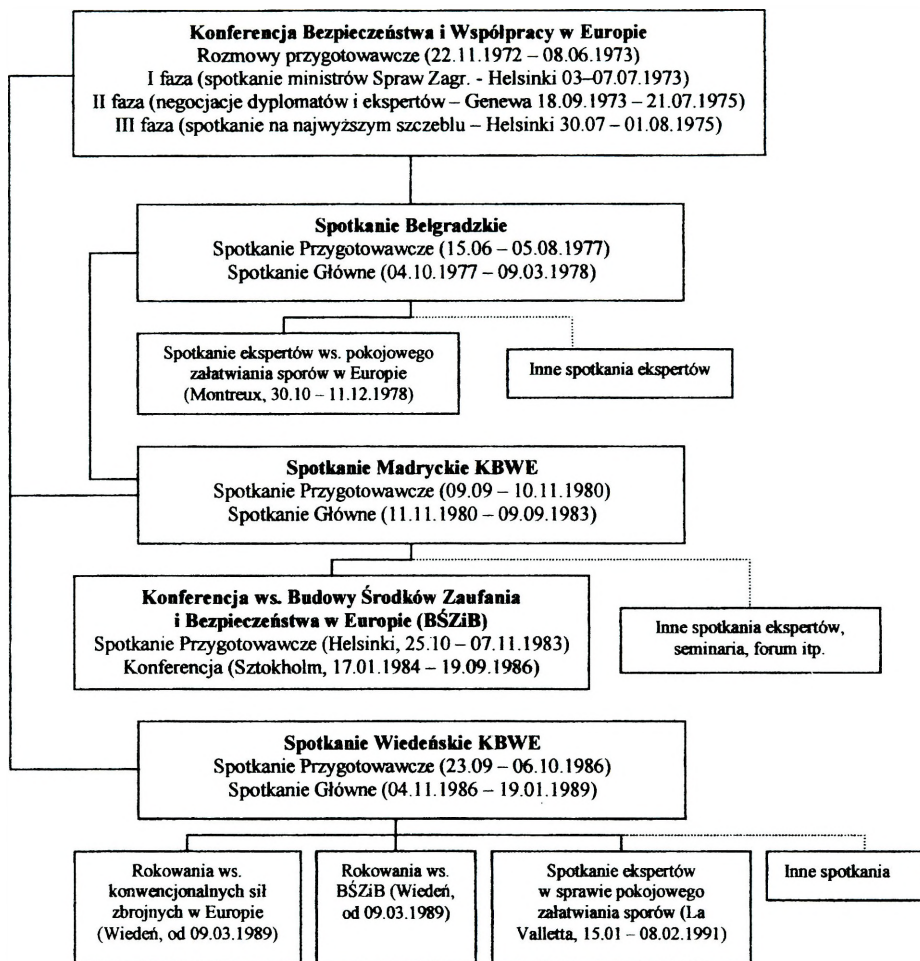
Sporządzono w Stambule, dnia 19 listopada 1999 r.

Tłumaczenie z jęz. ang.: Zbigniew Karolczyk

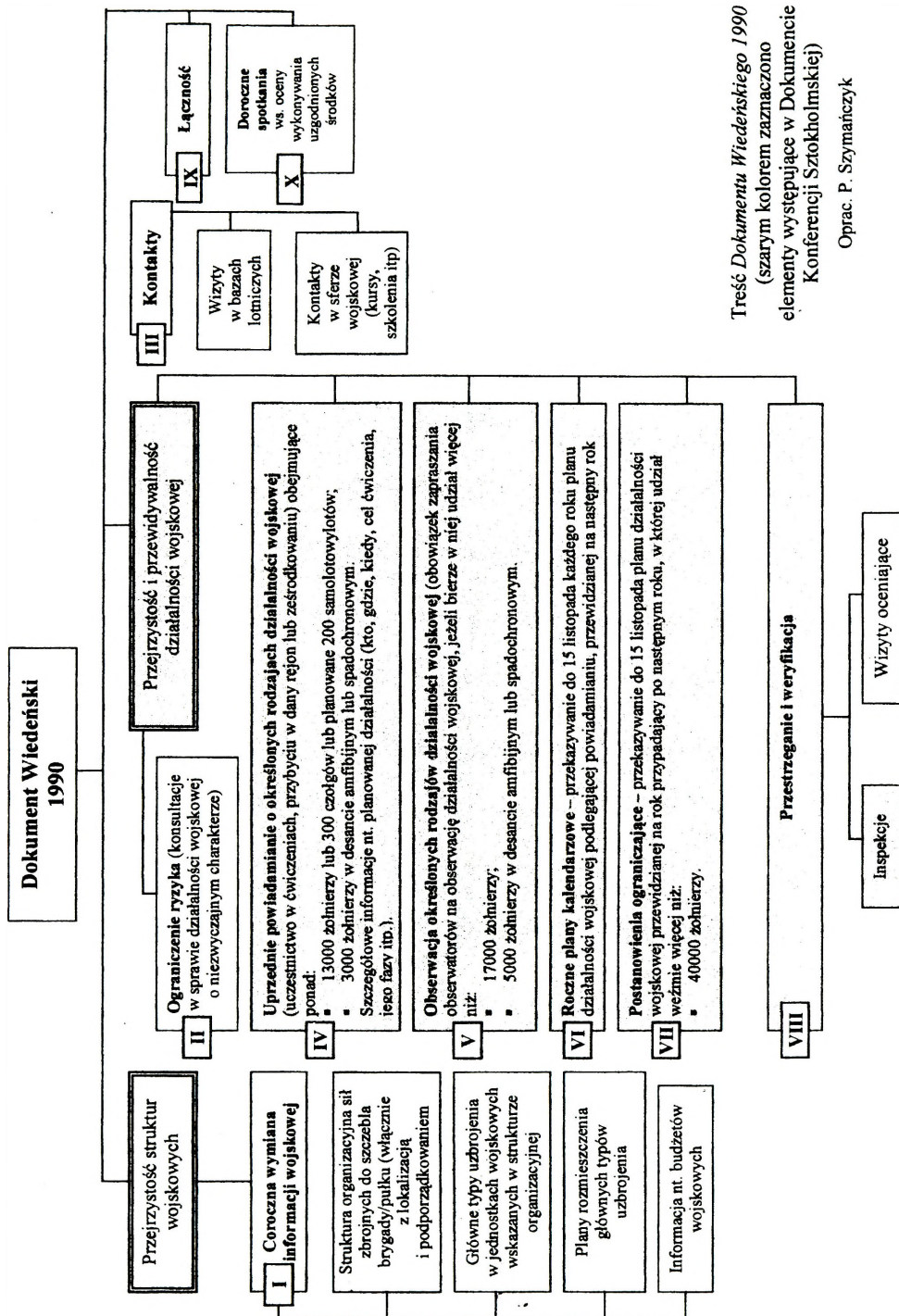
TREŚĆ DOKUMENTU KONFERENCJI SZTOKHOLMSKIEJ

PROCES KBWE – OD HELSINEK DO *DOKUMENTU WIEDEŃSKIEGO* 1990

Oprac. P. Szymańczyk

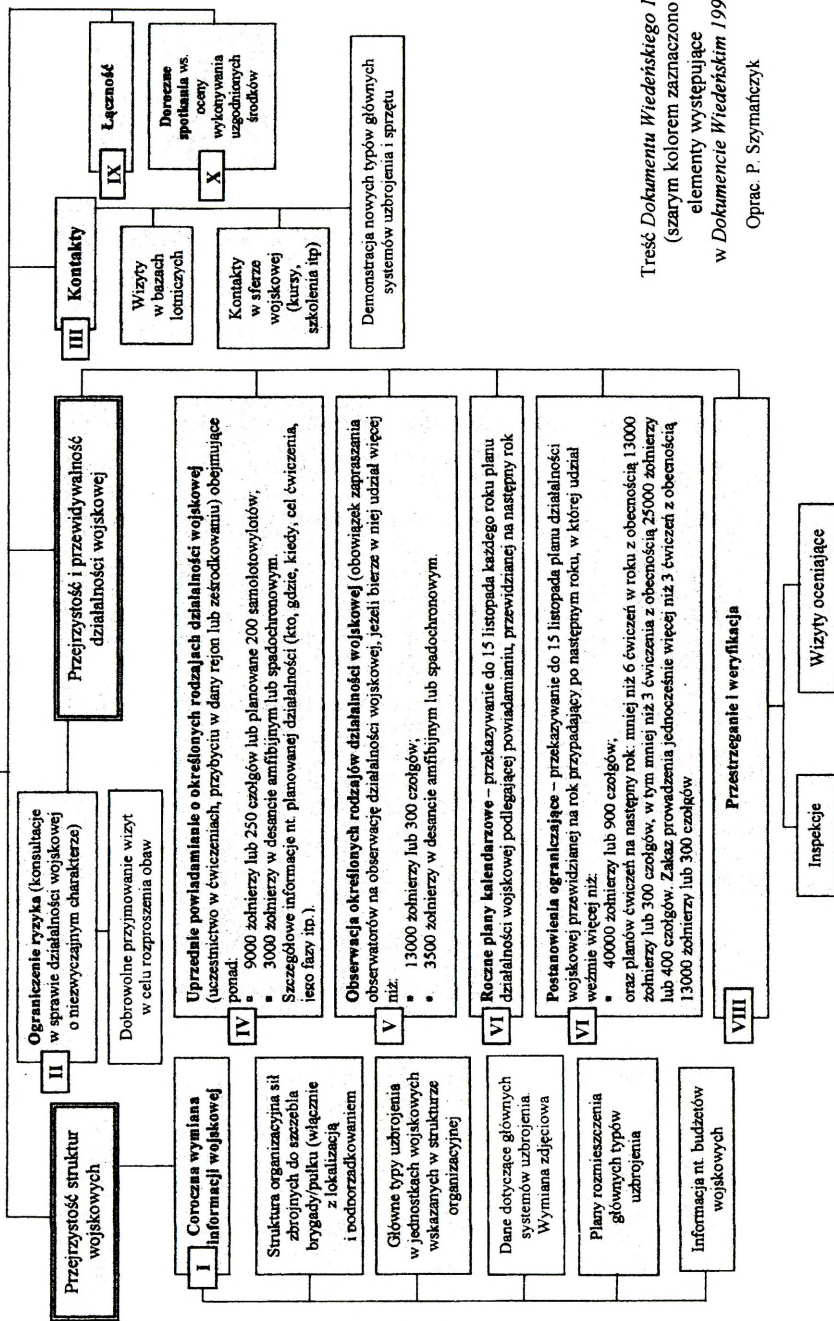
Treść Dokumentu Wiedęskiego 1990
(szarym kolorem zaznaczono
elementy występujące w Dokumencie
Konferencji Sztokholmskiej)

Oprac. P. Szymańczyk

Dokument Wiedeński 1990	Dokument Wiedeński 1992			
Nie podaje się informacji o BWO „podobnych” Brak takiej informacji Brak takich informacji	Rozdział I – Doroczna wymiana informacji wojskowej Podaje się informację o BWO „podobnych” Informacja o zwiększeniu stanów osobowych na okres dłuższy niż 21 dni o więcej niż 1500 żołnierzy w jednostce i 5000 w formacji aktywnej oraz 2000 żołnierzy w formacji nieaktywnej. Dane techniczne dotyczące głównych systemów uzbrojenia i sprzętu. Wymiana zdjęciowa (dostarczenie innym państwom uczestniczącym zdjęć każdego głównego systemu uzbrojenia z widokiem z przodu, z boku i z góry).			
Brak takiego podrozdziału	Rozdział II – Ograniczanie ryzyka Dobrowolne przyjmowanie wizyt mających na celu rozproszenie obaw związanych z działalnością wojskową – państwa zachęcane są do zapraszania innych państw na swoje terytorium, jeżeli mogą wystąpić przyczyny obaw związanych z niezwykłą działalnością wojskową (zapraszanie obserwatorów na ćwiczenia o pułapie poniżej wymaganego do obligatoryjnego zapraszania).			
Brak takiego podrozdziału	Rozdział III – Kontakty Pokazy nowych typów uzbrojenia i sprzętu – państwo uczestniczące, które pierwsze wprowadza na uzbrojenie nowy typ uzbrojenia, zobowiązane jest jak najszybciej zorganizować pokaz tego uzbrojenia dla wskazanej ilości obserwatorów z każdego innego państwa uczestniczącego.			
Rozdział IV – Upřednie powiadamianie o określonych rodzajach działalności wojskowej <table><tr><td>Powiadamianiu na 42 dni przed podlegają ćwiczenia obejmujące: 13000 żołnierzy lub 300 czołgów</td><td>Powiadamianiu na 42 dni przed podlegają ćwiczenia obejmujące: 9000 żołnierzy lub 250 czołgów</td></tr></table>			Powiadamianiu na 42 dni przed podlegają ćwiczenia obejmujące: 13000 żołnierzy lub 300 czołgów	Powiadamianiu na 42 dni przed podlegają ćwiczenia obejmujące: 9000 żołnierzy lub 250 czołgów
Powiadamianiu na 42 dni przed podlegają ćwiczenia obejmujące: 13000 żołnierzy lub 300 czołgów	Powiadamianiu na 42 dni przed podlegają ćwiczenia obejmujące: 9000 żołnierzy lub 250 czołgów			
Rozdział V – Obserwacja określonych rodzajów działalności wojskowej <table><tr><td>Obowiązek zapraszania obserwatorów na ćwiczenia obejmujące 17000 żołnierzy albo 5000 żołnierzy w wypadku desantu amfibijnego lub spadochronowego.</td><td>Obowiązek zapraszania obserwatorów na ćwiczenia obejmujące 13000 żołnierzy lub 300 czołgów albo 3500 żołnierzy w wypadku desantu amfibijnego lub spadochronowego.</td></tr></table>			Obowiązek zapraszania obserwatorów na ćwiczenia obejmujące 17000 żołnierzy albo 5000 żołnierzy w wypadku desantu amfibijnego lub spadochronowego.	Obowiązek zapraszania obserwatorów na ćwiczenia obejmujące 13000 żołnierzy lub 300 czołgów albo 3500 żołnierzy w wypadku desantu amfibijnego lub spadochronowego.
Obowiązek zapraszania obserwatorów na ćwiczenia obejmujące 17000 żołnierzy albo 5000 żołnierzy w wypadku desantu amfibijnego lub spadochronowego.	Obowiązek zapraszania obserwatorów na ćwiczenia obejmujące 13000 żołnierzy lub 300 czołgów albo 3500 żołnierzy w wypadku desantu amfibijnego lub spadochronowego.			
Rozdział VII – Postanowienia ograniczające <table><tr><td>Obowiązek informowania (do 15.11. każdego roku) o ćwiczeniach w roku następującym po następnym roku obejmujących więcej niż 40000 żołnierzy. Brak takich zapisów</td><td>Obowiązek informowania (do 15.11. każdego roku) o ćwiczeniach w roku następującym po następnym roku obejmujących więcej niż 40000 żołnierzy lub 900 czołgów Żadne państwo uczestniczące nie będzie prowadzić w ciągu roku więcej niż: – 6 ćwiczeń z udziałem więcej niż 13000 żołnierzy lub 300 czołgów; – z tych sześciu nie więcej niż 3 obejmować będą 25000 żołnierzy lub 400 czołgów; z tych sześciu co najwyżej 3 obejmujące 13000 żołnierzy lub 300 czołgów będą prowadzone w tym samym czasie</td></tr></table>			Obowiązek informowania (do 15.11. każdego roku) o ćwiczeniach w roku następującym po następnym roku obejmujących więcej niż 40000 żołnierzy. Brak takich zapisów	Obowiązek informowania (do 15.11. każdego roku) o ćwiczeniach w roku następującym po następnym roku obejmujących więcej niż 40000 żołnierzy lub 900 czołgów Żadne państwo uczestniczące nie będzie prowadzić w ciągu roku więcej niż: – 6 ćwiczeń z udziałem więcej niż 13000 żołnierzy lub 300 czołgów; – z tych sześciu nie więcej niż 3 obejmować będą 25000 żołnierzy lub 400 czołgów; z tych sześciu co najwyżej 3 obejmujące 13000 żołnierzy lub 300 czołgów będą prowadzone w tym samym czasie
Obowiązek informowania (do 15.11. każdego roku) o ćwiczeniach w roku następującym po następnym roku obejmujących więcej niż 40000 żołnierzy. Brak takich zapisów	Obowiązek informowania (do 15.11. każdego roku) o ćwiczeniach w roku następującym po następnym roku obejmujących więcej niż 40000 żołnierzy lub 900 czołgów Żadne państwo uczestniczące nie będzie prowadzić w ciągu roku więcej niż: – 6 ćwiczeń z udziałem więcej niż 13000 żołnierzy lub 300 czołgów; – z tych sześciu nie więcej niż 3 obejmować będą 25000 żołnierzy lub 400 czołgów; z tych sześciu co najwyżej 3 obejmujące 13000 żołnierzy lub 300 czołgów będą prowadzone w tym samym czasie			

Oprac. P. Szymańczyk

Dokument Wiedęski 1992

Treść Dokumentu Wiedęskiego 1992
(szarym kolorem zaznaczono
elementy występujące
w Dokumentie Wiedęskim 1990)

Oprac. P. Szymańczyk

<i>Dokument Wiedeński 1992</i>	<i>Dokument Wiedeński 1994</i>
Rozdział I – Doroczna wymiana informacji wojskowej	
Wymianie informacji podlegają państwa posiadające siły zbrojne	Wymianie informacji podlegają również państwa nieposiadające sił zbrojnych.
Obliguje do wymiany informacji o budżetach wojskowych tylko na nadchodzący rok finansowy	Obliguje do sporządzania „Planowania Obronnego” obejmującego politykę i doktrynę obronną, politykę kadrową, informacje o siłach zbrojnych oraz realizację budżetu wojskowego za poprzedni rok i plany na nadchodzące 5 lat (Planowanie Obronne przekazywane innym państwom w ciągu 2 mies. po podpisaniu budżetu).
Rozdział III – Kontakty	
Brak takich zapisów	Kontakty wojskowe rozszerzone o kursy językowe, studia, kontakty między personelem wszystkich szczebli dowodzenia, a zwłaszcza pomiędzy korpusem oficerów młodszych i młodszą kadram dowódczą. Współpraca wojskowa – seminaria w zakresie współpracy wojskowej, wizyty w obiektach wojskowych (organizowane przez każde państwo raz na 5 lat – w praktyce często połączone z wizytą w bazie lotniczej lub pokazem nowego uzbrojenia).
Rozdział IV – Uprzednie powiadamianie o określonych rodzajach działalności wojskowej	
Powiadamianiu na 42 dni przed podlegają ćwiczenia obejmujące: 9000 żołnierzy lub 250 czołgów	Powiadamianiu na 42 dni przed podlegają ćwiczenia obejmujące: 9000 żołnierzy lub 250 czołgów lub 500 BWO lub 250 szt. artylerii o kal. > 100 mm
Rozdział V – Obserwacja określonych rodzajów działalności wojskowej	
Obowiązek zapraszania obserwatorów na ćwiczenia obejmujące 13000 żołnierzy lub 300 czołgów albo 3500 żołnierzy w wypadku desantu amfibijnego lub spadochronowego	Obowiązek zapraszania obserwatorów na ćwiczenia obejmujące 13000 żołnierzy lub 300 czołgów lub 500 BWO lub 250 szt. artylerii o kal. > 100 mm albo 3500 żołnierzy w wypadku desantu amfibijnego lub spadochronowego
Rozdział VIII – Przestrzeganie i weryfikacja	
Inspekcja: W wypadku <i>force majeure</i> inspekcja nie będzie się liczyć	Inspekcja: w detalach opisane postępowanie w wypadku wystąpienia <i>force majeure</i> (siły wyższej – uniemożliwiającej przeprowadzenie inspekcji).
W notyfikacji o zamiarze przeprowadzenia inspekcji podaje się przyczynę chęci prowadzenia tej inspekcji.	W notyfikacji o zamiarze przeprowadzenia inspekcji nie podaje się powodu chęci jej prowadzenia.
Wizyta oceniająca: nie informuje się innych państw o wyczerpaniu kwoty pasywnej.	Wizyta oceniająca: informuje się inne państwa o wyczerpaniu kwoty pasywnej.
Brak takiego zapisu	Państwa zachęcane są do zapraszania obserwatorów (szczególnie z państw sąsiednich) na obserwację ćwiczeń pałapem nieprzekraczających postanowień DW'1994.
Rozdział IX – Łączność	
Powołana sieć łączności modemowej pomiędzy wszystkimi państwami uczestniczącymi – przesyłanie za jej pomocą informacji uzupełniających istnienie wykorzystywanych kanałów dyplomatycznych	Powołana sieć łączności modemowej pomiędzy wszystkimi państwami uczestniczącymi – przesyłanie za jej pomocą informacji wg tzw. <i>Standard Operating Procedures</i> . Powołanie specjalnej Grupy Łączności zajmującej się techniczną stroną sieci łączności.

Różnice pomiędzy Dokumentami Wiedeńskimi 1992 i 1994

Oprac. P. Szymańczyk

<i>Dokument Wiedeński 1994</i>	<i>Dokument Wiedeński 1999</i>
<i>Doroczna wymiana informacji wojskowej i Planowanie Obronne</i>	
Informacja o zwiększeniu stanów osobowych na okres dłuższy niż 21 dni o więcej niż 1500 żołnierzy w jednostce i 5000 w formacji aktywnej oraz 2000 żołnierzy w formacji nieaktywnej. Informowanie tylko o wprowadzeniu nowego typu uzbrojenia. Brak takich informacji	Informacja o zwiększeniu stanów osobowych na okres dłuższy niż 21 dni o więcej niż 1000 żołnierzy w jednostce i 3000 w formacji aktywnej oraz 2000 żołnierzy w formacji nieaktywnej. Informowanie również o przestaniu użytkowania danego typu uzbrojenia przez siły zbrojne W ramach Planowania Obronnego informowanie: – kto zatwierdza budżet wojskowy; – wytłumaczenie powodów nieprzekazania Planowania w wymaganym czasie (3 miesiące); – informacja o procentowym stosunku budżet wojskowy/PKB.
<i>Ograniczenie ryzyka</i>	
W wypadku spotkania państw w zakresie mechanizmu konsultacji i współpracy w sprawie niezwykłej działalności wojskowej – Dokument nie wskazuje kto będzie pełnił funkcję przewodniczącego	Przewodniczącym jest Charmain-in-Office lub jego reprezentant, występujący z ramienia OBWE
<i>Kontakty</i>	
Brak takiego zapisu	W ramach kontaktów wojskowych państwa uczestniczące będą do 15 listopada każdego roku notyfikować przewidziane na swoim terytorium na następny rok: wizyty w bazach lotniczych, wizyty w obiektach wojskowych, obserwację ćwiczeń wojskowych i demonstrację nowych typów uzbrojenia.
<i>Postanowienia ograniczające</i>	
Żadne państwo uczestniczące nie będzie prowadzić więcej niż jednej działalności wojskowej raz na dwa lata obejmującej więcej niż 40000 żołnierzy lub 900 czołgów Żadne państwo uczestniczące nie będzie prowadzić w ciągu roku więcej niż: – 6 ćwiczeń z udziałem więcej niż 13000 żołnierzy lub 300 czołgów; – z tych sześciu nie więcej niż 3 obejmować będą ponad 25000 żołnierzy lub 400 czołgów; z tych sześciu co najwyżej 3 obejmujące ponad 13000 żołnierzy lub 300 czołgów będą prowadzone w tym samym czasie	Żadne państwo uczestniczące nie będzie prowadzić więcej niż jednej działalności wojskowej raz na trzy lata obejmującej więcej niż 40000 żołnierzy lub 900 czołgów lub 2000 BWO lub 900 szt. artylerii o kalibrze >100 mm Żadne państwo uczestniczące nie będzie prowadzić w ciągu roku więcej niż: – 6 ćwiczeń z udziałem więcej niż 13000 żołnierzy lub 300 czołgów lub 500 BWO lub 300 szt. artylerii; – z tych sześciu nie więcej niż 3 obejmować będą 25000 żołnierzy lub 400 czołgów lub 800 BWO lub 400 szt. artylerii; z tych sześciu co najwyżej 3 obejmujące 13000 żołnierzy lub 300 czołgów lub 500 BWO lub 300 szt. artylerii będą prowadzone w tym samym czasie

Przestrzeganie i weryfikacja	
Inspekcja: Notyfikacja o zamiarze przeprowadzenia inspekcji przesyłana jest min. 36 godzin przed przyjazdem zespołu inspekcyjnego do państwa inspekcjonowanego. Brak takiego zapisu Raport poinspekcyjny zostanie przez państwo inspekcjonujące wysłany tak szybko jak to możliwe. W notyfikacji o zamiarze przeprowadzenia inspekcji podaje się przyczynę chęci prowadzenia tej inspekcji. Wizyta oceniająca: Notyfikacja o zamiarze przeprowadzenia oceny przesyłana jest min. 5 dni przed przyjazdem zespołu oceniającego do państwa inspekcjonowanego. Zespół oceniający składa się z dwóch inspektorów (i ewentualnie tłumacza) – obywateli państwa oceniającego. Raport z wizyty oceniającej zostanie przez państwo oceniające wysłany tak szybko jak to możliwe.	Inspekcja: Notyfikacja o zamiarze przeprowadzenia inspekcji przesyłana jest min. 36 godzin i max 5 dni przed przyjazdem zespołu inspekcyjnego do państwa inspekcjonowanego. Notyfikacja zawiera spis dodatkowego sprzętu, który ma być użyty przez inspektorów (podlega on zatwierdzeniu przez państwo inspekcjonowane). Raport poinspekcyjny zostanie przez państwo inspekcjonujące wysłany max 14 dni po inspekcji. W notyfikacji o zamiarze przeprowadzenia inspekcji nie podaje się powodu chęci jej prowadzenia. Wizyta oceniająca: Notyfikacja o zamiarze przeprowadzenia oceny przesyłana jest pomiędzy 5 i 7 dniem przed przyjazdem zespołu oceniającego do państwa inspekcjonowanego. Zespół oceniający składa się z trzech inspektorów (mogą być różnych narodowości). Raport z wizyty oceniającej zostanie przez państwo oceniające wysłany tak max 14 dni po wizycie.
Brak takiego rozdziału	Porozumienia regionalne W Rozdziale zachęca się państwa uczestniczące do podejmowania dwu- lub wielostronnych porozumień (w szczególności między państwami sąsiadującymi) odnośnie zwiększenia środków budowy zaufania (np. obniżanie pułapów żołnierzy i sprzętu podlegających notyfikowaniu/zapraszaniu obserwatorów, dodatkowe wizyty oceniające, zwiększanie ilości członków zespołów oceniających itp.

Różnice pomiędzy Dokumentami Wiedeńskimi 1994 i 1999

Oprac. P. Szymańczyk

**INSPEKcje PRZEPROWADZONE PRZEZ PAŃSTWA
UCZESTNICZĄCE W LATACH 2000–2001**

Państwo prowadzące inspekcje	Inspekcje w roku		Razem
	2000	2001	
Francja	10	12	22
Wlk. Brytania	11	10	21
Niemcy	7	6	13
Białoruś	5	6	11
Rosyjska Federacja	5	4	9
Hiszpania	4	2	6
Łotwa	4	2	6
Szwecja	4	2	6
Włochy	2	3	5
Kanada	2	3	5
Ukraina	2	3	5
Słowenia	2	2	4
Słowacja	2	2	4
Węgry	1	3	4
USA	1	3	4
Turcja	3	0	3
Czechy	2	1	3
Rumunia	1	2	3
Finlandia	2	0	2
Austria	1	1	2
Bułgaria	1	1	2
Dania	1	1	2
Estonia	1	1	2
Chorwacja	0	2	2
Gruzja	1	0	1
Litwa	1	0	1
Holandia	1	0	1
Polska	0	1	1
Szwajcaria	0	1	1
Grecja	0	1	1
Jugosławia	0	1	1
Razem	77	76	153

Oprac. P. Szymańczyk (na pods. danych DWSZ)

**WIZYTY OCENIAJĄCE PRZEPROWADZONE PRZEZ PAŃSTWA
UCZESTNICZĄCE W LATACH 2000–2001**

Kraj prowadzący wizyty oceniające	Wizyty oceniające przeprowadzone w roku		Razem
	2000	2001	
Bułgaria	4	3	7
Niemcy	3	2	5
Rosyjska Federacja	3	2	5
USA	3	2	5
Wlk. Brytania	3	2	5
Belgia	2	2	4
Francja	2	2	4
Holandia	2	2	4
Kanada	2	2	4
Słowacja	2	2	4
Szwecja	1	3	4
Węgry	1	3	4
Włochy	2	2	4
Estonia	2	1	3
Grecja	2	1	3
Hiszpania	2	1	3
Polska	2	1	3
Portugalia	2	1	3
Słowenia	1	2	3
Szwajcaria	2	1	3
Austria	1	1	2
Białoruś	0	2	2
Chorwacja	0	2	2
Czechy	1	1	2
Dania	1	1	2
Norwegia	2	0	2
Turcja	1	1	2
Ukraina	2	0	2
Finlandia	1	0	1
Irlandia	1	0	1
Łotwa	0	1	1
Macedonia	0	1	1
Rumunia	1	0	1
Razem	54	47	101

Oprac. P. Szymańczyk (na pods. danych DWSZ)

**WYKAZ ILOŚCIOWY PRZEDSIĘWZIĘĆ ZWIĄZANYCH Z *DOKUMENTAMI*
WIEDENSKIMI PRZEPROWADZONYCH NA TERENIE POLSKI
ORAZ PRZEZ POLSKĘ (BĄDŹ Z UDZIAŁEM JEJ PRZEDSTAWICIELI)**

Przeprowadzone		
	przez Polskę/z udziałem Polski	w Polsce
Wizyty w bazach lotniczych	46	2
Wizyty w obiektach wojskowych	34	1
Pokazy uzbrojenia	20	2
Obserwacja działalności wojskowej	11	3
Inspekcje	4 (oraz 4 uczestnictwa w zespołach inspekcyjnych innych państw)	13
Wizyty oceniające	27 (oraz 2 uczestnictwa w zespołach oceniających innych państw)	21

Oprac. P. Szymańczyk (na pods. danych DWSZ)

INSPEKCJE PRZEPROWADZONE PRZEZ PAŃSTWA OBWE W LATACH 1992–2000

Lp.	Państwo	Kod	92	93	94	95	96	97	98	99	00	Razem
1	Niemcy	DE	1	4	4	4	8	8	9	8	7	53
2	Wielka Brytania	GB	1	1	2	4	3	4	6	7	11	39
3	Francja	FR		1	1	2		3	3	6	10	26
4	Rosja	RU		1		2	3	5	2	5	6	24
5	Szwecja	SE				2	2	4	4	4	4	20
6	Kanada	CA		2	1	1	2	2	2	3	2	15
7	Włochy	IT		1		2	1	3	2	3	2	14
8	USA	US		1	6	1	1		1		2	12
9	Białoruś	BY							2	3	5	10
10	Rumunia	RO				1			5	3	1	10
...												
23	Polska	PL				1			1	1		3

Uwaga: brak danych za rok 1992 oraz 1994 o państwach nienależących do NATO¹

WIZYTY OCENIAJĄCE PRZEPROWADZONE PRZEZ PAŃSTWA OBWE W LATACH 1992–2000

Lp.	Państwo	Kod	92	93	94	95	96	97	98	99	00	Razem
1	Niemcy	DE	8	6	6	7	5	4	2	3	3	44
2	Wielka Brytania	GB	3	5	8	4	7	5	1	3	3	39
3	Francja	FR	6	4	3	5	6	4	2	5	2	37
4	Rosja	RU		7		7	10	6		4	3	37
5	Szwecja	SE		2		7	8	5	2	4	1	29
6	Polska	PL		3	3	2	5	5	3	2	2	25
7	USA	US	5	5	2	2	2	4		2	2	24
8	Bułgaria	BG		1		3	4	6	1	4	4	23
9	Włochy	IT	2	5	2	2	4	3	1	2	2	23
10	Hiszpania	ES	1	4	3	2	3	2		1	2	18

Uwaga: Brak danych za rok 1992 oraz 1994 o państwach nienależących do NATO²

Oprac. P. Szymańczyk

¹ Źródło: dane DWSZ oraz Annual CPC Survey on CSBM Information Exchanged, 4/01.

² Źródło: Annual CPC Survey on CSBM Information Exchanged, 4/01.

STATYSTYKA POLSKIEGO PRZEWODNICTWA W OBWE W 1998 R.

1	Liczba przemówień Ministra SZ RP	26
2	Liczba zagranicznych wyjazdów Ministra w charakterze <i>Przewodniczącego OBWE</i>	18
3	Liczba listów <i>Przewodniczącego OBWE</i> do Ministrów SZ	122
4	Liczba oświadczeń <i>Przewodniczącego OBWE</i>	19
5	Liczba przyjętych decyzji przez <i>Radę Ministerialną</i> i <i>Stałą Radę OBWE</i>	<i>Stała Rada: 74</i> <i>Rada Ministerialna: 10</i>
6	Liczba nominacji wystawionych przez <i>Przewodniczącego</i> na stanowiska w strukturach OBWE	32
7	Liczba cotygodniowych biuletynów informacyjnych „ <i>OSCE Update</i> ”, o działaniach bieżących <i>Organizacji i Przewodnictwa</i> (w jęz. angielskim)	48
8	Liczba wydanych komunikatów prasowych OBWE w okresie polskiego <i>Przewodnictwa</i>	52
9	Udział w posiedzeniach <i>Grupy Kontaktowej</i> (na szczeblu ministerialnym i dyrektorskim)	8
10	Inicjacja i udział w posiedzeniach <i>Grupy Przyjaciół Albanii</i> , w charakterze <i>Współprzewodniczącego</i>	3
11	Spotkania i kontakty z Organizacjami Międzynarodowymi	19 (w tym 12 w Wiedniu)
12	Seminaria i konferencje o charakterze pozarządowym pod polskim przewodnictwem lub <i>Współprzewodnictwem</i>	8
13	Cykliczne spotkania OBWE (<i>"trójki"</i> , <i>Rada Ministerialna</i> , <i>Forum Ekonomiczne</i> , <i>Spotkanie Implementacyjne Wymiaru Ludzkiego</i>)	11
14	Liczba raportów przygotowanych dla SG ONZ w sprawie Kosowa	8
15	Notatki informacyjne dot. problematyki <i>Przewodnictwa</i>	53
16	Liczba posiedzeń plenarnych <i>Stałej Rady OBWE</i> w Wiedniu	55
17	Liczba posiedzeń <i>Komitetu Modelu Bezpieczeństwa</i> w Wiedniu	24 (oraz 28 posiedzeń grup roboczych)
18	Łączna liczba formalnych i nieformalnych posiedzeń oraz konsultacji w wiedeńskim ośrodku OBWE	1360

Źródło: J.M. Nowak, *Polskie przewodnictwo w OBWE*, [w] *Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej 1999*, Warszawa 1999.

SPRAWOZDANIE NA TEMAT DZIAŁALNOŚCI URZĘDUJĄCEGO
PRZEWODNICZĄCEGO W ROKU 1998 PRZEDSTAWIONE
NA VII SPOTKANIU RADY MINISTERIALNEJ OBWE W OSŁO,
KTÓRE ODBYŁO SIĘ W DNIACH 2–3 GRUDNIA 1998 ROKU.

1. W 1998 roku wkład OBWE do bezpieczeństwa europejskiego podlegał procesowi jakościowego doskonalenia i rozszerzał się szybko reagując na zagrożenia i wyzwania. Polityczna misja Organizacji umacniania pokoju i stabilności na obszarze OBWE poprzez konsolidację wspólnych wartości, szeroko pojęte zapobieganie konfliktom i promowanie kooperatywnego bezpieczeństwa była ciągle poddawana próbom stwarzanym przez istniejący i rodzący się potencjalny konflikt. Działania skierowane na dalsze podporządkowanie się zasadom i zobowiązaniom OBWE wymagały ciągle wielkiej uwagi Organizacji.

2. OBWE stanęła wobec zmiennego i skomplikowanego środowiska bezpieczeństwa, co mobilizowało do rozwijania jej zdolności operacyjnych i pobudzało kształtowanie solidarności i partnerstwa państw uczestniczących w stawianiu czoła wspólnym wyzwaniom. Rozwijający się kryzys w Kosowie rzucił wyzwanie zdolnościom adaptacji OBWE do wymogów zapobiegania konfliktom. W czasie gdy instytucje i liczne misje OBWE kontynuowały realizowanie ich zadań, Organizacja rozszerzyła swą obecność w Azji Środkowej i stworzyła warunki dla podobnego wzmocnienia na Zakaukaziu. Zaangażowanie OBWE w doskonalenie swej roli w niehierarchizowanym systemie bezpieczeństwa europejskiego prowadziło do uznania istotnego znaczenia przyszłej Karty Bezpieczeństwa Europejskiego OBWE. Uznanie tego faktu zostało wsparte rozwojem dynamicznej współpracy z innymi międzynarodowymi organizacjami i instytucjami sprzyjając ich wzajemnemu wzmocnieniu w dążeniu do wspólnych celów.

3. W 1998 r. OBWE potwierdzała swą kluczową rolę w umacnianiu bezpieczeństwa i stabilności przez stosowanie instrumentów wczesnego ostrzegania, zapobiegania konfliktom i ich rozwiązywania oraz przywracania sytuacji istniejącej przed konfliktem. Długoterminowe misje i przedstawicielstwa OBWE w terenie służyły jako skuteczne, wrażliwe i elastyczne narzędzia zapobiegających i łagodzących akcji podejmowanych wobec różnorodnych zagrożeń i wyzwań dla bezpieczeństwa i stabilności. OBWE potwierdziła swą niezawodność jako mechanizm wspierający dialog, solidarność, partnerstwo i współpracę. OBWE skupiała się na wspieraniu wypełniania podstawowych zasad i zobowiązań, w tym zasadniczych aspektów większego poszanowania praw człowieka i budowania demokracji.

4. We wszystkich swych staraniach OBWE współpracowała blisko z odpowiednimi organizacjami i instytucjami. Współpracą tą, opartą na Wspólnej Koncepcji Rozwoju Współpracy między Wzajemnie Wzmacniającymi się Instytucjami, zdefiniowanej przez posiedzenie Rady Ministerialnej w Kopenhadze w 1997 roku, kierowały zasady pragmatyzmu, odpowiedzialnego podziału obciążeń i użycia względnej przewagi każdego z uczestników. Zasięg kontaktów OBWE z partnerskimi organizacjami i instytucjami był w 1998 roku bezprecedensowy zarówno na poziomie centralnym, jak i w terenie. Obejmował, w uzupełnieniu działalności Urzędującego Przewodniczącego, także organy OBWE, jej misje i przedstawicieli.

5. Działalność operacyjna OBWE w 1998 roku obejmowała zespolenie działań oraz przyjęcie nowych mandatów. Oprócz szeregu kontynuowanych wysiłków zostały zainicjowane operacje nowego typu, takie jak weryfikacja przestrzegania zobowiązań i policyjny monitoring, prowadząc do określenia nowych potencjalnych możliwości Organizacji w zapobieganiu konfliktom. W dziedzinie dyplomacji prewencyjnej oraz rozwiązywania kryzysów i działań postrehabilitacyjnych położono nacisk na wczesne ostrzeżenie o zagrożeniach i wyzwaniach.

6. Upłynęło osiem miesięcy w 1998 r. zanim Federalna Republika Jugosławii została nakłoniąta przez społeczność międzynarodową do zawieszenia działań wojennych w Kosowie i rozpoczęła

wycofywanie znacznych ilości jej sił specjalnych z prowincji. Późniejsze rezolucje Rady Bezpieczeństwa ONZ (nr 1160, 1199 i 1203) odzwierciedlały i definiowały stanowisko społeczności międzynarodowej w sprawie kryzysu w Kosowie i wymagań stawianych FRJ. Niemniej, tylko groźba interwencji militarnej przeszkodziła Belgradowi w kontynuowaniu w prowincji działań pacyfikacyjnych, które przynosiły obfite żniwo śmierci i wysiedlenia osób cywilnych. OBWE zareagowała natychmiast na serbskie represje wobec etnicznie albańskiej ludności Kosowa. Znalazło to odbicie w oświadczeniu Urzędującego Przewodniczącego z 2 marca, a następnie w planie działania dla Kosowa Urzędującego Przewodniczącego oraz Decyzji Nr 218 Stałej Rady wzywającej FRJ do wstrzymania nadmiernej użycia siły w prowincji i zainicjowania autentycznego dialogu z przedstawicielami Albańczyków z Kosowa. Urzędujący Przewodniczący zwrócił również uwagę na potrzebę sformułowania propozycji statusu Kosowa i przeprowadzenia rozmów okrągłego stołu w FRJ z udziałem międzynarodowym jako decydujących aspektów poszukiwania politycznego rozwiązania. OBWE nieprzerwanie dążyła do przywrócenia misji Felipe Gonzaleza, Osobistego Przedstawiciela Urzędującego Przewodniczącego i zapewnienia stałej obecności OBWE w FRJ, włączając Kosowo. Przez szereg miesięcy Urzędujący Przewodniczący prowadził dialog na szczeblu ambasadorów z władzami jugosłowiańskimi w sprawie uczestnictwa FRJ w OBWE. Uczestnictwo to jednakże było wykorzystywane przez FRJ jako warunek powrotu OBWE do tego kraju, które to żądania doprowadziły do zawieszenia rozmów. Stosownie do rezolucji Nr 1160 Rady Bezpieczeństwa Urzędujący Przewodniczący rozpoczął przekazywanie ONZ comiesięcznych informacji na temat sytuacji w Kosowie i środków podejmowanych w odpowiedzi na ten kryzys. W marcu OBWE wzmocniła swą obecność terenową w Albanii i Byłej Jugosłowiańskiej Republice Macedonii, aby zwiększyć efektywność prowadzonego monitoringu.

7. Jesienią 1998 r. intensywne negocjacje między specjalnym wysłannikiem Stanów Zjednoczonych Richardem Holbrookiem a Belgradem doprowadziły do akceptacji przez FRJ rozmów politycznych i pośrednictwa między stronami konfliktu w Kosowie. Osiągnięto porozumienie co do ustanowienia systemu kontroli dostosowywania się FRJ do wymagań międzynarodowej społeczności. OBWE okazała gotowość przyczynienia się do zespołowych wysiłków międzynarodowych skierowanych na położenie kresu przemocy w Kosowie poprzez ustanowienie w październiku Misji Weryfikacyjnej. Stosowne porozumienie podpisane 16 października w Belgradzie przez Urzędującego Przewodniczącego i FRJ otworzyło nowe perspektywy zakończenia represji w Kosowie i rozpoczęcia powrotu do politycznego dialogu między stronami konfliktu. W tym samym czasie OBWE stanęła przed bezprecedensowym zadaniem zorganizowania olbrzymiej operacji weryfikacyjnej, co otworzyło zupełnie nowy jakościowo rozdział w jej działalności w sferze zapobiegania konfliktów.

8. W 1998 roku OBWE kontynuowała wykonywanie roli wyznaczonej przez Ramowe Porozumienie z Dayton w sprawie pokoju w Bośni i Hercegowinie (GFAP). Środki budowy zaufania i bezpieczeństwa, zgodnie z Artykułem II oraz subregionalna kontrola broni zgodnie z art. IV Aneksu 1-B do GFAP zostały skonsolidowane. Prace nad mandatem negocjacji w sprawie regionalnej stabilizacji zgodnie z art. V zostały zaawansowane. W Bośni i Hercegowinie OBWE miała znaczący udział w wysiłkach społeczności międzynarodowej skierowanych ku konsolidacji struktur państwowych, budowaniu demokracji i przestrzeganiu praw człowieka. Działania te były zgodne z rekomendacjami Rady do spraw Wdrażania Pokoju (PIC). Podczas gdy zadania OBWE były związane głównie z organizacją wyborów powszechnych we wrześniu, zostało udzielone poparcie działaniom na rzecz demokracji, praw człowieka, w tym osób powracających, oraz budowaniu i funkcjonowaniu instytucji demokratycznych takich jak biuro rzecznika praw obywatelskich. Potwierdziły swą wartość dodatkowe i wzajemnie wspomagające się działania różnych organizacji i instytucji międzynarodowych w Bośni i Hercegowinie. Wkład OBWE w przygotowanie i przeprowadzanie wyborów w tym kraju okazał się właściwym działaniem w świetle faktu, iż wyborcy opowiedzieli się za bardziej pluralistycznym politycznym spektrum. Zaangażowanie personelu OBWE w organizację wyborów zasługuje na wysokie uznanie.

9. Obecność Misji OBWE w Chorwacji wzmocniła wysiłki tego kraju w budowanie powojennego zaufania, organizację powrotu uchodźców i dalszy rozwój demokratycznych standardów. Wykonanie międzynarodowych zobowiązań przez Chorwację stanowiło warunek udzielenia pomocy przez OBWE rządowi i władzom lokalnym w kontynuacji prac zmierzających do wspierania tolerancji, pojednania, rządów prawa i społeczeństwa obywatelskiego. OBWE rozpoczęła realizację nowego mandatu w Chorwacji i nowego zakresu swych możliwości przez ustanowienie policyjnej operacji monitoringu w naddunajskim regionie tego kraju. Przejęcie przez OBWE zadań i odpowiedzialności Policyjnej Grupy Wsparcia ONZ w naddunajskim regionie zostało zakończone w 1998 roku. Integracja lokalnych społeczności serbskich ze społeczeństwem Chorwacji i zapewnienie nieprzerwanej realizacji programu powrotu uchodźców były trudnymi zadaniami, podobnie jak pomoc w przygotowaniu aktów legislacyjnych dotyczących praw człowieka, systemu sądownictwa, mediów i wyborów.

10. Ogólny brak stabilności politycznej w Albanii był wyzwaniem dla OBWE aby zwiększyć wysiłki w udzielaniu pomocy temu państwu, w popieraniu dialogu politycznego oraz połączenia demokracji z rządami prawa przez umocnienie jego instytucji. Cel ten był realizowany wspólnie z innymi międzynarodowymi organizacjami i instytucjami. OBWE zapewniało w dalszym ciągu elastyczne ramy dla koordynacji międzynarodowego poparcia dla Albanii inter alia w nowej roli jako współprzewodniczący, wspólnie z Unią Europejską, grupy „Przyjaciół Albanii” która – utworzona we wrześniu 1998 r. – zgromadziła państwa zainteresowane oraz ciała międzynarodowe. Międzynarodowa konferencja ministerialna w sprawie Albanii przeprowadzona w październiku w Tiranie z udziałem OBWE powitała wszechstronny program reform zaprezentowany przez rząd i określiła szereg priorytetów służących stabilizacji i rozwojowi kraju. W konsekwencji umocnienie obecności OBWE w Albanii zademonstrowało zdecydowanie kontynuowanie pomocy. Wcześniej w tym roku utworzony został – jako część obecności OBWE – komponent monitorujący z zadaniem prowadzenia analizy sytuacji w Kosowie oraz na granicy między Albanią i Federalną Republiką Jugosławii.

11. Mandat Misji Obserwacyjnej OBWE w Skopje był wykorzystywany w celu wspierania trwałej stabilizacji w Byłej Jugosłowiańskiej Republice Macedonii, która została w nieoczekiwany sposób zagrożona przez kryzys w sąsiednim Kosowie. W 1998 r. sytuacja w tym kraju była stabilna, co pozwoliło Misji OBWE koncentrować swe działania na współpracy z rządem w promowaniu wewnętrznych atrybutów stabilności, w tym poszanowania praw człowieka, wyborów i możliwości rozwoju gospodarczego.

12. Doradcza i Obserwacyjna Grupa OBWE w Białorusi prowadziła z rządem i przedstawicielami różnych części białoruskiego społeczeństwa konstruktywny dialog na temat budowania instytucji demokratycznych i społeczeństwa obywatelskiego. Grupa oferowała doradztwo odnośnie do opracowania prawa wyborczego, powołania rzecznika praw człowieka, kodeksu karnego i kodeksu postępowania karnego oraz tematów uważanych przez Grupę za ważne, jak przepisów dotyczących mediów elektronicznych. Grupa obserwowała również przestrzeganie międzynarodowych zobowiązań i budowanie demokracji, działając jak katalizator sprzyjający utrwalaniu demokratycznych wartości w stosunkach między rządem i siłami pozarządowymi. Okrągły stół zwołany w celu przezwyciężenia kryzysu konstytucyjnego był instrumentem promocji demokracji w Białorusi. Białoruś powinna odgrywać rolę jako demokratyczny członek organizacji europejskich. Powinno to prowadzić do pełnego przestrzegania praw człowieka na Białorusi.

13. Przedmiotem uwagi OBWE było w ciągu tego roku wycofywanie wojsk rosyjskich, amunicji i sprzętu z Naddniestrzańskiego regionu Mołdowy, jak również całkowite rozwiązanie konfliktu w sprawie Naddniestrza. Dawno podjęte zobowiązanie poszukiwania rozwiązania obydwu problemów znalazło odbicie w zorganizowanych przez OBWE w lipcu i październiku 1998 r. spotkaniach na temat wojskowej przejrzystości oraz kwestii politycznych. W centrum uwagi OBWE pozostawały oferty praktycznej pomocy w niszczeniu amunicji oraz stałe zaangażowanie w rozwiązanie problemu wycofania sił zbrojnych oparte na kolejnych, możliwych do osiągnięcia krokach. Należy odnotować

wkład Rosji i Ukrainy jako mediatorów w wysiłki mające na celu polityczne rozwiązanie konfliktu dotyczącego Naddniestrza.

14. W 1998 r. byliśmy świadkami postępującej pozytywnej transformacji politycznej w Gruzji w kierunku bardziej otwartego i demokratycznego społeczeństwa oraz gospodarki rynkowej. Nastąpił pewien postęp w poszukiwaniu pokojowego rozwiązania konfliktu w sprawie południowej Osetii (region Takhinvali) szczególnie w odniesieniu do bezpieczeństwa militarnego oraz powrotu uchodźców i osób przesiedlonych. Jednakże nie osiągnięto znaczącego postępu w sprawie pokojowego rozwiązania konfliktu dotyczącego Abchazji, Gruzji, chociaż poszukiwania rozwiązania zostały zintensyfikowane i są pewne podstawy do optymizmu.

15. OBWE kontynuowała wysiłki na rzecz uzyskania postępu w pracach nad rozwiązaniem konfliktu w Górnym Karabachu. Współprzewodniczący Grupy Mińskiej kontynuowali pracę ze stronami w celu szybkiego wznowienia negocjacji. Monitorowanie linii frontu przez Osobistego Przedstawiciela Urzędującego Przewodniczącego i jego pracowników miało zasadnicze znaczenie dla konsolidacji zawieszenia broni i budowania zaufania między stronami.

16. Wizyta Urzędującego Przewodniczącego na Kaukazie w listopadzie podkreśliła znaczenie, jakie OBWE przywiązuje do nieustających wysiłków mających na celu pokojowe rozwiązanie konfliktów w tym regionie. W Gruzji Urzędujący Przewodniczący podkreślił istniejące od dawna – za pośrednictwem Misji – zaangażowanie OBWE w popieranie rozwiązania politycznego konfliktu w południowej Osetii oraz wniesienie wkładu w budowanie zaufania między stronami w celu dyskusji o przyszłym statusie Abchazji. Dyskutowana była również możliwość otwarcia biura OBWE w regionie Gali. W sprawie Górnego Karabachu Urzędujący Przewodniczący wezwał zainteresowane strony do okazania woli politycznej negocjowania i osiągnięcia kompromisu w celu doprowadzenia do możliwego do zaakceptowania i wzajemnie korzystnego rozwiązania konfliktu. W czasie wizyty uzgodniono wymianę jeńców wojennych. Ponadto Armenia i Azerbejdżan odpowiedziały pozytywnie na sugestie Urzędującego Przewodniczącego o otwarcia biur OBWE w Erewanie i Baku. Urzędujący Przewodniczący podpisał porozumienia między Biurem Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE (ODIHR) a trzema państwami w sprawie pogłębienia współpracy w dziedzinie demokracji i praw człowieka.

17. Grupa Wsparcia OBWE w Czeczenii, Federacja Rosyjska, kontynuowała popieranie i ułatwianie pomocy humanitarnej oraz monitorowanie rozwoju wewnętrznej sytuacji, w tym poszanowanie praw człowieka. OBWE była jedyną organizacją międzynarodową obecną w Czeczenii. Rozwój sytuacji w tym kraju nie daje powodów do optymizmu. Częste porwania ludzi stanowią przyczynę poważnego i ciągłego zagrożenia bezpieczeństwa. Wyjątkowo skomplikowana sytuacja w Czeczenii pozostaje główną przeszkodą dla pracy Grupy Wsparcia prowadząc, poza innymi problemami, do przejściowych trudności w zapewnieniu odpowiedniej liczby personelu w Groznym i jego stałej tam obecności.

18. OBWE pomagała w osiągnięciu narodowego pojednania w Tadżykistanie między innymi zapewniając doradztwo w sprawie rozwoju prawnych i demokratycznych politycznych instytucji i procesów. OBWE kontynuowała monitorowanie sytuacji w zakresie praw człowieka, wspierając w ten sposób w Tadżykistanie podporządkowanie się zasadom i zobowiązaniom OBWE. Należy odnotować, że mimo pewnego postępu w wykonaniu porozumienia pokojowego, realizacja większości protokołów jest opóźniona.

19. W kwietniu Urzędujący Przewodniczący złożył wizytę w Kazachstanie, Kirgistanie, Turkmenistanie, Uzbekistanie i Tadżykistanie. Wizyty te potwierdziły pragnienie odwiedzanych państw uczynienia postępu w integracji w ramach zasad i działalności OBWE, jak również ich dążenie, podzielane przez wszystkie państwa uczestniczące, do umacniania OBWE. Realizacja zaleceń Urzędującego Przewodniczącego, wynikających z podróży do Azji Środkowej doprowadziła do utworzenia biur OBWE w Ałma Acie, Aszchabadzie i Biszkeku. Daje to OBWE i państwom których to dotyczy wyjątkową możliwość intensyfikacji współpracy w wielu dziedzinach włączając ekonomiczne, ludz-

kie, polityczne i związane ze środowiskiem aspekty bezpieczeństwa, a także w celu umocnienia regionalnych powiązań i stabilności oraz zapobiegania zagrożeniom i wyzwaniom dla stabilności. Aspekt wymiaru ludzkiego we współpracy został umocniony przez memorandum pomiędzy ODIHR i odpowiednio Kazachstanem i Kirgistanem. Memoranda zostały podpisane przez Urzędującego Przewodniczącego w czasie spotkania Rady Ministerialnej w Oslo.

20. OBWE koncentrowała swą działalność na Ukrainie głównie na prawach człowieka i projektach ekonomicznych mających na celu pomoc w wykonaniu zasad i zobowiązań OBWE drogą umacniania i pobudzania procesu ogólnej demokratyzacji w kraju. Bezsportny postęp w realizacji mandatu Misji OBWE na Ukrainie spowodował, że wiele uwagi poświęcono zakresowi oraz formom przyszłej współpracy między przedstawicielstwem OBWE na Ukrainie a władzami państwa goszczącego Misję.

21. Misje OBWE w Estonii i na Łotwie kontynuowały wykonywanie szeregu pożytecznych i konkretnych funkcji promując i wspomagając społeczną integrację w obydwu państwach. Realizując ten cel i wnosząc wkład do realizacji wielu związanych z nim projektów, prace Misji miały stabilizujący efekt na stosunki narodowościowe. Przedstawiciele OBWE w Estonii i na Łotwie kontynuowali okazywanie pomocy rządowi i międzyrządowym organom w rozwiązywaniu problemów związanych ze statusem prawnym i sytuacją emerytowanych rosyjskich wojskowych w obydwu państwach. W sierpniu, zgodnie z odpowiednim dwustronnym porozumieniem podpisanym w 1994 roku pomiędzy Łotwą i Federacją Rosyjską, stacja radarowa w Skrundzie została wyłączona, co oznacza początek jej demontażu. Utworzony przez OBWE na życzenie obu stron system kontroli stacji radarowej w Skrundzie i praca przedstawiciela OBWE we wspólnej komisji przyczyniły się do powodzenia tej akcji.

22. Konsolidując i rozwijając działania operacyjne zgodnie z decyzjami Rady Ministerialnej w Kopenhadze z 1997 r., OBWE aktywnie pracowała nad przygotowaniem Karty Bezpieczeństwa Europejskiego. Został dokonany znaczny postęp w tych pracach, jak odnotowano w odrębnym raporcie. To pozwala ministrom OBWE zgromadzonym w Oslo zwrócić się z wezwaniem do Ustępującego Przewodniczącego o przygotowanie projektu przyszłego dokumentu, aby mógł być przyjęty na następnym spotkaniu przywódców lub szefów rządów państw członkowskich OBWE. Partnerskie organizacje i instytucje odegrały aktywną rolę w rozwoju koncepcji OBWE stworzenia Platformy dla Współpracy w zakresie Bezpieczeństwa, której celem jest wzmocnienie wspierającego charakteru wzajemnych stosunków organizacji i instytucji, zaangażowanych w promowanie wszechstronnej współpracy w zakresie bezpieczeństwa w obszarze OBWE.

23. Co się tyczy wymiaru ludzkiego w 1998 r., to niezależnie od kompleksowego wdrożenia zobowiązań OBWE kładła duży nacisk na nadzorowanie i monitorowanie wyborów. Współpraca między Biurem Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka a Zgromadzeniem Parlamentarnym OBWE przy obserwacji wyborów w kilkunastu przypadkach została wzmocniona i usprawniona dzięki wspólnym działaniom z Radą Europy. Nowe metody obserwacji i pomocy przy wyborach opracowane przez Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka, które zawierają monitoring całego procesu wyborczego, okazały się skuteczne i niezawodne biorąc pod uwagę ich zgodność z zobowiązaniami OBWE. Szereg zadań zostało opracowanych i przeprowadzonych przez Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka z wieloma misjami OBWE i innymi międzynarodowymi i narodowymi instytucjami. Wzmocniło to rolę OBWE w promowaniu demokracji, rządów prawa i praw człowieka oraz pomogło w zbudowaniu i wzmocnieniu demokratycznych instytucji w kilkunastu państwach-uczestnikach. Tryb posiedzeń wykonawczych OBWE dotyczących ludzkiego wymiaru, uzgodniony w lipcu, przyczynił się do ścisłego włączenia tych zadań do codziennej pracy OBWE oraz do zwiększenia udziału odpowiednich pozarządowych i międzyrządowych organizacji w działalności OBWE. Na poświęconym wymiarowi ludzkiemu spotkaniu w Warszawie, które odbyło się w październiku i listopadzie, opracowano ramy kompleksowej dyskusji nad zobowiązaniami OBWE. OBWE nadal, poprzez Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka oraz w inny sposób, uczestniczy w regionalnych konferencjach poświęconych problemom migracji we Wspólnocie Nie-

podległych Państw oraz przykłada szczególną uwagę do problemów równych szans kobiet i mężczyzn. OBWE pracowała nad opracowaniem skuteczniejszej odpowiedzi na problemy grup etnicznych Romów i Sinti.

24. Wysoki Komisarz ds. Mniejszości Narodowych kontynuował działania na rzecz bezpieczeństwa na obszarze OBWE, szczególnie w tych regionach, gdzie napięcia na tle mniejszości narodowościowych mogłyby stanowić zagrożenie dla pokoju i stabilności. Zakres działań Wysokiego Komisarza był bardzo szeroki; Komisarz koncentrował się na pomocy rządów w działaniach związanych z prawami człowieka i aspiracjami politycznymi osób należących do mniejszości narodowych. Spośród wielu inicjatyw godna wspomnienia jest międzynarodowa konferencja na temat „Zarządzanie i Uczestnictwo: integrująca różnorodność” zorganizowana w październiku w Locarno. Dyskutowano na temat korzyści z decentralizacji i subsydiarności jako środków sprzyjających przystosowaniu do różnicowania w społeczeństwie i, w końcu, na temat wkładu w rezolucję o problemach mniejszości.

25. Biuro Przedstawiciela OBWE ds. Wolności Mediów rozpoczęło działalność w pierwszym kwartale 1998 r. Przedstawiciel OBWE ds. Mediów nawiązał szereg kontaktów z rządami oraz międzynarodowymi i pozarządowymi organizacjami oraz współpracuje konstruktywnie między innymi z Radą Europy i Biurem Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka. Praca Biura koncentruje się przede wszystkim na wczesnym ostrzeganiu i szybkiej reakcji w przypadku działań sprzecznych z zobowiązaniami OBWE dotyczącymi wolności słowa i mediów.

26. Działalność OBWE w wymiarze ekonomicznym została zintensyfikowana w ciągu minionego roku. Koordynator ds. Ekonomicznych i Ochrony Środowiska działał bardzo aktywnie. W efekcie została nawiązana ściślejsza współpraca między OBWE a Europejską Komisją Gospodarcą ONZ, Europejskim Bankiem Odbudowy i Rozwoju, Organizacją do spraw Współpracy Gospodarczej i Rozwoju i Komisją Europejską oraz lepsza współpraca ze Zgromadzeniem Parlamentarnym OBWE. Nawiązanych zostało również wiele kontaktów z organizacjami pozarządowymi i z sektorem prywatnym. Bardzo konstruktywne szóste posiedzenie Forum Gospodarczego, które odbyło się w czerwcu tego roku w Pradze oraz regionalne seminaria zorganizowane w okresie przed wyborami do przyszłorocznego Forum Gospodarczego, pomogły określić profil zakresu działania OBWE w wymiarze ekonomicznym.

27. W 1998 r. OBWE wzmocniła współpracę z innymi międzynarodowymi organizacjami i instytucjami. Przeprowadzono szereg konsultacji na wysokim szczeblu dotyczących specyficznych problemów. Przełożyły się one na wnioski operacyjne oraz wzmocnienie współpracy instytucji i misji OBWE. OBWE wzmocniła swą pozycję regionalnego negocjatora, zgodnie z rozdziałem VIII Karty NZ, między innymi poprzez zorganizowanie Misji Weryfikacyjnej w Kosowie, która została poparta przez Radę Bezpieczeństwa ONZ. Zostały podpisane Memoranda na temat współpracy między Sekretariatem Generalnym OBWE a Wysokim Komisarzem ONZ ds. Uchodźców, Biurem Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka a Wysokim Komisarzem ONZ ds. Uchodźców oraz Biurem Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka a Wysokim Komisarzem ONZ ds. Praw Człowieka. OBWE nadal ściśle współpracowała i konsultowała się z wieloma agencjami ONZ, Radą Europy i NATO. Misja Weryfikacyjna OBWE w Kosowie była ważnym testem dla współpracy OBWE i NATO. Zwiększyła się wymiana informacji między międzynarodowymi organizacjami i instytucjami, a OBWE dostarczała bardzo użytecznych danych dzięki swej obecności w terenie.

28. Zgodnie ze stosowną decyzją posiedzenia Rady Ministerialnej w Kopenhadze, powołano w OBWE grupę ekspertów, aby rozpatrzyć sposoby dalszego usprawnienia możliwości operacyjnych Sekretariatu. W wyniku tej pracy zdefiniowano kilkanaście problemów oraz metod ich rozwiązania. Na tej podstawie zostały podjęte decyzje o przystosowaniu do struktur Sekretariatu, co zostało przeprowadzone przez Sekretarza Generalnego. W 1998 r. OBWE opracowała „Strategię budowania możliwości i szkoleń w dziedzinie zapobiegania konfliktom i praw człowieka”. Celem tej strategii jest zwiększenie możliwości misji i instytucji OBWE w realizacji swych zadań, wzmocnienie struktur i co za tym poprawienie efektywności i utrzymanie zdolności operacyjnych OBWE. Strategia przewi-

duje szereg krótko- i długoterminowych środków osiągnięcia tych celów. Wyzwanie Misji Weryfikacyjnej w Kosowie wymaga odpowiedniego odzewu w postaci nie tylko kontynuacji reform Sekretariatu OBWE, ale też stosownych szkoleń.

29. W 1998 r. OBWE utrzymywała i rozwijała dobre kontakty i współpracę z partnerami współpracującymi – Japonią i Koreą. Określone zostały aspekty działalności OBWE, które interesują partnerów. Ich zaangażowanie i wola wsparcia wysiłków międzynarodowej społeczności, w tym OBWE, w Bośni i Hercegowinie oraz Kosowie, są godne uznania. W maju OBWE powitała Jordanię jako nowego śródziemnomorskiego Partnera Współpracującego. Współpraca między partnerami śródziemnomorskimi i państwami udzielającymi się w OBWE rozwinęła się w ciągu tego roku w ramach comiesięcznych spotkań Grupy Kontaktowej, co przyczyniło się do wzajemnego zbliżenia oraz stworzyło okazję do dialogu i wymiany poglądów. OBWE zaprosiła partnerów śródziemnomorskich do wysłania swych przedstawicieli do misji OBWE oraz do udziału w zorganizowanych przez OBWE operacjach monitorowania wyborów. Śródziemnomorskie seminarium zorganizowane przez OBWE zostało uznane przez wszystkich uczestników za kolejny znaczący element dialogu między Organizacją a partnerami.

30. W ciągu roku urząd przewodniczącego realizował wytyczne dotyczące metod pracy przedłożone 15 stycznia przez Urzędującego Przewodniczącego Stałej Rady. Zostały podjęte wysiłki aby wzmocnić już funkcjonującą współpracę i uzupełnianie się OBWE i innych organizacji międzynarodowych zajmujących się bezpieczeństwem w Europie. Szereg ustanowionych kontaktów oraz różnych form wzajemnych działań pokazały, że cel ten jest realny. Innym celem było uczynienie systemu wczesnego ostrzegania bardziej efektywnym. Przepływ informacji wczesnego ostrzegania w ramach OBWE w 1998 r. należy uznać za dobry. Jednakże możliwości przetwarzania tych informacji oraz łączność pozwalająca na koordynację działań w momencie otrzymania sygnału wczesnego ostrzegania wymagają usprawnienia. Propozycja dokonywania okresowych, krótkich ocen działalności OBWE była realizowana w ograniczonym zakresie (uzupełniały posiedzenia Stałej Rady) i zasługuje na głębsze zbadanie. Ponadto intencją urzędu przewodniczącego OBWE było utrzymanie wielowymiarowego systemu konsultacji w celu zachowania demokratycznej natury Organizacji. Wynik tych działań jest satysfakcjonujący biorąc pod uwagę odbyte liczne nieformalne, otwarte i dwustronne konsultacje.

31. Należy wskazać, iż w ciągu tego roku Urzędujący Przewodniczący i urząd przewodniczącego współpracowali ściśle z Sekretarzem Generalnym i Sekretariatem OBWE jak również z innymi instytucjami „trójki” OBWE i przedstawicielami w regionach. Dobrze przebiegała współpraca w ramach OBWE.

Urzędujący Przewodniczący złożył oficjalne wizyty w Albanii, Armenii, Azerbejdżanie, na Białorusi, w Bośni i Hercegowinie, Chorwacji, Gruzji, Kazachstanie, Kirgistanie, Byłej Jugosławiańskiej Republice Macedonii, w Tadżykistanie, Turkmenii, na Ukrainie, w Uzbekistanie i Federalnej Republice Jugosławii. Te wizyty oraz konsultacje z wieloma innymi państwami pozwoliły przedyskutować problemy będące przedmiotem zainteresowania Organizacji.

Źródło: Zbiór Dokumentów 1998, nr 3–4. [www.zbiordokumentow.pl]

Publikacje

Akademii Obrony Narodowej

do nabycia w Wydziale Wydawniczym AON
al. gen. A. Chruściela 103, bl. 2
00-910 Warszawa, tel. 681 40 55, tel./faks 681 37 52

- H. Binkowski, A. Ciupiński – **Polityka obronna i siły zbrojne partnerów Polski z Grupy Wyszehradzkiej**
- A. Bujak – **Praca w terenie na szczeblach taktycznych według standardów NATO**
- M. Cieślarczyk, P. Krawczyk, Z. Konulczyk – **Poradnik metodyczny autorów prac kwalifikacyjnych**
- M. Cieślarczyk, M. Chojnacki, A. Radomski – **Współpraca cywilno-wojskowa (CIMIC) w siłach zbrojnych (SP) RP**
- M. Cieślarczyk (red.) – **Metody, techniki i narzędzia badawcze oraz elementy statystyki**
- A. Ciupiński, R. Białoskórski – **Wczesne ostrzeganie i zapobieganie współczesnym konfliktom zbrojnym w strategii Sojuszu Północnoatlantyckiego**
- T. Compa – **Zarządzanie przestrzenią powietrzną**
- J. Czaja – **Stolica apostolska wobec integracji europejskiej**
- K. Czajka – **Użycie artylerii w obronie oddziału**
- P. Daniluk – **Radiostacje pola walki**
- A. Dawidczyk – **Nowe wyzwania, zagrożenia i szanse dla bezpieczeństwa Polski u progu XXI w.**
- **Dowodzenie lotnictwem sił powietrznych w działaniach wojsk lądowych** (praca zbiorowa)
- W. Drażczyk – **Logistyka sił powietrznych w działaniach wielonarodowych**
- **Działania (operacje) połączone**. Materiały z konferencji naukowej
- M. Gąska – **Kompetencje organów władzy wykonawczej w dziedzinie obronności państwa i sił zbrojnych**
- M. Gąska, A. Ciupiński – **Międzynarodowe prawo humanitarne**
- A. Glen, W. Marud – **Kontrola przestrzeni powietrznej w czasie kryzysu i wojny**
- J. Gotowała – **Lotnictwo XXI wieku**
- J. Groskrej – **Antropologiczne i aksjologiczne aspekty edukacji oficerów**
- J. Halik – **Metodyka opracowania pracy magisterskiej i studyjnej**
- M. Huzarski (red.) – **Taktyka ogólna wojsk lądowych**
- K. Jałoszyński – **Terroryzm antyizraelski**
- K. Jałoszyński – **Terroryzm czy terror kryminalny w Polsce?**
- K. Jałoszyński – **Zagrożenie terroryzmem w wybranych krajach Europy Zachodniej oraz w Stanach Zjednoczonych**
- J. Janczak – **Zakłócanie informacyjne**
- Cz. Jarecki – **Użycie wojsk raketowych i artylerii w operacji**
- T. Jemioło – **Globalizacja. Szanse i zagrożenia**
- T. Jemioło, K. Malak (red.) – **Bezpieczeństwo zewnętrzne Rzeczypospolitej Polskiej**
- A. Józwiak, Cz. Marcinkowski – **Wybrane problemy współczesnych operacji pokojowych**
- L. Kanarski, P. Gawliczek – **Przywództwo w armiach NATO**
- L. Kanarski, B. Rokicki (red.) – **Teoria i praktyka przywództwa wobec wyzwań edukacyjnych**
- J. Kardas, K. Loranty – **Wybrane problemy bezpieczeństwa i obronności państwa w opiniach pracowników administracji publicznej**
- J. Kardas, K. Loranty – **Instytucjonalizacja przygotowania obronnego kadr administracji**
- C. Kącki – **Izrael. Jego wpływ na rozwój sytuacji w regionie Bliskiego Wschodu**
- **Kierowanie mobilnymi systemami łączności wojsk lądowych – część I-III** (praca zbiorowa)
- W. Kitler (red.) – **Obrona cywilna (niemilitarna) w obronie narodowej III RP**
- W. Kitler – **Obrona narodowa III RP. Pojęcie. Organizacja. System** (rozprawa habilitacyjna)
- W. Kitler – **Obrona narodowa w wybranych państwach demokratycznych**
- Z. Klawitter – **Wybrane aspekty systemu dowodzenia brygady zmechanizowanej (pancernej) w działaniach taktycznych**
- Z. Klawitter – **Rola i zadania zespołu wsparcia personalnego na stanowisku dowodzenia BZ/BPanc**
- T. Kocharński – **Logistyka międzynarodowa**
- K. Koliński – **Dowodzenie siłami powietrznymi**
- S. Korzeniowski – **Żandarmeria wojskowa**
- M. Koziński – **Umowa offsetowa i inne formy udziału państwa w międzynarodowym obrocie gospodarczym**
- M. Kozub – **Lotnictwo w operacjach połączonych**
- M. Kozub – **Lotnictwo w bojowym poszukiwaniu i ratownictwie**
- J. Kręcikij – **Współczesne kierowanie wojskami. proces dowodzenia**
- J. Kręcikij – **Metodyka pracy sekcji dowodzenia oddziału i związku taktycznego**
- R. Kwecka – **Siły specjalne w kontekście współczesnych zagrożeń**
- R. Kwecka, M. Gryga – **Informacja w walce zbrojnej**
- K. Kubiak – **Transport wojsk i ładunków wojskowych drogą morską przy użyciu statków handlowych**

- L. Łukaszuk – Międzynarodowe prawo pokoju i bezpieczeństwa
- L. Łukaszuk – Europejskie prawo pokoju i bezpieczeństwa
- L. Łukaszuk – Dyplomacja współczesna a problemy prawa i bezpieczeństwa międzynarodowego
- T. Majewski – Ankieta i wywiad w badaniach wojskowych
- T. Majewski – Kierownik – dowódca w organizacji
- K. Malak – Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa Białorusi
- J. Marczak (red.) – Samoorganizacja społeczeństwa na rzecz bezpieczeństwa powszechnego. Samoobrona powszechna III RP
- M. Marszałek, A. Radomski – Metodyka pracy zespołów funkcjonalnych na SD brygady rakietowej sił powietrznych
- Z. Maślak, K. Kozłowski, P. Krawczyk – Podstawy użycia lotnictwa myśliwskiego
- Z. Maślak – Podstawy teorii informacji obrony powietrznej
- Z. Maślak (oprac.) – Informacje w obronie powietrznej – potrzeby, wymagania, zagrożenia. Materiały z sympozjum nauk.
- J. Michniak (red.) – Projektowanie struktury organizacyjnej dowództwa brygady zmechanizowanej (pancernej)
- G. Nowacki – Informacja w walce zbrojnej. Materiały z sympozjum naukowego
- G. Nowacki – Strategiczne siły jądrowe wybranych państw
- G. Nowacki – Rozpoznanie satelitarne USA i Federacji Rosyjskiej
- G. Nowacki (red.) – Militaryzacja kosmosu
- E. Nowak – Gospodarowanie zasobami majątkowymi
- I. Nowak – Wybrane problemy historii polskiej techniki wojskowej XX wieku. Sprzęt i środki wojsk chemicznych
- M. Obrusiewicz – Wielonarodowe połączone siły zadaniowe CJTF
- J. Pawłowski, A. Ciupiński (red.) – Umiędzynarodowiony konflikt wewnętrzny
- J. Placzek – Ewolucja polskiej myśli obronno-ekonomicznej w latach 1976–2000
- J. Placzek (red.) – Gospodarka obronna Polski w końcu lat dziewięćdziesiątych. Szanse i zagrożenia
- A. Polak – Wybrane zagadnienia obrony wybrzeża w Polsce (1920–2002)
- A. Polak – Teoria grup operacyjnych w polskiej sztuce wojennej okresu międzywojennego
- Prawo w stosunkach międzynarodowych. Wybór dokumentów (praca zbiorowa)
- K. Przeworski – Ewakuacja jako sposób ochrony ludności
- A. Radomski – Zagrożenie śmigłowcowe dywizji zmechanizowanej
- A. Radomski – Metody i treść pracy zespołu OPL na stanowisku dowodzenia dywizji zmechanizowanej
- S. Sadowski – Podstawowe zagadnienia teorii walki zbrojnej
- P. Sienkiewicz – 5 wykładów
- A. Skrabacz – Kobiety w obronie narodowej Polski u progu XXI w.
- J. Skrzyp (red.) – Informator geograficzny o państwach kandydujących do Sojuszu Północnoatlantyckiego
- J. Skrzyp, Z. Lach – Informator geograficzny. Państwa członkowskie NATO
- Z. Skwarek – Powietrzne systemy wczesnego wykrywania i powiadamiania
- Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego (praca zbiorowa)
- Słownik terminów z zakresu psychologii (praca zbiorowa)
- Słownik pojęć sojuszniczej obrony powietrznej – (praca zbiorowa)
- M. Sołoduha, P. Malinowski – Użycie artylerii w szczególnych rodzajach działań bojowych
- H. Spustek – Wybrane zagadnienia badań operacyjnych i modelowania liniowego
- Z. Stachowiak – Metodyka i metodologia pisania prac kwalifikacyjnych (licencjackich, magisterskich i podyplomowych)
- Z. Stachowiak, J. Placzek (red.) – Wybrane problemy ekonomiki bezpieczeństwa
- R. Stępień (red.) – Edukacja w wyższych szkołach wojskowych
- M. Strzoda, N. Prusiński – System dowodzenia. Terminologia. Część I
- M. Strzoda (red.) – Wybrane terminy z zakresu dowodzenia i zarządzania
- R. Szpyra – Powietrzna sztuka operacyjna wybranych państw
- B. Szulc, T. Majewski (red.) – Rozwój kompetencji kierowniczych
- E.A. Wesółowska, A. Szerauc (red.) – Patriotyzm – Obronność – Bezpieczeństwo
- J. Wolejszo, Z. Fioła – Dowodzenie brygadą zmechanizowaną (pancerną) w obronie
- J. Wolejszo – Wybrane aspekty projektowania struktury organizacyjnej zespołu dowodzenia SD brygady zmechaniz.
- J. Wolejszo, Z. Fioła – Dowodzenie brygadą zmechanizowaną (pancerną) w marszu
- Wojsko wobec polskiego października '56. Rezolucje, uchwały, listy (wybór, wstęp i opracowanie: E. J. Nalepa)
- J. Wojtasik (red.) – Studia z dziejów polskiej techniki wojskowej od XVI do XX wieku
- E. Zabłocki – Współczesne siły powietrzne
- S. Zalewski – Służby specjalne w państwie demokratycznym
- Założenia operacyjne do doktryny zasadniczej sił powietrznych – (praca zbiorowa)
- L. Zapala – W rembertowskiej Alma Mater
- W. Zawadzki, T. Majewski, N. Prusiński – Informacyjne uwarunkowania procesu decyzyjnego
- B. Zdrodowski, M. Marszałek – Operacje pozawojenne sił powietrznych
- J. Zieliński (red.) – Podstawowe założenia dydaktyki sztuki operacyjnej
- J. Zuziak – Dzieje Instytutu Józefa Piłsudskiego w Londynie 1947–1997

Zamówienia przyjmujemy telefonicznie lub pisemnie
